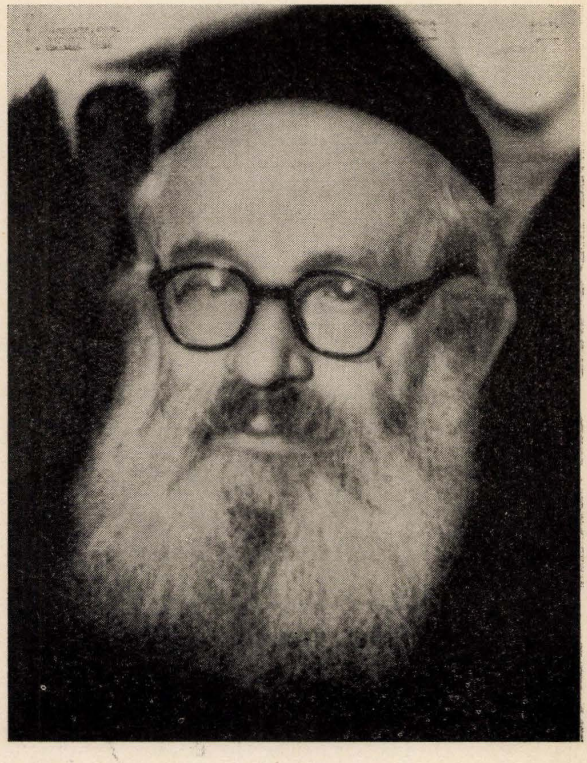
מסע ההצלה

(שבט תש"ו – תשרי תש"ז)

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

ירושלים ע"ה"ק אי"ר תש"ן

הרב הראשי ברדתו על אדמת פולין

CENTRAL TORAH LIBRARY

בפתח מסע ההצלה

עם שובו של הרב הראשי, מרן הגרי"א הרצוג, ממסעו על פני ארצות אירופא, התכנסה הנהלת הועד הלאומי לישיבה מיוחדת כדי להקביל את פניו ולשמוע על פעולותיו. הישיבה, בה נוכחו מע"כ הרב הראשי עוזיאל וחברי הנהלת הסוכנות היהודית, נפתחה ע"י מר י. בן־צבי בדברי ברכה להרב הרצוג ובתודה על מאמציו הנמרצים למען שרידי ישראל שנשארו לפליטה בין חורבותיה של אירופא.

מסעו זה של הרב שימש פסגת עבודתו המאומצת בשדה ההצלה מאז עלותו לכהונתו בירושלים עיר הקודש לפני כעשר שנים.

כגדולי ישראל בימי קדם הרגיש הרב בצו השעה הגדולה והטראגית הזאת של עמנו ולא נח יומם ולילה במאמציו בכל השטחים לעזרת אחינו בצרה. קשריו הרבים עם מדינאי עולם, שמו ההולך לפניו כשר התורה וכחכם הכולל, גישתו לכל הבעיות מתוך אמונת הדורות ונצחיות היעוד של עמנו — כל אלה הדריכוהו בעבודתו והם שנתנו בידו את המפתח ללבותיהם של שרי עמים ומדינות. ביתו של הרב היוה ומהווה מרכז ותל־תלפיות שאליו יפנו קהלות ישראל מכל קצוי תבל במצוקותיהם ובקריאתם אליו שיעורר אחים להרגיש בחובתם, חובת־אחים, מצד אחד, ומאידך גיסא להביא לידי התעוררותם של בני אומות אחרות להשמע לצו המצפון והמוסר האנושי.

מסעו הראשון של הרב בעניני הצלה היה בשנת ת"ש (1940). בימים ההם הגיעו פליטי הישיבות ורבניהן לליטא ובקשו להם דרך להמלט מכף האויב. הרב נסע ללונדון באופן מיוחד כדי להפגש עם מיניסטר המושבות והפציר בו לקבוע שדיול מיוחד עבור אלפי נושאי דגל התורה שנשארו לפליטה. המיניסטר הסכים בתנאי שהרב ימציא לו ערבויות מיוחדות להחזקתם בארץ, בשנים הראשונות לבואם. לאסוננו פניתו של הרב להסתדרויות יהודיות בדבר מתן הערבויות הדרושות — לא נשאו פרי והרב היה נאלץ לכוון את מאמציו להצלת המאות האחדות של רבנים ובני ישיבות שהיו בידיהם רשיונות עליה. המכשול שעמד בפני הצלתם היתה שאלת המעבר דרך רוסיה, אשר עד אז לא הרשתה מעבר דרך ארצה. הרב נפגש אז עם מר מאיסקי, ציר רוסיה בלונדון (כיום סגן קומיסר לענייני חוץ), ואחרי משא ומתן ממושך הודיע מר מאיסקי להרב שהממשלה הרוסית נענתה לבקשתו ותתן רשות מעבר לפליטים.

בראשונה היה המעבר מוגבל לרבנים ובני ישיבות בלבד; אחרי זמן קצר הורחב הרשיון על כל יהודי שהיה זקוק לכך.

בראשית תש"ג, (1943), כשהגיעו הידיעות האיומות על הטבח באירופא, החליט הרב לצאת לטורקיה, המקום היחידי שממנו אפשר היה להושיט עזרה לאחינו הדוויים באירופא. אם רצונו זה לא יצא לפועל עד ראשית שנת תש"ד (1944), הרי העכוב נגרם בגלל צרות עין מצד אחרים, ואין כאן המקום לעמוד על פרשה מעציבה זו.

בכל אופן נסיעתו לא לשוא היתה. הוא קיים קשר מתמיד בהיותו בטורקיה עם צירי ארצות הברית ובריטניה ומשם הדק את הקשרים בהם השתמש כבר קודם לכן עם הכנסיה היונית האורטודוקסית ששלטונה הרוחני פרוש על פני דרום־מזרח אירופא, וכן עם הותיקן ברומא. לפי בקשת הרב צוה האפטריארך היוני באיסטנבול לכל הכמרים בבלקנים שומעי דברו להכריז בכל הכנסיות על החובה הקדושה להציל יהודים מיד נוגשיהם ולהחביאם עד יעבור זעם. האפטריארך פנה אף לבתי המלכות באותן הארצות וביקש מהם להשתמש בכל כח השפעתם לשם הצלת אחינו. העזרה הרבה שהגישה הכנסיה האורטודוקסית ושהביאה להצלת רבבות יהודים — ידועה לנו היום היטב. עם מזכירות הותיקן התקשר הרב כמעט באופן ישיר מטורקיה על ידי הנונציוס רומקלי באיסטנבול, איש אוהב ישראל באמת, שעל־ידו ניצלו אלפי יהודים. הנונציוס העביר אז מכתבים סודיים מאת הרב למספר בישופים וכמרים ברחבי אירופא אשר הצטיינו במסירות נפשם לעבודת הצלה. הדברים הללו לא נתפרסמו בשעתם מפאת הצורך בסודיות בתקופת המלחמה.

ביוני 1944, אחרי כבוש רומא בידי בעלות הברית, רצה הרב לטוס לשם כדי להפגש עם האפיפיור בקשר עם טבח יהודי הונגריה שהגרמנים עמדו בבצועו. הרב טלגרף לאפיפיור על רצונו לבוא אליו וידידו של הרב מאז, הקרדינל מקוריה, ראש הכנסיה האירית, גם הוא התערב ברומא לסדור הראיון. מהותיקן השיבו שפרטים בדבר הראיון יקבל הרב מאת הנונציוס למזרח התיכון שהיה בזמן ההוא אצל האפיפיור ושעמד לחזור למצרים. הרב ירד לקהיר באמצע אלול לקבל את פני הנונציוס בהגיע האחרון מרומא.

הנונציוס מסר שדן פעמיים עם האפיפיור בדבר הראיון, שהאפיפיור ישמח לקבל את פני הרב בכל עת ולהושיט לו כל העזרה האפשרית להצלת יהודי הונגריה, אולם הוא חושב שבואו של הרב לרומא יכביד על מאמציו בבודפסט, כי הגרמנים יטענו שגם רומא נתונה תחת השפעה יהודית. אבל — הוסיף הנונציוס — ההחלטה בדבר היא בידי הרב ועל אחריותו. הנונציוס דחה אפשרות של פגישה סודית בטענתו שעתונאים גרמנים מסתובבים בשערי הותיקן ואי אפשר יהיה להחזיק את דבר הפגישה בסוד. הוא הוסיף שהאפיפיור הבטיח שכל מה שימסור הרב על־ידי הנונציוס יחשב כאילו

דיבר אתו באופן אישי. בדלית ברירה מסר הרב את הצעותיו בידי הנונציוס והמתין בקהיר במשך שבוע ימים לתשובת האפיפיור. הכנסיה טענה שהיא עכבה פעמיים לזמנים ידועים את הגירושים מהונגריה ושהיא פעלה כמיטב יכלתה על יסוד המלצות הרב. אולם, כמובן, בירור הדבר הזה וכן בירור היחס בכללו של הכנסיה ליהדות אירופא בתקופת המלחמה — והריהו דבר שלשרידי החרב, ורק להם, הזכות והאפשרות לשפוט.

בימי המלחמה קיים הרב קשרים תמידיים עם מכרו הטוב זה כחצי יובל שנים מר די־ולירה, ראש ממשלת אירלנד, עם נסיך שבדיה ועם ראש הכנסיה בארץ ההיא. שתי הארצות הללו פעלו ע"י ציריהן בארצות האויב עפ"י המלצות הרב.

בתום המלחמה החליט הרב לצאת לאירופא לראות במו עיניו את החורבן ולחפש אפשרויות להצלה. פרשת המסע הזה תובא על דפים אלה מתוך הסקירה שמסר הרב בעצמו בישיבת הנהלת הועד הלאומי וכן על פי יומנו של אחד המלווים ומתוך דבריהם של שליחים אשר פעלו לצדו באירופה. סקירה זו יש בה משום כבוד לישוב הגואל המציל והבונה בראותו איך רועה הרוחני, שר התורה ודבר האומה, קשר את לבו בלבם השבור והנדכא של שרידי אחיו. אבל אין בהם כדי למצות את גודל מסירות הנפש ואת הקרבן אשר הובא בשליחות זו. השליחים שאתם נפגש כותב הטורים האלה בבקורו בזמן האחרון באירופא, ספרו על העבודה ללא ליאות יומם ולילה, וללא חשבון של בריאות הגוף וכו', על הרושם הבלתי נשכח. על הלא־יהודים אשר אתם נפגש הרב ועל רוח החיים ועדוד אחים אשר הפיח בלב הפליטים והנידחים במחנות ובקהלות ישראל במערב אירופא. הוא החדיר בהם את איתנות האמונה והביא להם מנחמת ציון ומתקותה.

חפץ ה' בידו הצליח וכפי שיקרא הקורא הציל מאות רבות של ילדים והמנגנון אשר הקים עוד ידו נטויה להמשיך במפעל הקדוש. בהשפעתו האישית על גדולי המדינה בצרפת ובצ'כוסלובקיה פתחו הארצות הללו את גבולותיהן לשרידי ישראל וגם מפקדי צבאותיה של ארה"ב פתחו את גבולות איזור־הכבוש שלהם בפני זרם הפליטים.

אגב מסעו זו נכנס הרב גם בעובי הקורה של בעייתנו המדינית ונפגש לשיחות ממושכות עם ראש ממשלת בריטניה, עם המיניסטרים לעניני חוץ ולמושבות ועם הארכיבישוף מקנטרברי. על כל אלה מסר הרב דו"ח בישיבת הנהלת הועד הלאומי ובזמנו סיפר על כך למנהיגי התנועה הציונית בלונדון ובפאריס. לא כאן המקום ולא זו השעה לגלות ברבים את פרטי השיחות הללו.

*
* *

ובקראם את הדפים הללו, יקומו נא רבני ישראל הצעירים וראו את מעשי רבם ולמדו גם הם לצאת לעזרת העם בגבורים. ישמעו נא לקריאתו של הרב לעורר אחים שאננים ושלוים לאחריות השעה על־ידי הושטת עזרה רבתי לשרידי העם, ובעת ובעונה אחת אף יגבירו מאמץ לסייע בידי הרב במפעליו הרבים לטובת העם והארץ. צו ההשגחה הוא בימי הרס־עולם והרת־עולם אלה, לאחר החלל הגדול שנפרץ בתוך נשמת עמנו עם אבדן ששת מליוני בניו הקדושים והטהורים, כי יקום ויתחולל המפנה הרוחני הכביר בעולמה של היהדות, מפנה אשר יביא עמו את קיבוץ פזורינו לארצנו, לביצורה של חומת היהדות ולתחית הקודש בארץ הקודש.

וכן יהי רצון!

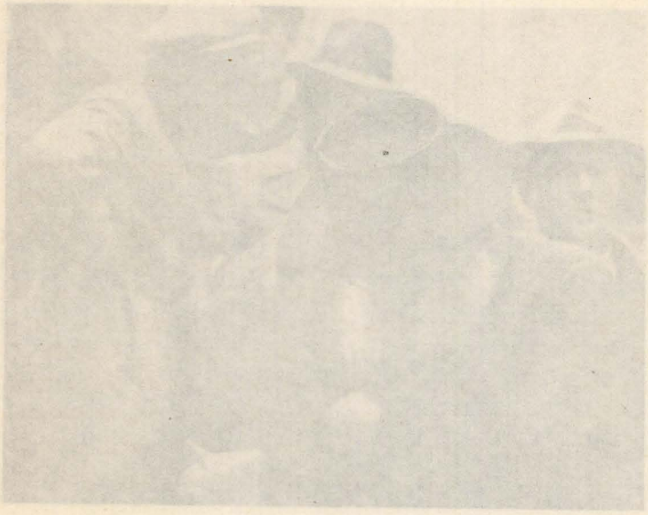
ירושלים טבת תש"ז, ינואר 1947.

ש. ז. שרגאי

חבר הנהלת הועד הלאומי, מנהל המחלקה לעתונות ולהסברה

בתפילה ערב היציאה

א ר י ט ר י א ה

ב צאת הרב מן הארץ למסעו לאירופה הוכרח לסטות מדרכו העיקרית, לנוכח ידיעות עגומות שנתקבלו אז על מצבם של מאות היהודים תושבי הארץ שהוגלו למעצר באריטריאה.

מאז התחלת פרשת הגרוש של אסירים וחשודים פוליטיים לחו"ל, היה הרב מהמתנגדים הראשונים למה שהוא קרא „שלילת זכותו של יהודי לשבת במולדתו", ויהי החשד נגדו אשר יהיה ויהי שאט־הנפש נגד הפעולות בהן חושדים את האנשים הללו אשר יהיה. במשך תקופת שהותם של העצורים בסודאן התערב הרב פעמים רבות לשפור תנאי המחנה ואף השתדל להשיג בטול פקודת הגרוש (בכמה מפניותיו אלה נעזר על ידי הד"ר י. ל. מגנס).

בט"ו בשבט תש"ו (17.1.46) אירע מעשה נורא, שכתוצאת ממנו קופחו חייהם של שני עצורים יהודיים שנפלו חללים על ידי כדורי המשמר, וכן נפצעו רבים, מהם אחדים פצעים קשים. הישוב זועזע לשמע הידיעה הזאת והעצורים במקום הכריזו על שביתת רעב ושביתת־שבת. לרגלי קריאות מהרבה גורמים החליט הרב לבקר באריטריאה כדי לחקור את שלום אחיו העצורים. נסיעתו מקהיר נתעכבה לרגלי הצורך בזריקות־חיסון נגד מחלת הצהבת שריחפה על האזורים בהם צריך היה לעבור בדרכו למחוז חפצו. לאחר שבעה ימי שהייה בקהיר טס הרב בכ"ד אדר א' תש"ו (25.2.46) מקהיר לאריטריאה והגיע לאסמארה בו ביום. בשדה התעופה המתינו לו הגנרל גרינפילד, המפקד העליון של אריטריאה ונציגי הקהלה היהודית שם. בכ"ו אדר ביקר במחנה, התפלל עם העצורים, דרש בפניהם ושוחח אתם שעות שלמות. אעפ"י שלא היה בסמכותו לחקור בפרשת המקרה המזעזע (הסוכנות והועד הלאומי דרשו אז מאת הממשלה לשגר משלחת ישובית לחקור את המקרה, לכן הודיע הרב למפקדה בקהיר שבעודנו תומך בדרישת המוסדות הלאומיים, בקורו הוא בעל מגמה רוחנית ובמטרה לעמוד מקרוב על מצבם של העצורים ולשמוע מפיהם את דרישותיהם), מכל מקום מצא לנכון לבקר במקום המקרה ולשמוע באורח בלתי רשמי פרטים עליו.

אחרי פגישה ארוכה עם הגנרל גרינפילד שנתקיימה אור ליום כ"ז אדר א' (28.2.46), בה העמיד את הגנרל על כמה וכמה ליקויים בהנהלת המחנה — אמנם לא רציניים — חזר הרב למחרת לקהיר. בכ"ז אדר א' ובכ"ח בו

נפגש עם הגנרל רוברטס ועם המפקד העליון למזרח התיכון הגנרל סיר ברנרד פאג'יט. בפניהם הציג את הדרישה הראשונה והדחופה של אנשי המחנה, והיא: סלוקו של משמר הכושים שידו היתה באסון. הרב עמד על כך שאין להסתפק בהחלפת משמר הכושים שחטא במשמר אחר של כושים משבט יותר מפותח — כפי שעשו — אלא שמן ההכרח להחזיק במקום משמר של חיילים לבנים. הגנרל פאג'יט — לאחר שמעו על ההתנגדות והעצבנות במחנה — אמר שאעפ"י שאיננו יכול לקבל את ההנחה שאי אפשר לסמוך על המשמר השחור, הרי בכל־זאת לנוכח דברי הרב ולנוכח מצבם הפסיכולוגי של העצורים הריהו מבטיח להקדיש תשומת־לב מלאה לדרישה. ואמנם, כעבור ימים מספר הוחלף המשמר השחור במשמר אנגלי אשר נשאר על כנו עד היום הזה.

בשוב הרב ארצה — לאחר בקורו באיטליה — נפגש עם הנציב העליון והעמיד בפניו את דרישותיו העיקריות, והן: א) בטול שיטת הגרוש בעתיד והחזרת כל העצורים ארצה; ב) החזרתם המידית של העצורים הותיקים אשר שהו שם משך זמן ממושך; ג) עיון מחדש בכל תיקי העצורים, למען לא יוחזקו במעצר אנשים חפים מפשע. על שתי הדרישות האחרונות ניתנו הבטחות מסויימות, אך בצוען נתעכב עקב מצב הבטחון בארץ. בשובו של הרב — לפני חדשים מספר — מאירופה נפגש שנית עם הנציב העליון ועורר שוב את בעיית אריטיריאה והמשיך במשא ומתן בענין זה.

אגב בקורו באריטריאה התעניין הרב בקהילת אסמארה היהודית ומאד נהנה לראות שם קהילה של שלומי אמוני ישראל הקשורים בתורה ובציון בכל נימי נשמותיהם.

באסמארה נתקיימה מסיבה בביתו של יו"ר הקהילה לכבודו של הרב. במסיבה השתתפו הגנרל גרינפלד וקציני מטהו, וכן נציגי הכנסיות החבשיות והמוסלמיות. כולם נאמו על יחסי הידידות השוררים בין היהודים, החבשים והערבים, והרב בדברי תשובתו הביע את התקוה שקשרים אלה ילכו ויתהדקו.

מ צ ר י ם

לפני צאתו לאיטליה ניסה הרב לעניין את ראשי יהדות מצרים בגורל אחיהם באירופה ובעיקר בשאלת פדיון הילדים. לאכזבתו העמוקה נתקל בקרירות ובאדישות רבה, ויושב־ראש הועד למען הפליטים התיחס בקשיחות־לב במדה שלא מצא הרב דוגמתה בשום שיחה עם יהודי או לא יהודי בשטח זה. יהדות מצרים השאננה והעשירה, שרק בהשגחה מיוחדת ניצלה מיד הכורת שעלתה על ראשי אחיהם באירופה, לא הזדעזעה לאסון עמם והשתתפותה היא פעוטה ביותר ואינה עומדת בשום יחס למצב. הדברים אמורים כמובן ביחס לעשירי העם, מלבד יהודים מספר מהעדה האשכנזית אשר מרגישים בצער אחים. ההמונים העמלים לבם פתוח לאנקת אחיהם, אך אין לאל ידם להושיע. את חרפת עשירי העם רצו לפרסם ברבים כמה קצינים יהודיים מאמריקה ששהו אז בקהיר, אך הרב מנע בעדם.

ערב היציאה לאיטליה היתה פגישה בקהיר עם הגאון הרב ר׳ אהרן קוטלר, מראשי ועד ההצלה האמריקאי, בה דובר על ענייני הצלה שעמדו על הפרק.

הרב קוטלר הודיע שלנוכח הדרישות הרבות המגיעות אל ועד ההצלה, אין בידם לתמוך במדה רחבה בפעולות הרב. כאות להשתתפות נמסר סכום קטן לרשות הרב במסעו.

א י ט ל י ה

ראשית הפעולה בארץ זו היתה הפגישה עם האפיפיור, שכן בידי הותיקן לעזור בכל בעיות יהודי אירופא, ובעיקר בשטח הצלת הילדים, בשים לב לכך שרובם המכריע של הילדים הנמצאים בידי נכרים הנם תחת חסות מוסדות קתוליים או משפחות קתוליות.

ענין נוסף היה בבקור הזה, כי ב־1940, בעת בקורו בותיקן הוזמן הרב לבוא שנית עם תום המלחמה לדון בבעיות העולם לאור תפקידיה הרוחניים של האנושיות.

יומיים אחרי הגיעו לרומא, ב' אדר־ב' תש"ו (10.2.46), לנוכח הודעת הרב שהוא ממהר לצאת אל מחנות הפליטים, הסכים האפיפיור באופן יוצא מן הכלל לקבלו לראיון ביום הראשון בשבוע. השיחה היתה פרטית, נמשכה קרוב לשעה והתנהלה בשפות: אנגלית, צרפתית ובחלקה בלטינית. ראשית השיחה נסבה על שיקום העולם והתקנת סדר עולם חדש על יסודות רוחניים. בפתחו את ספר התנ"ך שהיה בידו הצביע הרב על הפסוק ביחזקאל: "ונתתי לכם לב חדש", שבו השתמש האפיפיור בקריאתו לעולם ימים מספר קודם לכן. הרב הסביר לו את משמעות ה"ל" ב"לכם": לא נאמר ונתתי בכם כמו "ושמתי בארון", כלומר בלי הכנה נפשית מצד המקבל, אלא "ונתתי לכם", כדרך שאדם נותן מתנה לחברו שאי אפשר לתתה מתוך אונס אלא רק מתוך השתתפות ורצון מצד מקבל המתנה. והרעיון שבפירוש הוא שרק אם האנושיות תתרומם לדרגה רוחנית גבוהה בשטח של ביז אדם לחברו, אז ורק אז, תהא מוכשרת לקבל את הברכה הזאת של "ונתתי לכם לב חדש".

אחר הדברים האלה עבר הרב לתאר בפני האפיפיור את גודל האסון שירד על ראש עמנו, הסובל את יסורי האנושיות, וקרא אליו לקום ולכפר על חטאת הנצרות כלפי ישראל במשך הדורות, על־ידי כניסה לעובי הקורה של הבעיה היהודית. במיוחד תאר לפניו את הטרגדיה שבבעית יתומי ישראל שאבותיהם נרצחו והם נשארו גלמודים ויתומים ללא קרוב וגואל בבתי הנוצרים. עם כל התודה שעם ישראל רוחש לאלה שהצילו את הילדים, הרי לא נוכל בשום פנים ואופן להשלים עם השארותם במקומות הנוכחיים, שכן דבר זה פירושו הנתקותם הגמורה מצור

ULT .LAA QQQLLI USLA. MZ LAA.GIL

מחצבתם. "כיום כל ילד פירושו בשבילנו אלף ילדים, לאחר האסון הגדול אשר בא על עמנו, בעוד שלכנסיה הנוצרית בת מליונות המאמינים כל תוספת כזאת פעוטה היא בערכה". אז נסבה השיחה על האנטישמיות בפולין המכלה את שרידי ישראל האומללים בארץ ההיא. האפיפיור התעניין מאד בכל פרטי הבעיות אשר הובאו לפניו, התרגש למשמע עוצם אסונו של ישראל והביע את תמהונו שגם אחרי הנצחון עדיין מוצאת לה האנטישמיות מהלכים בארצות ידועות. בדבריו הדגיש האפיפיור את השתתפותו העמוקה בצערו של עמנו.

בקשר לדרישות לפעולות מצדו ביקש האפיפיור תזכיר מפורט, שבו הבטיח לדון בכל כובד הראש ההולם את הבעיות. בט' באדר, לפני צאתו את רומא ביקר הרב שנית בותיקן — הפעם במזכירות ובלוית הרב פראטו וד"ר נכון — ומסר את התזכיר. בו במקום הודיעו לו שבעוד שבקשתו שהאפיפיור יפרסם כרוז הקורא לכל הכמרים לגלות את ילדי ישראל שיש ידיעות על מקום המצאם, תעמוד לדיון, הרי הותיקן מבטיח כבר שבכל מקום שהוא יבקר, והיה אם יודע לו על המצאם של ילדי ישראל במוסדות קתוליים ויתקל בקשיים בהוצאתם — הרשות בידו לפנות ישר לותיקן ולבקש את התערבותו, וזו תנתן לו. ברם, תנאי הותנה בדבר, שהרב עצמו יסע ויחקור את המקרים. כן ניתנה לו רשות להסתמך על דברי האפיפיור בפגישותיו עם אנשי הדת. יש לציין בצער שהבקשה בדבר פרסום אגרת לראשי הכנסיות לא נתמלאה.

מלבד הבקור אצל האפיפיור, ביקר הרב אצל ראש ממשלת איטליה מר דה גספרי. נלווה אליו בפגישה זו הרב הראשי פראטו. השיחה נסבה בעיקר על הפליטים היהודים הנמצאים כבר באיטליה וכן על זרם הפליטים החדשים שהמשיכו לבוא בלא הפסק. הרב הודה לראש הממשלה על אדיבותו של העם האיטלקי ועל התנגדותו לדרישות הנאצים בימי המלחמה להסגיר לידיהם את יהודי איטליה. הוא עמד במיוחד על מדת הכנסת האורחים של הממשלה האיטלקית כלפי אלפי הפליטים הנמצאים במדינה ובקש ממנו שאיטליה תקלוט כעשרת אלפים פליטים נוספים. מר דה גספרי הבטיח להביא את הדבר בפני הקבינט שלו (עיין להלן: הפגישה עם לה־גורדיה בוורשה).

ברומא נפגש הרב גם עם נציגי המחנות היהודיים ודן אתם על כל בעיות יהודי המחנות. כן נפגש עם נציגי הג'וינט, עם ד"ר נכון, נציג הסוכנות היהודית, ועם "המרכז לגולה", ועד החיילים היהודיים אשר טפל בשאלת הפליטים. בשיחה עם מר סוריארי, ראש אונרר"א באיטליה, הביא הרב לפניו את דרישות המחנות. ברומא גופא ביקר הרב בלוית הרב הראשי פראטו וראש הקהלה בכל המוסדות היהודיים שם. בבואו לגיטו היהודי יצאו

אלפי יהודים לקבל את פניו ברחובות תוך הנפת דגלים שהאותיות "ציון" חרותות עליהם. הרב נוכח לדעת, כי הרב פראטו כבר פעל אז גדולות להחיאת הקהלה והיהדות ברומא ובאיטליה בכללה; הוא הקים סמינר לרבנים, סדר את התפלות, בנה מקוה, בתי ספר לילדים וכו'. יהדות איטליה בכללה סבלה פחות בימי המלחמה מכל יהדות אחרת, אשר היתה תחת שלטון המגף הנאצי באירופא. עם כל זאת מעציב הוא מצב ההתבוללות מצד הרבה יהודים באיטליה, אשר כנראה לא למדו כלום מהשואה האיומה. אבל יש לקוות שכתוצאה מפעולתו של הרב פראטו ומאמציו המרובים תבוא רוח חיים וחזרה אל היהדות גם בלבות היהודים האלה.

עם פלוגת חיילי ישראל

ביזמת הרב הקים הג'וינט בליוורנו (לפי המלצת מר ש. פסמן, מנהל הג'וינט במזרח התיכון ובאיטליה, הוא שארגן את הג'וינט באיטליה והרב התרשם מאד מפעולותיו) בית מיוחד עבור ילדים יתומים אשר הגיעו זה מקרוב — על ידי הברחת הגבולות — לאיטליה.

מרומא יצא הרב, בלוויית הרב איזיקס, הרב הצבאי הראשי, לקאזרטה בדרום איטליה, מקום שם, בארמון המלך לשעבר, שכנה המפקדה הראשית של צבאות הברית באיטליה. שם התקיימו שיחות ממושכות עם הגנרל מורגן המפקד הבריטי (לא להחליפו עם גנרל מורגאן, ראש אונרר"א לשעבר בגרמניה) ועם הגנרל לי, המפקד האמריקאי. השיחות נסבו על

מצבם של פליטי ישראל באיטליה ועל יחס צבא הברית אליהם.

מקאזרטה יצא הרב לבקור אצל הפלוגות היהודיות שנשארו עוד באיטליה, במרחק של כמה קילומטרים ממקום חניית הפלוגות חיכו לו

ליד שער טיטוס ברומא

פלוגות חיילים רוכבי אופנוע, אשר ליוו את מכוניתו עד הגיעו למקום חנייתן של הפלוגות. בהגיע הרב למקום נערך מסקר צבאי לכבודו. הרב נאם בפניהם על מצבו של עם ישראל ועל המצב בארץ, וסיפר להם כי יום קודם לכן ביקר ברומא, לפני שער טיטוס, אשר עליו חרותה כתובת "יהודה המנוצחת". בשער טיטוס מתבלטת גם לעין הצופה דמות של ספר תורה ומנורת המקדש, וכאן קרא הרב: "צאו וראו, עד כמה לא הרגישו אומות העולם, שכל זמן שספר התורה בידינו, הרי המנורה תמשיך להעלות את אורה, ואין בידי שום כח אנושי לנצח את בית ישראל"...

ממקום חניית הפלוגות עבר הרב לבקור בניאפולי, משם לבארי, ומבארי

למחנות היהודים בדרומה של איטליה. את ימי הפורים בילה הרב בקרב יהודי המחנות, הוא עבר בכל חמש המחנות באיזור ההוא, בלוית מר יעקב גריפל ומר אליעזר אלינר, נאם לפניהם בעניני השעה וקרא להם להתחזק

אנשי מחנה ס'ט־צזאריה יוצאים לקראת הרב

הרב עובר על פני המחנה

באמונתם בהבטיחו להם כי מועד גאולתם ועליתם ארצה קרוב לבוא. בכל המחנות היו פגישות עם נציגי אונרר"א ועם הפלוגה העברית מארץ־ישראל

בשיחה עם פליטים

מחנה ס׳ט דבניה מאזין לדברי הרב

ASCALONA. Gli ufficiali del Corpo, durante la visita.

תחת הדרכתו של מר מאיר שורץ, זו הפלוגה אשר עשתה כה רבות לטובת פליטי ישראל. (רבים מן הפליטים הללו נמצאים כיום בקפריסין, והם שלחו את דברם אל הרב, תוך בקשה לקיים את הבטחתו מאז, בדבר עליתם לארץ־ישראל).

בסיימו את סיוריו בדרומה של איטליה, נאלץ היה הרב לשוב ארצה, כדי להופיע בפני ועדת החקירה האנגלו־אמריקאית. בחודש אייר חזר ויצא לאירופא להמשיך את פעולותיו.

במסיבת „שבע ברכות" במחנה

המשך הנסיעה

בצאת הרב להמשך מסעו כבר היו בידיו רשמים ומסקנות מראשית המסע ומעתה ראה לפניו את התפקידים לפרטיהם ביתר בהירות.

1. הצלת ילדים

כעשרת אלפים ילדי ישראל נמצאים — לפי האומדנה — אצל לא־יהודים במוסדות ואצל יחידים. חלק מהילדים הנמצאים אצל היחידים כבר אומצו על ידם. רוב הילדים במוסדות מוחזקים על חשבון הממשלה, ועדים צבוריים ואף על ידי מוסדות וועדים יהודים.

שתי הבעיות העיקריות בהן נתקל הרב בעבודתו בשטח זה היו:

א. איך להשיג רשימות של הילדים הנמצאים במוסדות לא־יהודיים ואצל לא־יהודים יחידים;

ב. כיצד למצוא גוף יהודי מוסמך בעל אישיות משפטית, אשר יוכל לשמש אפוטרופוס לילדים אלה באופן חוקי.

כפתרון לבעיות אלה קבע הרב לעצמו שתי דרישות מהממשלות השונות שבמדינותיהן נמצאים ילדי ישראל אצל לא־יהודים:

א. לפרסם חוק בדבר הרשמת הילדים: שכל גוף, מוסד או יחיד המחזיק ברשותו ילדים, תומך בהם וכו' יהא מחוייב לרשום את הילדים ולהמציא את הרשימות, בצרוף ציון אמונתם הדתית, לממשלה.

ב. שהקהילות היהודיות או מוסדות יהודיים מיוחדים שיוקמו לשם כך, יוכרו כאישיות משפטית, אשר להם זכות האופוטרופסות על הילדים היהודיים, וזכותם לדרוש מכל מוסד או יחיד להעביר את הילדים האלה לרשותם.

מלבד הבעיות הפוליטיות והמשפטיות האלה, התיצבה שאלת מימון החזקת הילדים ומציאת מוסדות וגופים יהודיים בארצות השונות אשר יטפלו בילדים היהודיים הללו. בענין זה שם לו הרב לקו:

א. להניע את הג'וינט לשאת בעול החזקת הילדים וחנוכם;

ב. להשיג אמצעים כספיים מאישים שונים ביהדות אירופה;

ג. לשתף את מגבית ההתגייסות ההצלה בעבודה זו (כבר לפני צאתו של הרב, אחרי ספרו על תוכן שליחותו בפני אסיפה משותפת של נשיאות ועד

ההצלה ונשיאות המגבית הוקצב לרשותו סך 10.000 לא"י).

בנוגע למוסדות המטפלים החליט הרב:

1. להשתמש בקהילות היהודיות, במקום שישנן כאלה:
2. להשתמש בועדים הקיימים המטפלים בילדים.
3. להקים ועדים מיוחדים למטרה זו.

2. יהודי המחנות

בענין זה נודע לו להרב:

1. שהצפיפות בה חיים היהודים שם רבה ביותר והיא גורמת לכמה וכמה תקלות בריאותיות, חברתיות ומוסריות־דתיות;
2. שהועד המרכזי היהודי בגרמניה לא הוכר על ידי השלטונות כמוסד מוסמך המדבר ופועל בשם יהודי המחנות.

בנוגע ליהודי המחנות היו איפוא שתי מטרות:

א. עדודם והקלת מצבם הכלכלי והרוחני;

ב. שינוי יחסם של אנשי השלטון ליהודי המחנות.

3. הצלת יהודי פולין

א. התברר שלמרות הרצון מצד הממשלה הפולנית שהיהודים ישארו שם ועל אף מאמציה למנוע פרעות בהם — אין ידה משגת לעשות זאת, הואיל והלך־הרוח הכללי בקרב רוב האוכלוסיה הלא־יהודית הוא, שיש "לטהר" את פולין גם מהיהודים השרידים. הוצאתם של יהודי פולין — יחד עם אלה שחזרו מרוסיה — היא איפוא שאלת הצלת נפשות ממש.

ב. לשם הוצאתם מפולין היה צורך שאונרר"א תכיר בעובדה זו שגם יהודי פולין נחשבים כ"עקורים".

ג. כן נתברר הצורך שאונרר"א תשא בעול ההוצאות של החזקת היהודים בארצות המעבר השונות ובמחנות הזמניים עד אשר ימצא פתרון־קבע ליהודים אלה, ופתרון זה אחד הוא — ארץ־ישראל.

צ ר פ ת

ר אשית מסעו של הרב לאחר שובו מן הארץ היתה אל צרפת, בפריז חיכו לו הרב ח. י. מישקובסקי זצ"ל ויבל"ח הרב ז. גולד.

בצרפת מצא הרב ארבעה מוסדות יהודיים המטפלים בבעית היתומים: 1) אוז"א; 2) ועד של יהודי צרפת המייצג את ועד ההצלה של אגודת הרבנים בארצות הברית. בראש הועד הזה עומדים ה"ה ש. לוי ועורך־דין סופר; 3) מוסדו של הרב שניאורסון, נציג האדמו"ר מלובאויץ'; 4) קבוצות אישים בראשותו של השופט העליון ליאון מייס, יו"ר ועד הקהילות של צרפת .(Consistoire) העוסק בשאלה החוקית. מלבד כל אלה קיים ועד ממשלתי לא־יהודי בשם קוזור (Cosor) אשר ברשותו ותחת פקוחו נמצאים כל יתומי המלחמה בצרפת. בנוגע למספרם של היתומים היהודיים הנמצאים ברשותם של לא־יהודים קיימות השערות שונות, אומדים אותם מ־700 עד כמה אלפים, וכל זמן שחוק ההרשמה והאפוטרופסות לא יכנס לתקפו אי־אפשר יהא לקבוע את המספר על בריו.

הרב התקשר בראשונה עם ועד (2) ושמח להוכח, כי הועד הזה כבר עמד בקשרים הדוקים עם הקוזור וזה לא מכבר זתמו שני הועדים הסכם ביניהם, שלפיו מתחייב הקוזור להמציא לועד היהודי את רשימות יתומי המלחמה היהודיים הנתמכים על ידו, וכן לעזור בכל הדרכים להוצאת היתומים הללו מסביבתם הלא־יהודית והכנסתם במוסדות יהודיים אשר יעמדו תחת פקוח הועד היהודי. האחרון מתחייב מצדו להסיר מעל הממשלה הצרפתית את עול החזקת הילדים היתומים תחת פקוחו. ההסכם הזה עורר חששות בכמה מסעיפיו: א) שמא לא ירשו אחר כך את יציאתם של הילדים היהודיים מצרפת ארצה; ב) שההסכם אינו מבטיח די ברור את האוטונומיה של החנוך היהודי לילדים המוחזרים. משום כך לא הופעל ההסכם במדה מספקת משני הצדדים.

לשם בירור נפגש הרב ביחד עם הרב מישקובסקי זצ"ל ויבל"ח הרב גולד עם הועד היהודי ועם ראש הקוזור האב שייט (Pére Chayet) ושוחח אתם ארוכות. האחרון, שהיה מראשי תנועת המרי הצרפתית בתקופת הכבוש הנאצי, הנהו אוהב ישראל באמת וכאשר אמר לו הרב, אחרי אשר גולל לפניו את הטרגדיה

היהודית ואחרי שמסר לו על שיחתו עב האפיפיור, כי יהא זה מעציב ביותר אם הכנסיה הקתולית תבקש להרויח נפשות עקב השואה האיומה שירדה על עם ישראל, — על כך השיב: "תסלח לי, לא דייקת בדבריך. אתה התבטאת כי היה זה 'מעציב' ואני אומר כי היה בכך פשע עצום". אחרי בירור מקיף עם כל הצדדים ובחינת ההסכם מן הצד המשפטי, החליט הרב לאשרו ונועץ מיד עם הועד היהודי על הדרכים להפעלתו בקנה־מדה רחב. הקושי העיקרי היה: המחסור בכספים ובחומר אנושי לפעולה. תקציב הועד היה מוגבל מאד ועם זה קשה היה למצוא צעירים וצעירות יהודים צרפתיים אשר יתנדבו לעבור בכפרים ובמנזרים לבקש ולמצוא את הילדים ששמותיהם ומקומותיהם היו בידי הועד. הרב מסר סכום חשוב מהכספים שעמדו לרשותו לפדיון־ילדים לידי הועד והבטיח לחזק את ידיהם גם בעתיד (בלונדון קיבלו עליהם מספר רבנים צעירים להתענין במיוחד בשאלות ילדי הקוזור. לידי הרב סויפט מסר הרב סכום כסף חשוב נוסף, הוא יצא לצרפת בימים אלה וגם מארץ־ישראל יצאו כמה שליחים מטעם הרב לעזור בעבודה הזאת). עד היום נגאלו על ידי הועד יותר ממאתיים ילד הנמצאים כיום תחת פקוחו.

בידי אוז"ה נמצאים הרבה מאות ילדים יתומים (רבים נמסרו לידיהם ע"י פרטיזנים בתום המלחמה), אבל הרב נוכח לדעת כי הארגון הזה אינו ממלא את חובתו בהוצאת ילדי ישראל מידי לא־יהודים. מצויות בידו רשימות של מאות ילדים הנמצאים ברשותם של לא־יהודים ולא זו בלבד שאינו מוציא אותם מידיהם בקצב הדרוש והאפשרי, אלא הוא ממציא גם לידי הנכרים אשר ברשותם נמצאים הילדים כספי תמיכה עבורם.

הרב שניאורסון הוציא עד היום כ־80 ילד מידים לא־יהודיות. הוא מקים קשרים עם הרבה כמרים בכפרים קטנים במטרה לגלות ילדים חדשים. גם לידיו מסר הרב סכום כסף לשם מימון עבודתו.

עם השופט מייס נועצו הרבנים ארוכות ע"ד החוק המוצע בקשר לילדים. הוצעו שני חוקים: א) חוק הרשמה, אשר יחייב כל גוי שברשותו נמצא ילד יהודי, להודיע על כך לשלטונות; ב) חוק אפוטרופסות שלפיו תתמנה הקהילה היהודית בצרפת כאפוטרופוס מוכר על כל יתומי המלחמה היהודיים. השופט מייס הודיע שהוא ישתדל בראשונה להעביר את חוק ההרשמה, כי הוא מפקפק ביכלתו להעביר את החוק השני בהתחשב עם הקונסטיטוציה הצרפתית. אבל, לכשיעלה בידו להעביר את החוק הראשון ישתדל להעביר גם את השני.

יש לציין בצער שהחוקים הללו לא נחקקו עד היום על ידי הממשלה.

מגע נוסף בבעיית הילדים היה להרב עם ידידו הותיק הכומר רומקלי ששימש בימי מלחמה נונציוס באיסטנבול (ראה: הקדמה) והמשמש כיום נציגו

האישי של האפיפיור בפריז. כמו האב שאייט כן גם הנונציוס הביע את התמרמרותו נגד אלה הרוצים להעשיר את הכנסיה מחורבן עמנו, והבטיח את עזרתו בכל מדת אפשרותו. הוא הביע את דעתו כי קריאה גלויה מצדו לכמרי צרפת לעזור בגילוי יתומי ישראל לא יהיה בה משום תועלת רבה. לפי דעתו יהא הרבה יותר יעיל אם בכנוס של הבישופים בצרפת שעמד להתקיים בקרוב ימסור הוא על פגישתו של הרב עם האפיפיור, על קריאת הרב כלפי הכנסיה, והוא ידרוש שכל אחד מהם יכריז באיזורו הוא שיש בכך משום מצוה וחובה דתית על כל קתולי להחזיר לידי יהודים את הילדים הללו וכי כל נסיון להמיר את דתם יחשב כעוון.

בקשר לשאלת החוק להרשמת הילדים שוחח הרב גם עם מר גואן, ראש ממשלתה של צרפת בעת ההיא, (בפגישה זאת נוכח גם הרב שוורץ, רבה הראשי של צרפת). הוא הבטיח כי לכשיובא הדבר לפניו לאשור, יתן את תמיכתו לענין. הרב השתמש בהזדמנות זו כדי לגולל לפניו את פרשת היסורים של יהודי פולין ודרש ממנו שצרפת תתן מקלט ארעי לחמשת אלפים יהודים. מר גואן ביקש שהות לעיין בהצעתו ואמר שלאחר ימים מספר יודיע את תשובתו. אבל הרב לחץ עליו שיתן את תשובתו המידית, בהדגישו לפניו שאם גם לראש הממשלה יש זמן, הרי יהודי פולין, הנחונים יום־יום לאימת־המות ולהט החרב מתהפכת על ראשם, אינם יכולים לחכות עוד. אחר הדברים האלה הזמין אליו ראש הממשלה באופן דחוף באותו מעמד את יועציו ולאחר משא ומתן קצר הודיע מר גואן על הסכמתו למתן חמשת אלפים ויזות ליהודים מפולין.

בטרם הספיק הרב לצאת לפולין נפלה ממשלת גואן וכראש הממשלה ונשיאה של צרפת נתמנה מר ג׳ורג׳ בידו. משום כך כחדשים אחרי הפגישה עם גואן נפגש הרב לפני צאתו לפולין בכ״ה בתמוז (26.7.46) עם מר בידו אשר אישר לפניו את הבטחת קודמו בדבר הויזות (פרטים נוספים בפרק: „שאלת יהודי פולין").

בהיותם בפריס התעניינו הרבנים גם במצבן של קהילות ישראל בצרפת. כמחציתם של יהודי צרפת הושמדו בידי הנאצים והשרידים הנותרים מנסים לקומם את הריסות החיים היהודיים מחדש. אבל, מורגש שם חסרון רב בכוחות רוחניים, ומחובתו של הישוב לספק את הכוחות הללו ליהדות צרפת, הזקוקה לסעד רוחני. בפאריס נאמו הרבנים פעמים מספר באספות פומביות ועוררו את הקהל לתשובה ולשיבה לציון.

ועד ההצלה

בפאריס נכנס הרב בעובי הקורה של בירור דרכי פעולותיו של ועד ההצלה שעל־יד אגודת הרבנים באמריקה.

הועד הזה ראשיתו נעוצה בתחלת המלחמה והוא הוקם ע"י גדולי הרבנים באמריקה לעזרת רבנים ובני־ישיבות פליטים באירופא. באמצע תקופת המלחמה, תחת לחץ הידיעות על הטבח מצד אחד ועל אפשרויות ההצלה מאידך, הורחב שטח פעולתו והוא הפך למכשיר הראשון בארצות הברית לעורר את יהדות אמריקה למילוי חובתה כלפי אחים מובלים כצאן

בישיבת ועד ההצלה

לטבח. פרשת מסירות הנפש של הרבנים ראשי ישיבות ו"בעלי בתים" חרדים שהתמסרו בכל להט נפשם לענין זה, שהוא קודש שבקדשים, עדיין מחכה לסיכומה ולהערכתה באור הנכון. ואגב סיכום זה כדאי היה לחקור בכל האחריות וכובד הראש את כל הפרשה הכאובה של ההצלה והטענות על אפשרויות שלא נוצלו או אף סוכלו. כבוד הצבוריות היהודית וההיסטוריה העברית דורשים זאת.

על ידי ועד ההצלה הוצאו בימי המלחמה מצפרני הנאצים כמה אלפים יהודים וידה היתה פעילה ביותר בתוך שטחי הכבוש הגרמני.

בתום המלחמה כוון ועד ההצלה את מאמציו לכונן מחדש את הריסות החיים הדתיים באירופא ואמנם רבות פעל בשטח זה, וגם בשטח הצלת

Ա.Մասիս. Սիրտս հմուտ սեչու

ילדים מידי נכרים. שליחיו היו מהראשונים שהגיעו למחנות ולפולניה ועוררו רוח חיים בקרב שארית הפליטה.

אולם, במרוצת הזמן הגיעו תלונות קשות מכמה צדדים על קפוחים נגד חוגים ידועים — ואפילו מפלגות שלמות, — בתוך היהדות הדתית, והרב נתבע לחקור בענין ולהוציא את מסקנותיו ביחס לעתיד. לפיכך הזמין לפריז את נציגי ועד ההצלה באירופא, את הרב מישקובסקי זצ"ל, נציג ועד ההצלה בארץ־ישראל, וכן ראשי המזרחי והאגודה, הפועל המזרחי ופועלי אגודת ישראל, לשם ישיבה משותפת לבירור העניינים.

שומעים דו"ח על המצב בפולין

הישיבה נמשכה כעשרה ימים, בחלקה בפריז ובחלקה במונטרה. נציגים מכל הארצות מסרו על מצבה של שארית הפליטה והציעו הצעות להגברת הפעולות בעתיד. ההחלטות שנתקבלו במונטרה על דעת הרב ועל דעת כל המשתתפים היה בהן כדי למנוע כל אפשרות של קפוח בעתיד ולהוות בסיס איתן לפעולה מאומצת של כל היהדות החרדית על כל זרמיה ומפלגותיה לשקומה הרוחני של שארית הפליטה על יסודות התורה והאמונה. בין החלטות הועידה, היתה גם החלטה בדבר הקמת מרכז לעניני הצלה באירופא. הועידה קבעה כמו כן שעם כל התודה וההוקרה לג'וינט על פעולותיו הכבירות בכלל ובשטח הדתי בפרט, צרכיה המיוחדים של היהדות הדתית דורשים מנגנון מיוחד רב־תנופה. דעתו של הרב היתה שעל

ועד ההצלה להשתדל ולבוא לידי הסכם עם הג'וינט ודעתו זו מסר לידי הרב מישקובסקי זצ"ל ויבל"ח מר משה שפירא אשר נקבעו לשליחיה של הועידה לשם העברת החלטותיה ותביעותיה לראשי ועד ההצלה בניו־יורק. בימיה האחרונים של הועידה הגיעה הגברת שטרנבוך מפולין ובפיה ידיעות מחרידות על מצבם של אחינו שם. הרב העביר טלפונית את הידיעות הללו לראשי ועד ההצלה באמריקה והם קבעו על המקום סכום כסף לממון הוצאות היציאה של אחינו משם. השליחים נדרשו לעורר את יהדות אמריקה בכלל ואת אנשי ועד ההצלה בפרט לנוכח סכנת המוות שרחפה על יהדות פולין. מכאיב ומדאיב הדבר שמחמת כמה וכמה סיבות, דבריה של הועידה לא מצאו להם הד ראוי בניו־יורק. ועד ההצלה התחיל יורד ופעולתו הלכה והצטמצמה והוא עוסק במרץ מסוים בעיקר בשטח הצלת ילדים, ע"י ארגון שצמח ממנו להצלת הילדים, (Child Rescue Commission), ארגון אשר חשיבותו גדולה עד מאד. חבל מאד שועד ההצלה שבשנים הראשונות לקיומו עשה נפלאות — עתה נתמעטו פעולותיו. היהדות הדתית באמריקה אסור לה להשלים עם עובדה זו, והיא נקראת להשמע לקריאת השעה, להתאחד לפעולה משותפת ורחבת ממדים. כדי להחדיר את חשיבותו של דבר זה, חשב הרב לקרוא לועידת רבנים מאמריקה ומארצות האימפריה הבריטית, אשר תתקיים באירופא ולהעמיד את הבעיות הללו בפני הרבנים. ברם, מחמת כמה סיבות, לא יצא הדבר לפועל.

שוויצריה

מצרפת נסע הרב לשויצריה, ואתו הרב מישקובסקי זצ"ל ויבדל"ח הרב גולד והרב שלום פנחס וולגלרנטר. שם נוכחו לדעת כי על אף העובדה שמאות ילדי ישראל נמצאים בידי גויים, אין היהודים עושים כמעט מאומה לשם הוצאתם. הבדר תלוי בהנהלת הקהילות היהודית של שויצריה, אשר ממנה צריכה לצאת היזמה. אולם, יש להצטער שבתוך הועד נמצאו מועגים שהפתרון הטוב ביותר הוא: להשאיר את הילדים אצל הגויים. הרבנים ניהלו שיחות רבות עם ראשי ארגון הקהלות וביחוד עם מר בלוך, אשר הנהו גם חבר בועד הממשלתי לפקוח על הילדים הפליטים אשר במדינה. כן היתה פגישה עם מר סלי מאיר, נציג הג'וינט. הטענה שהושמעה מכל צד היתה כי האשמה במצב המעציב הזה היא ביהודים עצמם. בעת בואם של היתומים לשויצריה בימי המלחמה פנתה הממשלה בקריאה למשפחות בדבר אמוצם. משפחות יהודיות מועטות בלבד התגדבו לאמץ את ילדי היתומים, בעוד ששעור ההתנדבות אצל המשפחות הלא־יהודיות היה גדול מאד.

בעקבות המשא ומתן הממושך אשר התקיים בין הרבנים והנציגים היהודיים, הסכימו הללו להזמין אספה יוצאת מן הכלל של נציגי כל הקהילות היהודיות בשויצריה בה ידונו על פרסום קריאה לממשלה ולכנסיה בדבר החזרת הילדים היהודיים לידים יהודיות. במאמציהם נעזרו הרבנים במיוחד על־ידי מר דרייפוס וד"ר קליי (בנו של אדולף קליי) מצירין.

לאחר שהרב עזב את שויצריה הודיעו לו כי האספה התקיימה וההחלטה נתקבלה בהתאם לדרישתו. כן הודיעו שכאות־מחאה על קבלת ההחלטה התפטר מר בלוך מהנהלת הקהילות.

לפני זמן קצר הודיעו להרב משויצריה שנפתחה עכשיו אפשרות להחזיר לקהלה היהודית כמה מאות יתומים יהודיים. הרב עומד בקשר עם הג'וינט בדבר הסדורים הטכניים של העברת הילדים לרשות יהודית וגם עומד לשגר לשווייץ נציגים משלו לפקח על ההעברה.

את שבתו בשוויץ בילה הרב במונטרה ודרש בפני הישיבה בעיר ההיא, המשמשת מרכז־תורה חשוב במערב־אירופא. וכאן המקום להביע את רגשי

צערו העמוק על פטירתו הטראגית של הרב ד"ר ויינגורט ז"ל, אברך מיחידי הסגולה שהיה חתנו של הרב בוצ'קה, ראש ישיבת מונטרה, וגם הוא עצמו שימש מורה בישיבה. הוא היה אחד מחשובי הפעילים בעניני הצלה במשך כל ימי המלחמה, עבד במרכז ועד ההצלה בשוויץ והשתתף בכנוס לעניני הצלה בפריס ובמונטרה. חכם צעיר ורב פעלים לתורה ולהצלה היה ובעל־סגולות אישיות יקרות ביותר. חבל על דאבדין...

ב ל ג י ה

מ שויצריה נסע הרב לבלגיה. שם המצב משביע רצון יותר מאשר בשוויץ, אבל גם שם רבה היא ההזנחה ולצערו העמוק של הרב הריהו נאלץ לקבוע כי הקולר תלוי במדה רבה ביהודים עצמם. בבלגיה פועלים שני ועדים יהודים: א) ועד גדול המכונה:

A.I.V.G. (Aide aux Israelites victimes de la guerre)

אשר ברשותו נמצאים כ־500 ילדים (רוב ילדי ה־ A.I.V.G. הם ילדים שנמסרו לידם על ידי פרטיזנים יהודים עם תום המלחמה וכן ילדים שהובאו לבלגיה מהמחנות); ב) ועד קטן Comite Centrale המייצג את ועד ההצלה של אגודת הרבנים באמריקה ושתחת ידו נמצאים כ־80 ילד. בראש ועד זה עומד מר הרמן לנדוי.

בידי ה־ A.I.V.G. ישנה רשימה של כ־400 ילדים לפחות הנמצאים אצל לא־יהודים. מזכירות הארגון טוענת שהיא מוציאה אותם במהירות האפשרית, אבל לאחר הבירור וביחוד לאחר נסיונו האישי נוכח הרב לדעת שאין הארגון הזה ממלא את חובתו כלל וכלל. את רשימת הילדים מסרב הארגון לגלות לשום איש מחוץ לאנ"ש. בפי יו"ר הארגון טענה אחת: כל התערבות מן החוץ יכולה לגרום צרות ליהודי בלגיה. בהיות הבריגדה בבלגיה דרש ועד הילדים שלו מאת ה־ A.I.V.G. שימציא לו את הרשימה ונענו בסרוב. הם ביקשו מאת הרב שהוא ידרוש את הרשימה. הרב ואתו הרב מישקובסקי זצ"ל ויבל"ח הרב גולד קיימו שתי ישיבות ארוכות עם הנהלת ה־ A.I.V.G. ודרישתם העיקרית היתה להמציא להם את הרשימה. בתקופת הימים בין ישיבה לישיבה ביקר הרב אצל העוצר, הנסיך שרלס (Prince Regent). הוא נתגלה כהומניסט גדול והוגה מעמיק בכל בעיות האנושיות וכן כבעל הבנה מלאה לטרגדיה של עם ישראל. העוצר התעניין מאד בשאלת הילדים והבטיח את עזרתו. גם הקרדינל הבלגי, אשר הרב והרב גולד ביקרו אצלו, גילה אהדה לענין החזרת הילדים ורושם דומה קיבלו הרבנים גם מראש הממשלה ומיניסטר המשפטים. אולם בכל הפגישות נתקלו בקושי העיקרי של חוסר רשימת שמותיהם ומקומות המצאם של הילדים. כמובן, כי אי אפשר היה ללחוץ על אנשי השלטון לנקוט בפעולות מעשיות

מבלי להצביע בפניהם על מקרים ממשיים. הרב חשב גם שבמקרה שלא יצליח על המקום ישתמש בהבטחת הותיקן ויבקש את התערבותו. אבל, כמובן שדבר זה היה בלתי אפשרי בלא ידיעת כתובות ברורות.

האהדה אשר גילו האנשים הרשמיים חיזקו את ידי הרבנים בבואם לישיבה השניה עם אנשי A.I.V.G. לטענתם שהתערבותו של הרב עשויה לקלקל, השיב הרב בפשטות, כי אין להם להיות פטריוטים יותר גדולים מהעוצר, הקרדינל וראשי הממשלה. את ההחלטה הסופית בקשר למסירת הרשימה דחו לישיבה נוספת. בינתים יצא הרב מבלגיה והרב גולד נשאר והמתין לתוצאות הישיבה. אחרי עבור כשבועיים ימים הוא הודיע להרב שהחלט להעביר אליו את הרשימה, למען יוכל לפעול בנידון זה עם האפיפיור ועם ראשי הממשלה הבלגית. אבל בסופו של דבר יצא כי שלחו אליו בדואר את שמות הילדים בלי הכתובות. "צחוק כזה עשו לי יהודים בבלגיה, ואם ילדינו ישארו לטמיון בידי גויים, הרי ההיסטוריה תאשים את חברי ה־ A.I.V.G " — אמר הרב בהתרגשות.

הבעייה החוקית נידונה עם מיניסטר המשפטים. הוא התייחס לדבר באהדה והבטיח את עזרתו בהעברת חוק ההרשמה. אולם, עד כה לא נעשה הדבר. טרם נתברר אם האשמה היא ברשלנות היהודים או באי־רצונה של הממשלה.

עם ראשי הממשלה נידונה גם שאלת הכנסת פליטים, מבוגרים וילדים, מפולין לבלגיה. הדרישה היתה לאלף מבוגרים ולמאתים וחמשים יתומים. אחרי משא ומתן ארוך הודיעה הממשלה שלמרות מצבה הכלכלי הדחוק של המדינה שאינה מרשה לה כרגע לקבל הגירה, הריהי מסכימה לנוכח הטרגדיה ללא דוגמה ותקדים של עם ישראל, למסור לרשותו של הרב מאתים וחמשים ויזות בשביל ילדים מפולין.

גם כאן התעניינו הרבנים במצבן של קהילות ישראל ונוכחו לדעת כי המצב הוא מעציב, אבל מכל מקום יהדות בלגיה — ובעיקר יהדות אנטורפן — מתאוששת ושבה לתחיה. באנטורפן ישנן זכנות להקמת ישיבה וכן בתי ספר מפותחים, רבנות מסודרת וקהילה מאורגנת. בעברו ברחובות אנטורפן, זו העיר שהיתה עיר ואם בישראל, הוריד הרב דמעות, בשעה שהצביעו מלוויו על חדרים ובתים שמהם הוצאו מאות מאחינו לגרדום והשמדה. אולם במאמצי כמה מבניה הנאמנים מתחילה שוב העיר אנטורפן ליהפך למבצר היהדות במערב אירופה.

פרטים מלאים על בנינה מחדש של הקהלה קיבל הרב מאת הרב הראשי אולמן ומאת הגנרל ויגר ראש ה־ Consistoire.

בבלגיה נאמו הרבנים פעמים מספר בפני אלפי יהודים. כאן ביקרו גם אצל הבריגדה היהודית. היה זה מחזה רב־רושם כאשר החיילים העברים על

אדמת־הנכר עברו בסך לפניהם והתזמורת ניגנה שירים עבריים. עיני רבים מקהל הצופים זלגו דמעות גיל.

מבלגיה נסע הרב לחוג את חג השבועות בקרב יהודי המחנות בשטח האמריקאי בגרמניה. מגרמניה עבר הרב להולנד. (לתועלת הקורא יוקדם בזה הדין־וחשבון על הארץ האחרונה).

הולנד

כאן המצב מעציב יותר מאשר בכל ארץ אחרת באירופה. לא רק שמספר הילדים הוא אולי גדול כאן מבכל מקום אחר, אלא גם שמותיהם ומקומות־המצאם נמצאים בידי הממשלה, ואילו היא היתה רוצה בכך היתה יכולה להוציאם בקלות רבה. קשיים ואבני־נגף נערמים כאן במיוחד על דרך הצלת הילדים מחמת היחס האדיש של הממשלה ההולנדית לכל הבעיה ומתוך כך שההורים הלא־יהודיים נתקשרו אל הילדים בחיבה יתירה. על הולנד קרא הרב את המדרש של רבותינו על הפסוק: "הצילני נא מיד אחי מיד עשיו" — בין שהוא בא כאחי ובין שהוא בא כעשיו, והוסיף שההצלה קשה היא ביותר אם הרודף בא כאח...

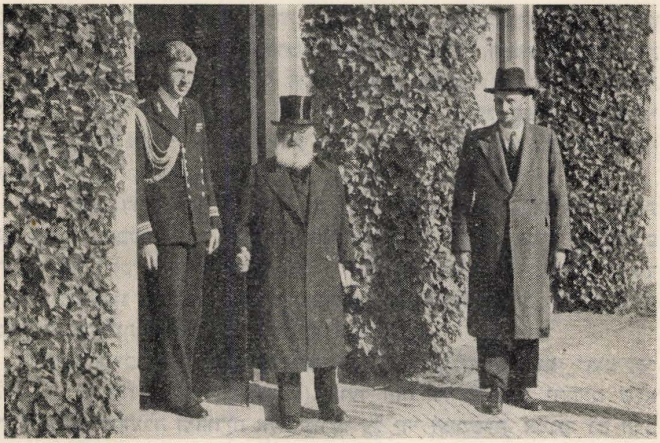
הרב שמע דו"ח מפי הד"ר ב. דה־פריס, נציגו האישי בהולאנד, ומאת הועד המטפל בבעיה מצד היהודים הנקרא „עזרה לילד". בועד משתתפים נציגים מכל חלקי יהדות הולנד על כל זרמיה ומפלגותיה (בראשה עומד מר דה־יונג, נציג הסוכנות היהודית בהולנד). הועד פעל כמיטב יכלתו, אולם, גישתו היתה לעתים פחות מדי תקיפה ונמרצת.

לעומתו קיים ועד ממשלתי לעניני יתומי המלחמה בשם "אופיקה" O.P.K. (דוגמת ה"קוזור" בצרפת). בועד הזה שותפו כמה יהודים שלא נבחרו מטעם הקהילה היהודית אלא צורפו על ידי הממשלה. אמנם, גם הרב הראשי טל השתתף ב"אופיקה", אבל רוב היהודים שם היו מהמתבוללים. שתי נשים הולנדיות, נציגות ה"אופיקה", ביקרו בארץ כמה חדשים לפני בואו של הרב להולנד. מטרת בקורן היתה לברר באיזו מדה מוכשרת הארץ לקלוט עלית ילדים מבחינה כלכלית ורוחנית. בהיותן בארץ ביקרו אצל הרב והוא קיבל את הרושם שהן שבעות רצון מבקורן ושהן תשתדלנה בשובן להולנד להשפיע שם לטובה בכוון להחזרת הילדים.

ברור היה שהועד הממשלתי "אופיקה" מעונין כי הילדים יתבוללו בקרב מאכסניהם הנכרים. הם הכבידו על פעולות "עזרה לילד" ומנעו ממנו כמעט כל אפשרות של מגע ישיר עם הילדים. מספר הילדים נאמד כאלפיים.

הבקור הראשון היה אצל המלכה וילהלמינה. היה זה ב־י"ד סיון תש"ו (13.10.46). קבלת הפנים היתה אוהדת ביותר. השיחה נסבה על דברי ימי הקהילה היהודית בהולנד ועל הטרגדיה הנוראה אשר מצאה את קהילות ישראל המפורסמות בהולנד החת שלטון החיה הנאצית. הרב הביע

בפניה במיוחד את הוקרתו העמוקה של עמנו על מסירות־נפשם של כמה עשרות פרופסורים ואנשי־רוח הולנדיים לא־יהודיים שבעת גרוש יהודי אמשטרדם ע"י הנאצים הכריזו על שביתת שקויימה על ידי כל אוכלוסיית אמסטרדם במשך שני ימים ואשר כתוצאה מכך הוצאו אנשי הרוח הללו להורג. לבסוף נגע הרב בשאלת הילדים וסיפר לה על שיחתו עם האפיפיור, בהתחשב עם העובדה שקיים אלמנט קתולי חזק בקרב אוכלוסיית הולנד. על כך השיבה המלכה: "אבל, אני אינני אפיפיור, אני רק מלכה קונסטיטוציונלית ועצתי היא כי תפגש ותשוחח עם המיניסטרים שלי".

על יד ארמון המלכה

אז החלו הפגישות עם חברי הממשלה והכנסיות שבכולן נלוה אל הרב גם הרב גולד.

המיניסטר הראשון אשר עמו נפגשו היה מיניסטר המשפטים. ממנו דרשו העברת חוקי ההרשמה והאפוטרופסות. המיניסטר השיב בקיצור: אתם צודקים בטענתכם. את חוק ההרשמה יהיה קל להעביר, בנוגע לחוק האפוטרופסות יקשה הדבר יותר, אבל בכל זאת נשתדל.

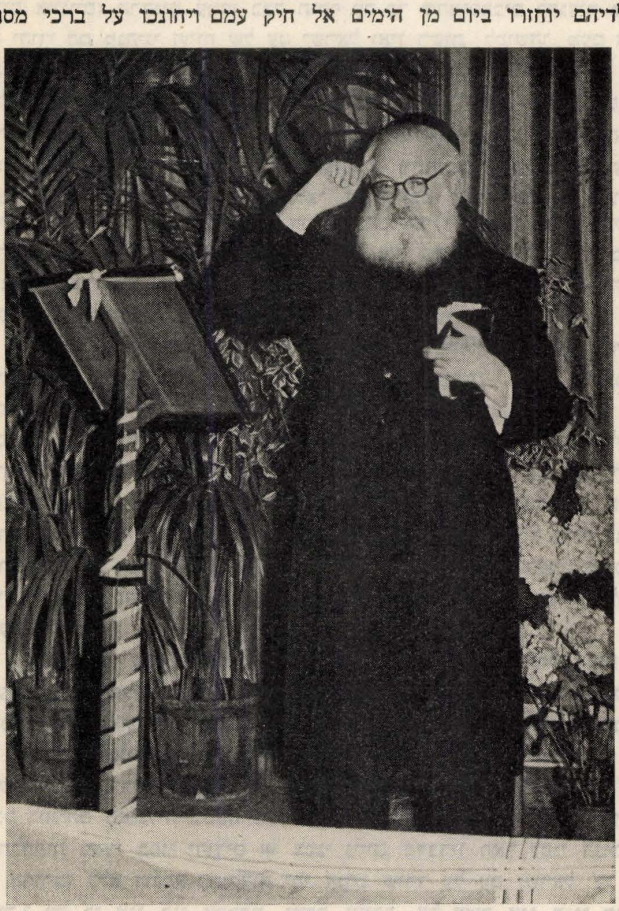
לעומת זאת ארכה השיחה יותר ונתקיים וכוח ער וממושך בדבר עצם תוכן הבעיה בשעת הפגישה עם ראש הממשלה. אצלו נתגלתה טענת הממשלה, כי מה שאנו מכירים כילד יהודי אינו דוקא כך בעיניהם. ה"אופיקה", כנראה תחת פקודת הממשלה, עמדה על כך שהיא מוכנה לעזור להחזרת הילדים,

רק אם יהיו בידיהם הוכחות שהוריהם היו יהודים אורטודוקסים (כזאת היתה הגישה הראשונה, בהמשך המשא והמתן הוסכם גם על החזרת ילדיהם של הורים ציוניים). הרבנים עמדו בכל תוקף על כך שהמוסמכים להגדיר מיהו ילד יהודי הם מנהיגי הרוח של עם ישראל ואין רשות למישהו מעם אחר ודת אחרת להתערב בענין זה. ואשר לעמדתנו אנו לשאלה הזאת, הרי לפי ההלכה הישראלית "ישראל אפ"י שחטא ישראל הוא" ו"אפילו מומר שקידש אשה קדושיו תופסים", ואין רשות למישהו בעולם להוציא איזה יהודי שהוא, ולו גם המרוחק ביותר מיהדות, מתוך כלל ישראל. ולמעשה טענו בפני ראש הממשלה: אפילו לפי השקפתכם הרי 95% של ההורים שאינם עוד בחיים יחשבו כיהודים דתיים, שכן אפילו ביהדות הולנד שלפני המלחמה שהיתה מתבוללת ברובה היה אחוז כזה שקיימו נשואין כדת משה וישראל, שמלו את בניהם לפי דיני ישראל ושנקברו בבית קברות יהודי. ראש הממשלה הבטיח שידונו מחדש בשאלה ושיודיעו על ההחלטה.

נתקיימה פגישה גם עם מיניסטר לענינים סוציאליים. פגישה אחרונה באותו יום היתה עם הקרדינל ההולנדי שהתרשם מאד מעמדת האפיפיור והבטיח את עזרתו המלאה. הרב אמר לו, שעליו לזכור את הפסוק "ואהבת לרעך כמוך" ושאל אותו: אלמלי קרה אסון כזה לעדה הקתולית בהולנד ויתומיכם היו נתונים בידי פרוטסטנטים, האם לא הייתם הופכים עולמות להחזיר אותם לכנסיה הקתולית? בסופו של דבר השיב הקרדינל: "להלכה אני מסכים אתכם, אבל לפעולות מעשיות לא אוכל לגשת בטרם אועץ עם חברי". אהדה מצאו הרבנים גם אצל הכנסיה הפרוטסטנטית. הבישוף הבטיח להגיש את הענין בפני סינוד אשר יתכנס במיוחד לטפל בבעיה הזאת.

אולם, עם כל האהדה הרגיש הרב שאין עדיין תזוזה ממשית לפעולה, ולכן החליט להביע בפומבי את כאב לבו בהזדמנות קבלת פנים רשמית שנערכה עבורו ועבור הרב גולד מטעם ועד הקהילות והרבנות של הולנד, ושאליה הוזמנו נציגי הממשלה, הכנסיות, העתונות, ראשי בית המשפט, פרופסורים ואנשי־רוח ממרומי מעלת החברה ההולנדית. הרב דיבר לפניהם באנגלית כשעה שלמה. הוא אמר שאינו זוכר שמימיו דיבר בהתלהבות כזאת בפני יהודים או בפני גויים. בדבריו תאר לפני הנוכחים את החורבן ללא דוגמא בתולדות ימי אנוש שירד על עם ישראל. על מה ולמה? על כי אנו בני אברהם, יצחק ויעקב, על אשר אנו הגנו תופסי המוסר האנושי העילאי במשך כל הדורות, מפני שהרגיש אויב האנושיות שכל זמן שעם ישראל חי וקיים לא יוכל ארס השנאה והרשע לשלוט שליטה גמורה בעולמנו. בהמשך דבריו תאר הרב את יסורי הנפש של המובלים לטבח ברגעיהם האחרונים, את מחשבות־לבם על ילדיהם שהשאירו אחריהם

אצל ידידים לא־יהודיים והוא שאל אם יש לפקפק בכך שבדרכם האחרונה לקראת המות, בעשותם את חשבון נפשם, כי בערה בלבם אש־הרצון שילדיהם יוחזרו ביום מן הימים אל חיק עמם ויחונכו על ברכי מסורת

הרב נואם בפני המסיבה

אבותיהם? הרב הדגיש כי גם ישראל הנהו עם וכי משום עם אחר לא היו דורשים כי יוותר על שרידי הנשמות של ילדיו הקטנים. עם כל רגשי התודה

שעם ישראל רוחש לעם ההולנדי, הרי יהא בכך משום עוול היסטורי משווע אם לא יתוקן המעוות הזה. הנאום זיעזע את הנוכחים ועם סיומו אמרו שתי הנשים, נציגות „אופיקה" שביקרו בארץ, כי הן תעשינה דבר אשר יניח את דעתו של הרב הראשי. (גם קודם האספה נפגש הרב עם שתי הנשים וגם אז הצהירו הצהרות ברוח הדברים האלה).

חלק מקהל משתתפי המסיבה

יש להדגיש, כי הרב הראשי עוזיאל ומר יצחק בן־צבי הודיעו באמצעות הקונסול ההולנדי בירושלים שהם תומכים תמיכה מלאה בדרישה להחזרת הילדים. הודעה דומה נמסרה לציר ההולנדי בלונדון על ידי נציגי הרבנות הראשית בלונדון וועד שליחי הקהלות וכן באמריקה לציר הולנד בושינגטון על ידי אגודת הרבנים שם.

למרות כל אלה יצא הרב מהולנד בדאבון־נפש ובספקנות גדולה לגבי הצלחת מפעלו בארץ זו.

התוצאה הממשית המידית מהבקור היתה, כי המלכה הזמינה את נציגי „אופיקה" ופקדה עליהם לשגר משלחת לצרפת ולבלגיה לחקור את המצב בשטח זה באותן הארצות. המשלחת יצאה וחזרה והדבר נשאר שוב ללא פתרון. האדישות מצד ה„אופיקה" הרגיזה את יהודי הולנד במדה כזאת, עד

שאפילו המתבוללים היהודיים אשר בתוך ה"אופטיקה" התפטרו לאות־מחאה. וכך נשאר הדבר ללא התקדמות עד היום.

הרב סיים, כי לא יתכן שעם ישראל יפנה עורף וישכח את יתומיו בהולנד. יש לנו חובה כלפי שמים, חובת־זכרון כלפי ההורים האומללים וחובה כלפי ההיסטוריה לא לשקוט ולא לנוח, עד אשר נשיב את ילדינו אלה לחיק אבות. הוא עומד בקשר עם גורמים יהודיים בארצות אחרות בדבר אפשרות של מחאה בין־לאומית בנידון זה.

עם השופטים העליונים של אמסטרדם

(עם גמר ההדפסה קיבל הרב ידיעה מהולנד על תזוזה ידועה בקרב הממשלה, שכתוצאה ממנה חזרו החברים היהודים ל"אופיקה". פרטים מלאים עודם חסרים).

הרבנים התעניינו במצבה של הקהילה היהודית וחורבנה הגדול זיעזע אותם עד עמקי נפשם. בשעה שנאם הרב בבית הכנסת הספרדי הגדול באמסטרדם (ביה"כ המפורסם בו הוחרם שפינוזה בשעתו) נתאספו שם כל יהודי העיר, אך, למרבה הצער והכאב, כל אלה לא היה בהם כדי למלא את חללו של בית־הכנסת.

למרות החלל דענקי משתדלים השרידים, תחת הדרכתם הרוחנית של הרבנים טל, שוסטר ופרירא, להקים מחדש מתוך חורבתיה את קהלתם העתיקה.

בהולנד נפגשו הרבנים עם הגאון ר' אליעזר סילבר, מראשי אגודת הרבנים באמריקה, שאתו דנו בעניני הצלה.

כאן נתקבל דו"ח ראשון על המצב בשבדיה מאת הרב ד"ר י. מסינג, נציגו האישי של הרב בארץ ההיא. שם קיימת התבוללות רבה בקרב הפליטים ויש לנקוט בצעדים דחופים ביותר כדי למנוע בעד התפשטות הנגע. ד"ר י. מסינג הציל כמה עשרות ילדים לחנוך נאמן.

גרמניה

בוא הרב אל גרמניה הוטל בבת אחת אל תוך מערבולת החורבן של עם ישראל באירופה, אשר נתגלה לפניו בכל אימתו. אמנם, גם בארצות מערב אירופה גדולה היתה השואה, אך שם חזרו השרידים המועטים אשר נשארו בחיים אל בתיהם, התחילו נכנסים אל מסלול־החיים הרגילים ומבריאים, בגוף אם לא בנפש, מפצעיהם. ואילו כאן, במחנות, הפצע עדיין פתוח ושותת דם וכל יום נוסף של ישיבה על האדמה הטמאה והארורה הזאת מוסיף לזרות מלח על פצעיהם המרובים.

במחנה־מעבר ע"י מינכן

הרב הגיע אל המחנות בערב חג השבועות (4.6.46) ובמשך שבוע עבר ממחנה למחנה על מנת להתייחד, ולו לזמן קצר ביותר, עם האחים הפליטים והנידחים, לעודד ולחזק את רוחם ולהביא להם את ברכת התורה מציון.

ביום הראשון לבואו לאיזור האמריקני נפגש הרב עם הועד היהודי המרכזי במינכן, המייצג את כל המחנות בשטח האמריקאי. עם נציגי הרבנות ונציגי הסוכנות היהודית. הם ספרו על סבלות אחינו יושבי המחנות ועל הצעותיהם בדבר הצעדים שיש לנקוט לשם הקלת סבלם ושפור מצבם.

את חג השבועות עצמו בילה הרב במחנה פרנואלד. ביום הראשון של החג קרא בבית הכנסת המרכזי של המחנה את משא ציון לשארית:

במחנה נוי־פריימן

"בתפלת שחרית קראנו לפני מספר רגעים את ההלל. ועדיין מצלצל באזני הדן של המלים הללו: 'כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי, אתהלך לפני ה' בארצות החיים, האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד, אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב'. בפסוקים הללו תתמצה תפלת ההודאה שלכם כשתזכו, במהרה בקרוב, לעבור דרך שערי ציון בית חיינו. אז יקרא כל אחד מכם: מודה אני לך, ממית ומחיה, שהצלת את נפשי ממות בידי הרשעים הארורים אשר קמו להשמיד את עם קדשך. אעפ"י שאני נשארתי בחיים, הלא עיני רואות מה שרואות, ואף לאחר שפסקה ההשמדה הן לא פסקה דמעה מעיני, כל עוד גיא התופת לשעבר היה לנגד עיני. את עיני מן דמעה: ואחרי שחוסלו מחנות ההשמדה הלא התחילה פרשת נדודי

מגבול לגבול אחר וקצתי בחיי דחי כאלה, את רגלי מדחי: ואילו היה סוף נדודי להשתקע באיזו ארץ אחרת שהיא, ואף ליהנות שם מזכויות אזרח, לא היו אלה בשבילי חיים באמת אחרי שעברתי בכל שבעים ושבעה מדורות הגיהנום הנאצי ואחרי שהושמדו רובא דרובא של אחי ואחיותי בארץ מולדתי וכמעט כל משפחתי. רק ציון היא שתמלא את החלל האיום אשר בנפשי ובלבבי. רק היא תתן לי חיים הראויים לשמם, רק היא תרפא את נשמתי הרצוצה ותחזק את אמונתי הרועדת. אתהלך לפני ה' בארצות החיים: רק בציון יש באמת חיים לישראל, לכל יחיד כבן ישראל ולצבור כעם ישראל. האמנתי כי אדבר: בשעה שהחרב החדה של הרשעים ימ"ש היתה מתוחה על צווארי, האם האמנתי כי אדבר, כי עוד יבוא יום ואדבר דברים כאלה, דברי שבח והודאה להקב"ה על אדמת הקודש. אני עניתי מאד: אני השפלתי עד לעפר. אני אמרתי בחפזי: ברגע שתקפני היאוש, 'כל האדם כוזב': התאכזבתי מהאנושיות כולה, מהחיים כולם, ועתה ברוך אלוקי ציון שזכיתי להודות לה' תוך מצב רוח של אמונה מחוסנת ושל תקות איתן בעתידו של עם ישראל, המיועד להיות לברכה לכל האנושיות כולה".

על רשמי החג בכלל דיבר הרב בהתרגשות באמרו: "כאן נתגלתה לפני

כמחנה פרנולד

אמונתו הנצחית של עם ישראל השפונה־טמונה בקרבו מדור דור, אמונה שביצבצה ועלתה מלב כל אחד ואחד מאנשי המחנה, אשר שימש קודם לכן מרכז המפלגה הנאצית באותו איזור. היה את נפשי לשבת שעות שלמות עם כל יהודי ויהודי, לחבש את פצעי נפשם המרה עליהם עד מאד. נכנסתי לשם בקור אל כל ארגון וקבוץ, התפללתי בכל מנין ובמשך שני ימי החג נאמתי 16 פעמים. לא אשכח עד יומי האחרון את המחזה המרומם, שאין לתארו במלים, כשאלפים ממש מנדחי ישראל, שרידים מפולין, הונגריה, רומניה וכו׳ שכל אחד מהם מסמל בטרגדיה הפרטית שלו ובמבט־עיניו את בדידותו ואת אסונו של העם כולו, לא אשכח לעולם כיצד נתלכדו סביבי אלה האלפים ברקוד שנמשך ארבע שעות רצופות כששירת ״אני מאמין״ בפיהם. הרגשתי אותה שעה כאילו התרכזה כאן אמונת־הדורות מאברהם אבינו ועד ימינו, אמונה אשר צורפה בכור היסורים של קורות ימינו, אמונה שהיא היא, והיא לבדה, חובקת את האמת הנצחית של האדם שנברא בצלם ושהיא־היא המלבה בקרב הלבבות את הניצוץ האלקי״.

בפרנולד פתח הרב בעצם ימי החג גם בשיחות מעשיות, היו שם כמה שליחים חשובים מהארץ שהיו בקיאים במצב ואתם, וכן גם עם כמה פקידי אונרר״א יהודיים, נועץ הרב ארוכות. לפרנולד באה גם לבקור אצל הרב משלחת מהמפקדה האמריקאית העליונה בפרנקפורט ובתוכה הד״ר פיליפ ברנשטיין, יועצו הראשי של מפקד האיזור האמריקאי לענינים יהודיים וכן קולונל אמריקאי אשר שימש יועצו הפרטי של המפקד הראשי בכל עניני המחנות והגבולות. שאלת יהודי פולין היתה בימים ההם שאלה בוערת ביותר ומפחד הפרעות אשר חזרו ונישנו נמלטו יום יום יהודים באלפיהם מפולין וזרמו אל האיזור האמריקאי. ידוע היה כי רבה היתה ההתנגדות בקרב חוגים ידועים במפקדה לכל תנועת־ההמונים הזאת, באשר היא הכבידה ביותר על שאלת האכסון. היה צורך לפתוח מחנות חדשים עבור אלפי הבאים, כדי למנוע את הצפיפות במחנות הקיימים. השיחה עם האורחים נסבה על השאלה הזאת והקולונל האמריקאי עמד על ההשקפה שיהודי פולין אינם נרדפים ולפיכך כל בריחת־ההמונים הזאת היא ללא הצדקה, ויש לעכב בעדה. הרב הציג בפניו את הרב וולגלרנטר (אף הוא פקיד גבוה באונרר״א ששימש עוזרו האישי של הרב במסעותיו באירופה) שביקר זה מקרוב בפולין ובפיו דין־וחשבון מחריד ומזעזע על מצבם של יהודי פולין. בדמעות בעיניו סיפר הרב וולגלרנטר על הפחד המתמיד לחייהם ולרכושם בו שרויים היהודים שם והדגים את דבריו בכמה וכמה אינצידנטים שאירעו לו, המבהירים את מצבם ללא־נשוא של אחינו יושבי פולין. הרב הוסיף שרק אנשים אשר אין בלבם רגש אנושי יכולים להביע רצון לעכב את יציאת היהודים מפולין. הללו שיודעים את המצב

לאשורו ורוצים לסכל את דבר־היציאה, הרי פרושו של דבר הוא שהם מסייעים להשלמת מלאכתו של היטלר. עם תום השיחה הציע הקולונל שהרב יגיד את דברו למפקד העליון והוא קיבל על עצמו לסדר את הראיון למחרת חג השבועות.

הפגישה עם הגנרל וייט

הפגישה עם הגנרל וייט התקיימה ביום ז' סיון תש"ו (7.6.46) במפקדה האמריקאית בפרנקפורט ע"נ מיין. הפגישה הזאת אשר נועדה תחלה ל־15 רגעים בלבד, נמשכה כשעתיים, והשתתף בה גם הרב וולגלרנטר. בראשית השיחה גילה הגנרל קרירות־לב והביע דברים נגד העקורים וביחוד האשים אותם בפעולות שהן בניגוד לחוקים הצבאיים של האיזור האמריקאי. הוא הוסיף ואמר, שהפרובלימה הכי גדולה והקשה העומדת בפני מפקדת הצבא, היא בעית העקורים היהודים ופליטי המחנות וכי כמעט כבר נתקבלה החלטה לסגור את הגבולות בפני כניסת יהודים נוספים. כן הטעים שאי אפשר להם לשלטונות הצבאיים להוציא גרמנים מבתיהם בשביל פליטים אשר בואם לגרמניה איננו מאושר על־פי חוזה פוטסדם, וכי היהודים הבאים מפולין, אי אפשר להכיר בהם בסטטוס של אנשים עקורים (Displaced Persons).

לאחר שהרב וולגלרנטר מסר, לפי בקשת הרב, תיאור על חיי יהודי פולין, עמד הרב בדברי תשובתו לגנרל על המאבק הגדול של האומות והרצה לפניו משא לאור חזון הנביאים, על הסיבות האידיאולוגיות שגרמו למאבקן של האומות וכמשבר הרוחני הגדול של העולם אשר הביא בעקבותיו להשמדת מליונים אנשים, נשים וטף. בספרו לגנרל על פגישתו עם הנשיא המנוח פ. ד. רוזוולט בושינגטון ב־1941 תאר לפניו את תפקידיה של אמריקה במלחמה כפי שהסבירם הנשיא לפניו (אעפ"י שאמריקה טרם היתה אז במצב מלחמה) ואת הבנתו העמוקה של איש הרוח הגדול הלזה, בהשקיפו על מרחבי ההיסטוריה, ובצייניו את אמריקה כממלאת שליחות ההשגחה להחדיר בעולם — בין בתקופת מלחמה ובין בימי שלום — את עקרוני הנבואה הישראלית. הרב המשיך ודיבר על עמדתו של הנשיא המנוח לעמנו ולעתידה של ארץ־ישראל בחיי האומות וביחוד הדגיש את זכותה של אמריקה בהשתתפה בבנין הארץ ובמאמציה לאפשר את הקמת המדינה העברית. "תעודתה של אמריקה — הוסיף הרב — (וכך הבין אותה גם הנשיא) היא להחזיר את גזילת העני — עם ישראל המדוכא — אשר גזלו העמים מאת העשוק שבעשוקים מבין האומות. אם לא יכלו או לא חפצו להציל את המליונים מכליון והשמדה, באמרם כי הדבר מתנגד

לחוקי האיסטרטגיה של המלחמה, הרי צריכים ומחוייבים עמי העולם לראות את האנשים שהושמדו בתורת חיילים בחזית המלחמה אשר נפלו כגבורים בעד חירותו של העולם. השרידים אשר נשארו לפליטה הם הם אשר בשבילם ולמענם לחמו את המלחמה הנוראה הזאת והדבר היחידי שיאפשר להם להתחיל בחיים חדשים ולהשתתף בהחיאת האומה הוא הכשרתם לשוב לארצם המחכה להם כאם המחכה לבניה הנידחים ואל הישוב העברי המתגעגע על אחיו כדי לחבוש את פצעיהם ולמנוע את המשך שתיתת־דמם". הרב קרא ואמר: "האם לשם דברים כגון אלה אשר השמעת באזני הקריבה האנושיות מטובי בניה והקיזה את דמה ללא הפוגה? אני מתפלא על מפקד צבא של ארצות הברית — אשר מתפקידו להגן על כבוד ארצו וממשלתו — האומר שבעית העקורים היא הבעיה הקשה ביותר בשביל הצבא ומאשים את אלה אשר באומץ רוחם ובגבורתם הנפשית אין דומה להם בכל העולם כולו. על מי חרה אפך? לא על אלה שהפכו עולם לתלי תלים של חורבן ושואה, אלא על כבשת הרש שנשארה לפליטה מטבח איום?" אם תוסיף להפקיר את אחי ואחיותי להרג ולאבדון בארץ הדמים השכנה, אם תוסיף לסגור את גבולות איזורך ולהכרית את פליטת עמי, אם תוסיף לאטום את לבך לאנקת יתום המתגלגל בראש כל חוצות ולזעקת אלמנות נפוחות־כפן התועות בסבכי היערות הסמוכים לגבולותיך— הרי בעשותך זאת דע כי אתה מפקיר את שרידי האידיאל האנושי שעודנו מפרכס בחללו של עולם וגורם הנך לחורבנו הסופי והגמור, הרי אתה אוטם את נשמת האנושיות בפני קול אחריות המצפון, הרי אתה מכבה את הזיק האחרון של כבוד האדם והופך אותו לחיתו טרף. אנא, אדוני הגנרל, חמול על זכרון אחיך החללים הגבורים, חמול על האנושיות שגורלה היה נתון על כף המאזנים ורק בחסדי ההשגחה ניצלה מאבדון ומכליון חרוץ. אנא, אל תמרוד כנגד חוקי ההשגחה האלוקית".

ואלה הן הדרישות שהרב הביא לפניו:

א) לפתוח את הגבולות; ב) לסדר מחנות חדשים; ג) לאשר את הועד המרכזי של היהודים המשוחררים; ד) להכיר בסמכותה של הרבנות באיזור האמריקאי; ה) לסדר מאכלי כשרות עבור הפליטים; ו) לאפשר את התפתחות החיים התורניים והתרבותיים של יהודי המחנות, כדי להכשירם, מבחינה רוחנית, לתעודתם, לבנין האומה ולתחיתה; ז) לרכז את היהודים הפליטים במחוז אחד בין הגבול הצרפתי והשויצרי, למען יחיו שם חיים נורמליים עד עלותם ארצה.

בעינים דומעות ביקש הגנרל סליחה מאת הרב על הרושם המוטעה שנתקבל מדבריו. הוא הודה לו על העמדתו את בעית העקורים בפרספקטיבה של בעיה אנושית־עולמית ואמר שהואיל וכן הרבר הרי הוא מוכן ומזומן

לעשות כל מה שביכלתו להשפיע על השלטונות הצבאיים בדבר מילוי הדרישות אשר הובאו לפניו.

בעוד שלדרישה האחרונה השיב הגנרל שאין בידו הסמכות להחליט על כך, בהיותו ענין הנתון בסמכותן של האומות המאוחדות, הרי הוא מבין היטב את יתר הדרישות ונכון לתת את כל השפעתו במפקדת ארצות הברית לשם מילואן. ואמנם, קיים הגנרל את הבטחתו ודרישות אלה נתמלאו:

א) הגבולות נשארו פתוחים; ב) נפתחו כמה וכמה מחנות חדשים; ג) הועד המרכזי הוכר רשמית.

הפגישה השניה בעלת החשיבות שקיים הרב בגרמניה, היתה עם הגנרל מורגן המפורסם, ראש האונרר"א בעת ההיא. הרב כבר ישב באוירון בשדה התעופה של פרנקפורט כשמגמת־פניו לצאת לפריז, ומשם להולנד ולפתע צלצל הטלפון בשדה התעופה ממרכזו של מפקדת אונרר"א בארולסון, כי הואיל ונמסר לגנרל מורגן — שהגיע לפני רגעים מספר מאנגליה — שרצונו של הרב להפגש עמו והיות והוא, מורגן, מעונין מאד בפגישה, הריהו מבקש מאת הרב שיבוא אליו בהקדם האפשרי. הרב ירד מהאוירון ויצא באוטו בדרכו לארולסון. הנסיעה ארכה כמחצית היום ולפנות ערב (10.6.46) הגיע אל המפקדה. שם חיכו לו קציני המטה והודיעו לו שהגנרל יקבל אותו בביתו הפרטי ב־8.30 בערב. השיחה עם הגנרל היתה פרטית בהחלט ולא נוכח בה איש, מלבד הרב וולגלרנטר שהוכנס לשעה קלה לשם בירור שאלות מעשיות. שעתיים וחצי רצופות נמשכה השיחה. כמו בשיחה עם הגנרל וייט כן גם בשיחה הזאת מרכז־הכובד היה: שאלת יהודי פולין ויציאתם, אשר בקשר לכך פרסם הגנרל מורגן כמה חדשים קודם לכן את הודעתו המפורסמת. השיחה היתה גלויית־לב ביותר והרב דרש ממנו לתמוך בדרישתו כלפי המפקדה האמריקאית העליונה בדבר שאלת יהודי פולין, היינו, פתיחת הגבולות וסדור מחנות חדשים. כן ביקש הרב שאונרר"א תתענין יותר לשם הקלת מצבם של כמה סוגים מיוחדים מיושבי המחנות, כגון: נשים הרות וילדים קטנים. הרב יצא שבע רצון בהחלט משיחתו עם הגנרל מורגן שאת פרטיה אין לפרסם עדיין. אחרי השיחה התקיימה פגישה במשרדי הג'וינט, מקום שם הוזמנו להתיעצות גם המוציאים לפועל של עבודת אונרר"א ונציגי הסוכנות היהודית. ההתיעצות שם ארכה עד שעה 2 בלילה. בשעה 4 לפנות בוקר יצא הרב בדרכו חזרה לפרנקפורט והגיע לשם בצהרי־היום. יש לציין את אדיבותו של הגנרל וייט, שבשמעו כי נקבע יומיים לאחר כן ראיון עם מלכת הולנד וכי אין קשר המבטיח את בואו של הרב בעוד מועד, העמיד לרשותו את המכונית הצבאית הפרטית שלו אשר הובילה את הרב מפרנקפורט לאמסטרדם, מקום שם

הגיע בחצות הלילה. המכונית הושארה לרשותו של הרב משך כל ימי שהותו בהולנד. הרב סיפר, כי בעברו מפרנקפורט עד הגבול הוריד דמעות־שליש בהעלותו על זכרונו שהכביש הזה, האוטובהן (Auto-Bahn) שהנהו המפואר ביותר בכל אירופה, נשלם בעמלם של רבבות יהודים "עבדים", אשר מתו מרוב עמל ועבודה קשה ועצמותיהם פוזרו ביערות הסמוכים.

הרב לא הספיק לבקר באיזורים הבריטי והרוסי, אבל קיבל ידיעות מפורטות על המצב שם. באיזור הבריטי המצב יותר קשה מאשר באמריקאי, אעפ"י שזרם פליטים חדש אינו מגיע לשם. מצבם הכלכלי של יהודי המחנות בשני האזורים אינו טוב ביותר. אמנם, האוכל שניתן ע"י אונרר"א והתוספות מהג'וינט יתכן שהיו מספיקים בשביל אדם בריא שלא עברו עליו סבל ותלאות. אבל, בשביל אחינו אשר נתייסרו במדה גדושה של יסורי גוף ונפש והזקוקים מתוך כך לטפול ולתזונה מיוחדים, האוכל הניתן להם מצומצם מאד ואין בו כדי לספק. אבל צרת המזון היא קטנה בהשואה עם הצרות הנפשיות אשר אחינו סובלים. הסביבה המורעלת והאדמה הטמאה אשר עליה הם יושבים, אי־היציבות וחוסר האפשרות להכות שרשים ולבנות מחדש את חייהם, כל אלה מדכאים את רוחם עד מאד. הג'וינט מנסה אמנם להתגייס למסלול של איזו עבודה, אבל אין בהם לא הרצון ולא היכולת הנפשית לכך. הכח המעמיד של המחנות אשר איתנות־רוחו כמעט שבה לתחיה, הריהו האלמנט הדתי והקבוצים מכל המפלגות. הם מנהלים למעשה את העניינים והם גם המחזקים את רוחם של יתר היהודים הקרובים מאד ליאוש. עיני כולם נשואות לציון. עליהם קרא הרב בפני עתונאי־חוץ בפרנקפורט את דברי יחזקאל הנביא בחזונו על העצמות היבשות: "ויאמר אלי בן־אדם התחיינה העצמות היבשות האלה?' על כך באה התשובה: כן, בארץ האבות והנביאים, עוד תבואנה ותחיינה והחיו את שממות ארצנו ואת שממת הנשמה האנושית שהם הם אשר חזוה ברדתה פלאים".

גם אחרי עזבו את גרמניה עמד הרב בקשרי־טלפון כמעט יום־יומיים עם המחנות אשר באיזור האמריקאי.

* *
*

מהולנד עבר הרב לאנגליה.

אנגליה

הרב הגיע ללונדון בכ' סיון תש"ו (19/6/46) כשהוא שבור־נפש עם תום החלק הראשון של מסעו. בבואו ללונדון קבעו אצלו הרופאים מחלת־סוכר, מסיבת עייפות ועגמת־נפש והם פקדו עליו מנוחה שלמה או לכל הפחות להזהר במשך עבודתו לא להתאמץ יתר על המדה. אך עבודה זו לא ניתנה להפסק או להסתלק הימנה. הצורך הראשון היה בסכומי כסף גדולים לשם פעולת־הצלה גדולה במערבה ובמזרחה של אירופה. אמנם, היו בידי הרב סכומים אשר העמידה לרשותו "מגבית ההתגייסות והצלה", אך הללו לא הספיקו. פנייתו הראשונה היתה אל הקרן הבריטית לעזרה (Central British Fund). בישיבת המליאה של הקרן הזאת בראשותו של מר אנטוני דה־רוטשילד סיפר הרב — שבא בלוית הרבנים גולד, רוזן וגרינפלד — על כל מסעותיו עד אז ואמר להם כי רצונו להקים ועדה קבועה אשר מושבה יהא בפריז והיא תקבל לידה את קיום כל הקשרים עם גופים יהודיים ולא־יהודיים אשר נוצרו על ידו בתקופת מסעו. הרב המשיך לספר על רצונו להביא שליחים מיוחדים מארץ־ישראל, מאמריקה ומאנגליה לעבודת הפדיון ושהוא זקוק לכספים לשם פעולות פדיון ממשיות בצרפת ובמזרח אירופה. כל הנוכחים מחשובי העדה ורמי המעלה של היהדות הבריטית הביעו את התרשמותם מפעולותיו של הרב ואת אהדתם לענין, אבל, כסף — הם אמרו — אין לנו... הם הציעו לו לשוב לאנגליה כעבור חדשים מספר, ואז לכשיעבירו את המגבית החדשה, יראו מהו הסכום שיוכלו להקציב למטרת ההצלה. הם טענו גם שיש להם כמה בתים ריקים בהולאנד המחכים לקליטת ילדים והם מיעצים לשקוד על הענין בהולנד עד אשר תאיר ההצלחה פניה.

על כך השיב להם הרב: למה לכם לדבר על הולנד בשעה שאני מראה לכם שבצרפת הדלתות פתוחות לפנינו והשאלה היא כספית בלבד, והוא הדין גם ביחס למזרח אירופה. אך, הם המשיכו לעמוד בשלהם. האחד שתמך בכל לבו בהצעת הרב היה הפרופיסור ז. ברודצקי. יתר הנוכחים גילו קרירות ואדישות אשר הכאיבו להרב עד עמקי־נפשו. לבסוף הגיעו הדברים עד כדי כך שדובר על עשרת אלפים לירות בלבד, וגם על כך לא הסכימה הקרן. אז הודיע להם הרב: "אני

נתתי את ידי לענין הקדוש הזה כרב בישראל. אסור לי להרתע בפני קשיים כשחובתי היא חובת התורה. אהיה איפוא נאלץ לצאת בקריאה אל יהדות בריטניה". הוא סיים בפירושו על הפסוק: "הן בני ישראל לא שמעו לי ואיך ישמעני פרעה", איזה חלול השם יהא זה אם בני ישראל לא ישמעו בקולי ופרעה יהא שומע לי והגויים ייענו לדרישותי.

ואמנם, החליט הרב להתעכב בלונדון כחודש ימים, כדי לארגן מגבית לפדיון ילדים והצלתם מידי נכרים. לצדו עמדו שני ועדים, ועד של רבנים בראשות הרבנים אברמסקי ולצרוס (המזכיר: הרב י. סוויפט), ועד מקביל של בעלי בתים בראשות מר ש. ריצ'מן ומר א. מרגלית. רבני המחוזות השונים בלונדון, (וכאן תצוין במיוחד עזרתו של הרב צבי סוויפט) רבני מנצ'סטר, דובלין ובירמינגהם — כולם נתנו את ידם לענין הקדוש. וכן עבד בהעברת המגבית במסירות ובהתמדה הרב גולד. במשך ארבע שבתות דרש הרב בבתי כנסיות בלונדון וכן ביקר במנצ'סטר, בירמינגהם ודובלין (הבקורים בבירמינגהם ודובלין היו אחרי שובו מפולין). כדי לא להזיק לקרן הבריטית המרכזית נמנע הרב מלצאת במגבית פומבית והגביל את פעולותיו למספר אישים ובתי־כנסיות. כדאי לציין שבניגוד ליחסם של ראשי יהדות בריטניה, הרי המוני העם התלהבו לקריאה והרב נתרגש מאד בראותו בצפון־מערב לונדון, למחרת דרשתו בשבת, מאות אנשים ונשים עומדים בתור כדי למסור את תרומותיהם. תוך זמן קצר נאספו למעלה מ־30 אלף לירות. אילו היה סיפק בידי הרב להטיל עצמו כולו בתוך מפעל המגבית ולהאריך את מועד שהותו במדינה, הובטח לו כי ההכנסה תעלה פי שלש. אולם, חלק מזמנו היה מוקדש לעניני הצלה על־ידי קשרים תמידיים יומם ולילה עם בירות אירופה, ועוד באותם הימים נכנס גם בעובי הקורה של שאלתנו המדינית, שהחריפה ביותר בימים ההם.

בעת שהותו בלונדון נתקבלו ידיעות קשות ביותר מארץ־ישראל. הרב מצא לנכון לקיים מגע מתמיד עם הממשלה ועם חברי הנהלת הסוכנות בלונדון. היו לו שיחות עם ראש הממשלה מר אטלי, (ו' בתמוז תש"ו — 5.7.46), עם מיניסטר המושבות מר הול, ועם הארכיבישוף מקנטרבורי. אין כאן המקום לפרט את תוכן השיחות הללו שהיו בעלות חשיבות רבה. אולם, כדאי לציין שהרב העמיד את השיחות כולן על הרקע של הטרגדיה היהודית באירופה, אשר אותה ראה זה עתה במו עיניו. כשנשאל על מחשבתו ועל הצעותיו לפתרון בעית ארצנו השיב שבשאלת ארץ ישראל כרוכות שתי בעיות: הבעיה הפוליטית והבעיה ההומניטרית של הצלת השרידים. אסור היה — טען הרב — לערבב את שני הענינים הללו, ורק אחרי הסדר הבעיה המוסרית יתכן הפתרון הפוליטי. הוא נשבע

לשרידי אחיו באירופא שלא ישקוט ולא ינוח עד אשר יביאם ארצה, לכן מצפונו אינו נותן לו להכנס בויכוחים על פתרונות פוליטיים לתקופה ארוכה כל עוד הצד המוסרי של סדור מפלט ומקלט לפליטים טרם תוקן.

(בשיחות עם ראש הממשלה ועם הארכיבישוף מקנטרבורי, דרש הרב בתוך יתר דרישותיו את שחרורם המידי של חברי הנהלת הסוכנות, שישבו אז במאסר בלטרון. בעוד שבקשתו היתה כללית בשיחותיו, הרי לנוכח מצב בריאותו הרופף של הרב פישמן, ולפי בקשת הנהלת הסוכנות בירושלים, התערב במיוחד אצל ראש הממשלה שנית בענין שחרורו — י' תמוז תש"ו, 9.7.46 — כתוצאה מכך שוחרר הרב פישמן כעבור זמן קצר).

כבר באמצע חודש יוני החליט הרב לצאת את לונדון בדרכו לשוב ארצה, אולם הידיעות על המצב בפולין הורעו והרב קבל מברקים דחופים שיבוא לשם. אחרי התיעצות טלפונית עם אישים מוסמכים בירושלים החליט לצאת לפולין. ואמנם, אחרי שהייה של כמה ימים נוספים בלונדון, בהמתינו להתראות עם ד"ר ויצמן שהיה אז בדרכו מהארץ, יצא הרב בכ"ד תמוז תש"ו (22.7.46) לפריז בדרכו לפולין.

לפני צאתו מלונדון נפגש הרב ביחד עם הרב מושקובסקי זצ"ל — שחזר בימים ההם משליחותו באמריקה שבור־נפש, על אי הצלחתו לעורר את אחינו שם לחובת השעה — ויבל"ח הרב גולד עם ד"ר יוסף שורץ מנהל הג'וינט באירופה, אתו דנו על כל מצב השארית ועל פרטי עבודת הרב. ד"ר שורץ הסכים שהג'וינט יחזיק את כל הילדים שיפדו מידים לא־יהודיות ואלה שהרב יצליח להוציאם מפולין. הוא אישר גם תמיכה מיוחדת עבור הרבנים ובני הישיבות בהגיעם לפרג מפולין. וכן מסר לידי הרב סכום של 25.000 דולר לשמוש בעניני הצלה לפי ראות עיניו.

בלונדון הוקם קשר טלפוני עם הרבנים הצעירים באמריקה, והם הקימו ועד שישמש כנציגו של הרב בארצות הברית, ובראשו הרבנים לוקשטיין ודרזין.

מזרח אירופה ושאלת יהודי פולין

הרב נכנס בעובי הקורה של שאלת יהודי פולין ויהודי מזרח אירופה בכלל. הוא החליט מכבר שיש למצוא מלבד המחנות בגרמניה מקומות קליטה נוספים עבור יהודי פולין. בעיקר חשב שיש למנוע את הבאתם של ילדי ישראל לתוך גרמניה, ארץ הטומאה וערש השנאה לישראל, ומן ההכרח להביא אותם לסביבה בה יוכלו לקבל חנוך לקראת בואם ארצה בתנאים שקטים ולא בסביבה של המחנות המעוררים בלבבות את בלהות השנאה. מאז שיחתו עם ראש ממשלת איטליה על־דבר הכנסת 10.000 יהודים אל ארצו, עמד הרב בקשרים עם איטליה בדבר השאלה הזאת. כזכור, הקציבה הממשלה הבלגית 250 ויזות עבור ילדים בצרוף הבטחה להתענין גם בשאלת הכנסת מבוגרים מפולין. כן הוזכר כבר כי מר גואן, ראש ממשלתה של צרפת בעת ההיא, נתן הבטחה על מתן 5000 ויזות. אולם, עד יציאתו של הרב לפולין לא הובא הדבר לידי גמר ממשי, ובטרם צאתו החליט לבקר אצל מר ג׳ורג׳ בידו שבא במקומו של מר גואן כראש הממשלה. ב־24 ביולי נערכה הפגישה בפריז.

הרב שהיה מלווה ע״י הרב גולד תאר לפני הנשיא את עוצם החורבן של עמנו ואת המצב הקטסטרופלי בו נמצאו שרידי אחינו בפולין. הוא הדגיש את תקותו שצרפת ששיכלה רבבות מבניה היהודיים ודאי לא תרצה להרויח משואת עמנו ותמשיך את מסורתה מזה דורות, מסורת של שמירה על כבוד האדם ושל פתיחת שערים לפני פליטי־הרשעה. מר בידו נרגש מאד בשמעו על מצב יהודי פולין ולאחר שהוזכרה הבטחת קודמו בדבר 5000 רשיונות־כניסה לצרפת עבור הפליטים הודיע שהוא מאשר את ההבטחה הזאת ובו במקום הפגיש את מזכירי הרב עם מזכיריו ופקד עליהם למסור את כמות הויזות המבוקשת ממכסת 5000 הויזות.

הרב ביקש לקחת אתו לפולין רק את אלף הויזות הראשונות, 500 לילדים ו־500 לבחורי הישיבה שנותרו אז בפולין. שאלת כלכלתם של הפליטים בצרפת מנעה אותו מקחת עמו מספר יותר גדול של ויזות עבור קטגוריות אחרות.

בעוד שבגרמניה ובאיטליה מוחזקים היהודים הפליטים על חשבונה

של אונרר"א, הרי בצרפת אין האונרר"א פועלת בשל אי־רצונה של הממשלה. מתוך כך, המוסד היחיד שיכול לטפל בהחזקת הפליטים שם הריהו הג'וינט. עד אז טען הג'וינט כי אין ביכולתו לתמוך ביהודים סתם שבאו מפולין לצרפת. מאידך, הביע הד"ר שורץ, מנהל הג'וינט באירופה, את הסכמתו לתמוך בילדי ישראל אשר יובאו מפולין לצרפת, ואשר לבחורי ישיבה הסכימו גם הג'וינט וגם ועד ההצלה של אגודת הרבנים בארצות הברית לתמוך בהם בבואם מפולין על ידי יסוד ישיבה בצרפת עבור שרידי בני־התורה באירופה. מזכירו של מר בידו נתן הוראות לראשי המחלקות לסדר את הויזות ומר בידו הוסיף וכתב מכתב אישי אל מיניסטר הרקונסטרוקציה בבקשה להעמיד מחנות ריקים שפונו מצבא לרשות הפליטים שיבואו לצרפת. הויזות אשר ניתנו נקראו "ויזות ארעיות" והרב הודיע לממשלה הצרפתית כי כאשר יקבל את החלטת הג'וינט בנוגע ליתר 4000 הויזות יודיע לממשלה על אופן חלוקתם. על כך השיבה הממשלה שאם ענין כלכלתם של הפליטים יסודר, הריהי מבקשת שיוקם ועד המיוצג ע"י כל הארגונים היהודיים בצרפת אשר יטפל בחלוקת הויזות, למען לא תוטרד הממשלה ע"י כל ארגון וארגון באופן נפרד. בקשו לצורת הויזות מסרו במיניסטריון החוץ. לבנו של הרב כי אם כי הויזות הן "ארעיות" הרי אין להעלות על הדעת שהממשלה תתנגד להשארותם של היהודים בצרפת לתקופה של שנה־שנתים, עד אשר ימצאו אפשרות להמשיך את דרכם.

עם תום השיחה הרכין מר בידו את ראשו וכאיש בעל רגש דתי עמוק ביקש את ברכתו של הרב. הרב הרים את ידו מעל לראשו ובירך אותו ואת העם הצרפתי שבזכות הצלתם של בני ישראל יזכו לחיי עושר ואושר.

פ ר ג

(בקור ראשון)

לְמזרח אירופה נסע הרב תחת חסותה של אונרר"א, אשר נתבקשה על ידי הציר הפולני בלונדון בשם ממשלתו לסדר את נסיעתו לפולין וכל העניינים הכרוכים בכך. בבואו לפרג בכ"ו תמוז תש"ו (25.7.46) חיכו לו בשדה־התעופה ראשי משלחת אונרר"א בפרג. מיד נפתחו שיחות אתם בדבר אפשרות שיכונם בצ'כוסלובקיה של הפליטים אשר יוצאו מפולין (כלומר: 750 ילדים ו־500 בני ישיבה). בקטוביץ כבר נתאספו אותה שעה כ־360 ילדי ישראל פדויים מגויים וכן יתומים שהגיעו מרוסיה. כל הילדים הללו כבר אוכסנו בקטוביץ בכספים שהרב הקציב למטרה זו עוד בהיותו בלונדון. מאות ילדים נוספים בפולין עמדו בקשרים עם בתי־הילדים שעמדו תחת פקוחם של נציגי הרב בקטוביץ והודיעו על רצונם לצאת את פולין יחד עם „ילדי הרב". התכנית היתה: להוציא 750 ילד ו־500 בני ישיבה, שמהם יועברו 1000 לצרפת (500 ילדים ו־500 בני ישיבה) ו־250 ילדים יעברו לבלגיה. הקושי היה בכך, שהאכסון בבלגיה ובצרפת טרם הוכן, בעוד שמפולין טלפנו מדי יום ביומו על הסכנה המרחפת על הילדים ועל הצורך להוציאם באופן מידי מפולין.

הרב החליט לדרוש מהממשלה הצ'כוסלובקית לתת מקלט ארעי לילדים ובני־הישיבה למשך ששה שבועות. את הקשר הראשון עם הממשלה הצ'כוס־לובקית סידר מר אלפאן ריס, מראשי האונרר"א, לשעבר משירות הבריאות בווילס של בריטניה. (בימי המלחמה שימש כקצין בארץ־ישראל ובילה חופשה בכפר עציון שע"י ירושלים).

בבואו לפרג חלה הרב ולפי פקודת הרופאים נסע לקרלסבד לשם ריפוי למשך שבוע ימים. לפני צאתו לקרלסבד ביקר בכ"ז תמוז (26.7.46) אצל מר דויד, יו"ר הפרלמנט הצ'כוסלובקי, אוהב ישראל באמת, שאמר שעם ישראל יכול לחשוב עליו כעל ציוני ממש. הוא הבטיח לעזור בכל מדת אפשרותו לסדור הבקשה בפני הממשלה. (בימי המלחמה היה מר דויד כפליט בארצנו ונעשה לאוהד הציונות).

* * *

לפני צאתו של הרב לפולין נתקיימה בפראג קונפרנציה בהשתתפות נציגי ארצות מזרח אירופה, אשר אליהן לא יכול היה הרב להגיע. שם

נדונה שאלת הילדים הנמצאים בידי נוצרים בארצות ההן. הוקמו ועדים בארצות מזרח ומרכז אירופה ולידיהם מסר הרב סכומי כסף חשובים. באחת הארצות כבר נגאלו 30 ילד ובשניה 25 ילדים.

נשמעו דו"חות מזעזעים על המצב בהונגריה, רומניה וסלובקיה; בעיקר קשה המצב ביותר בשתי הארצות הראשונות.

עם ראש הפרלמנט הצ'כוסלובקי

פולין

(בקור ראשון)

לקור בפולין נעשו הכנות מיוחדות. החלט שהנסיעה תהא באוירון מיוחד (לא ברכבת, לא באוטו וגם לא באוירון רגיל), כדי שהכניסה והיציאה לא יהיו ידועים ברבים. כן החלט שאפילו ליהודי פולין לא יוודע מקודם על דבר הבקור. הרב נסע איפוא באוירון מיוחד של אונרר"א; האוירון הקדים לבוא כשעה שלמה קודם המועד ומתוך כך לא היה איש בשדה התעופה לקבלת פניו. הרב נשאר בתוך האוירון עם בנו והרב וולגלרנטר ירד לטלפן למשרד אונרר"א. אולם מפני השעה המאוחרת שלאחר־הצהרים לא יהיה אז איש במשרד. הרב וולגלרנטר התקשר איפוא עם הציר האמריקאי בורשה והאחרון בשמעו שהרב נמצא בשדה התעופה שלח מיד את מכוניתו הפרטית אשר הביאה אותו משדה התעופה אל מלונו. הרב התאכסן במלון "פולוניה", מלון ממשלתי בו מתאכסן הקורפוס הדיפלומטי ונציגי ממשלות־חוץ. זמן קצר אחרי הגיעו למלון נשלח אליו מטעם הרב הצבאי הקולונל ד"ר כהנא, ראש ועד הקהלות של יהודי פולין, משמר של קצינים אשר שמרו עליו יומם ולילה. מטעם הממשלה הפולנית נשלחו אנשי בולשת אשר עמדו על המשמר בפתח המלון והתעניינו בזהותם של כל דורשי הרב.

ראשית הפעולה היתה: התיעצות עם הקולונל כהנא ועם נציגים יהודיים אחרים ופקידי ממשלה יהודיים בקשר לבקור אצל הממשלה הפולנית ובדבר תוכן השיחות אשר יש לנהל עמה. בהעדרו של הנשיא ביקר הרב בלווית הד"ר כהנא אצל ראש הממשלה ודרישותיו היו שלש: א) להקל על יציאתם של יהודים מפולין; ב) להוציא חוק הרשמה על ילדי ישראל הנתונים בידי לא־יהודיים; ג) לתת בטחון נוסף ליהודי פולין אשר חרב־אימת־המות מתהפכת ללא הפוגה מעל לראשם. על הדרישה הראשונה ניתנה הבטחה כי הממשלה מבינה את המצב ותשתדל להקל על היציאה, אשר להצעה השניה, הרי הממשלה תדון בדבר (הרב לא לחץ בנקודה זו, לנוכח המצב המעורפל והבלתי־יציב במדינה, שהמעיט ממילא את התועלת המעשית שבחקיקת חוקים). בנוגע לבטחון־החיים של היהודים הובטח שהממשלה עושה בנידון זה, ואמנם נתברר שהיא נקטה בצעדים ידועים.

התקיימו פגישות עם מיניסטרים אחרים בממשלה הפולנית וגם עם צירי אמריקה ואנגליה בורשה. שני האחרונים הודו שמצבם של יהודי פולין הנהו ללא־נשוא. גם עם ראשי אונרר"א בורשה היו שיחות בקשר לעזרתה של אונרר"א להוצאת יהודי פולין.

הרב התענין במיוחד בכל בעית פדיון ילדי ישראל מידי הנכרים ונפגש עם נציגי הועד אשר הוקם מכל המפלגות במיוחד לטפול בבעיה זו. תצויין גזה מסירותו המפליאה של צעיר יהודי אחד, הרב הצבאי דרוקר, אשר הצליח כבר לגאול מאות ילדי ישראל מידי לא־יהודים ושנשבע לא לצאת את פולין עד אשר יסיים את מלאכתו, מלאכת הקודש של גאולת הילדים היהודיים הידועים לו כי הם נמצאים בידים נכריות. לידי הועד המאוחד הזה מסר הרב סכום כסף חשוב מאד לפעולות.

וכאן מן הראוי להביע הוקרה לראשי יהדות פולין ורבניה, לראשי תנועת תחית־ציון בתוכה ולנציגי הסתדרויות־חוץ שלא נטשו את השרידים ונתנו ונותנים את ידם יומם ולילה להצילם, לעודדם ולעזור להם ככל האפשר. הרב ידע להעריך במיוחד את ועד הקהילות שבראשו עמד הקולונל כהנא ושבו היו מאורגנים שרידי רבני פולין וראשי הקהילות. כן יש להזכיר לטוב את עבודתו של מר ביין, נציג הג'וינט ושל ד"ר מ. א. קורץ שהיה בעת ההיא בא־כח הסוכנות היהודית בפולין. בהיותו בפולין הבין הרב כמה קשה הדבר לתת מבע לכוחות העזרה והבנין בתוך עצם החורבן הזה ומתוך כך העריך במשנה־הערכה את עבודתם ללא ליאות של העוזרים והבונים.

הטרגדיה של יהדות פולין נתגלמה בכל חרדת־אימתה בתורים הארוכים של אנשים, נשים וטף אשר צבאו על פתחו של הרב, איש איש ומגילת יסוריו עמו, מהבקר עד הערב. בטורים האלה עמדו יהודים שכבר המרו את דתם ובשמעם על בואו של הרב ביקשו להתודות לפניו ולחזור בתשובה, שרידי משפחות מכובדות ורמות־היחס ביהדות פולין שהתחננו לעזרה חמרית וליציאתם מפולין, נשים אלמנות שבאו מעיירות נידחות ובזרועותיהן עוללי־טפוחן אשר ביקשו למסרם לשם הצלתם כי לא יכלו להחזיקם עוד מפחד המות, שרידי רבנים וראשי קהילות ישראל, שבורי־גוף ורצוצי־נפש, אשר סיפרו כיצד ניצלו באורח־פלא וכו' וכו'.

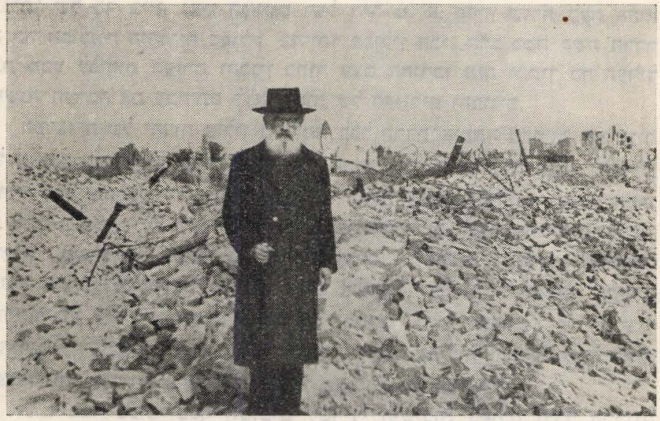
הרב מסר סכומי־כסף חשובים לשרידי הישיבות בפולין ולכל הרבנים הרשמיים לצרכים דתיים וגם לשם חלוקה לנצרכים מקומיים ולעזרת הפליטים מסוגים מיוחדים המגיעים מרוסיה לכסוי הוצאותיהם בהמשך דרך־נדודיהם.

הספריה התורתית המרכזית ד'בורו־פארק
CENTRAL TORAH LIBRARY
OF BORO PARK

גיטו ורשה

לְ מחרת בואו לורשה הלך הרב לחזות את משואות הגיטו. ליוהו בדרכו משמר כבד של קציני־צבא ונציגים יהודיים מכל קצוי פולין אשר נתאספו כבר יום קודם לכן בורשה להתיעצות. אין לתאר את גודל הזדעזותו של הרב בעמדו במקום הזה, בהשקיפו על פני קילומטר שלם של רחובות אשר הפכו תלי תלים של חורבות המכוסות עפר ואפר, והם אותם רחובות ה„גלבקי" וסביבתם שהמו פעם מחיים יהודים תוססים של רבבות אלפי ישראל אשר היו ואינם עוד.

במסרו על רשמיו סיפר הרב:

בתפילה על משואות הגיטו

„דומית־אלם וחרדת מות רחפו על פני תלי־האבנים אשר עליהם התנוססה פעם לתפארה, ורשה היהודית, עיר ואם בישראל, מרכזה של יהדות פולין, עמוקת־השרשים ורבת־הערכים, זו יהדות פולין, העדינה הקדומה לתורה

ולתעודה', אשך משך דורות רבים היתה מבצר אדיר לחיים יהודיים מפכים בעוז".

בהשקיפו על פני החורבות קמו לנגד עיני רוחו של הרב עולמות שלמים של תורה ומחשבה, טהרה וקדושה, אהבת ה' ואהבת הבריות. בן עשר היה הרב בהיותו בורשה בדרכו מלומז'ה, עיר מולדתו, אל אנגליה. אך רשמי חייה הסואנים והתוססים של ורשה היהודית על מאות אלפי בניה נחרתו עמוק־עמוק בנפשו ועתה עברו החיים הללו מחזות מחזות לעיניו כבחלום. אך, אהה, החיים הללו שופעי המרץ ורבי הערכים אשר חזה בהם אי־פעם במו־עיניו — איכה נדמו לנצח, ויסתערו לפניו עכשיו בכל חורבנם המזעזע והמשווע, חורבן שאין לו ניב ואשר לא יתואר בשפת אנוש.

על חורבות הגיטו. ממרחק נשקף הרחוב הראשי בורשה

„אהה, משכנות ישראל עתיקי־יומין נעקרו מן השורש ולא שרדו מהם כי אם האבנים הללו, השוכבות למעצבה ולמצבה, כפוזרות ומפורדות, שבורות ורצוצות, ובאלם שוממותן תזעקנה זעקת 'איכה' איומה על חורבן הדורות, על קול יעקב שנדם ועל תפארת ישראל שנגוזה..."

הרב נעצר מבכי, כי הבכי לא יבטא את שפעת־הרגשות אשר המו אז בתוך נפשו פנימה, רגשות של צער נוקב על חללי בת עמו, ושל זעם עצור על שופכי דמם של ישראל ועל העומדים על הדם...

„פרשיות־פרשיות של דברי ימי עמינו עברו לנגד עיני בעמדי

על החורבות. חזיתי לפני את מצבו של עמנו מלפני אלפיים שנה, כשבית מקדשו נשרף ומקור בטחונו נפרץ כביכול, אבל לא, לא נפרץ! כאן המשיך העם ובנה לו את מקדשו שבגולה, אשר פרנס את רוחו דורות על דורות. והנה, אחרי אלפיים שנה של מאבק איתנים, נגד כחות הרשע והזדון שבעולם ושבאדם, אחרי אלפיים שנה של כיסופים ליום בו ינהרו אלינו כל הגויים, אחרי אלפיים שנה של יסורי אימה ועינויי־תופת של רצח חוזיו ונביאיו וטבילת ספרי תורתו בדם קדושיו — אחרי כל פרשת הסבל והיסורים שאין בעולם משלה, אעפי"כ ולמרות כל אלה טיפס עמנו ועלה במעלות הקודש ויצר מדור דור פסגות אמונה ותקוה, אשר בכחן לפרוץ את חומת החומריות ולהביא אנוש בשערי חזון ואל מרחבי הרוח המעפילה ועולה אל על".

בחזרה מחורבות הגיטו

הרב התאושש בזכרו את הבנין שבא אחרי החורבן ובשימו אל לב שהאותיות הפורחות באויר קובעות את משכנן לנצח בארץ הקודש הנבנית והולכת בחסדי ה' ומתעוררת לתחית הקודש. בשעה שהמחשבות הללו ריחפו לפניו קרא את הפסוק: "וצדיק באמונתו יחיה"... אשר נתפרש על ידו כך אין פירושו שמי שהוא צדיק חי באמונתו אלא שבלי אמונה פשוט לא יוכל להתקיים.

בשובו מן הגיטו כתב הרב את דברי הקינה הזאת:

ים יחרב ועיני תזל דמעה,
צרתי ללא דמיון וערך.
חרונך נתך בשצף זועה,
קדוש, אליך אכרע ברך.

אנכי עפר ואפר, תולעה,
ירדתי תהומות, במבול דמים,
יקוד להבות, הרג וחניקה;
זעקתי אליך, לישע, לרחמים,
יבואוני רחמיך, פנה אל הצעקה,
קולי לא שמעת, הצל לא הצלת.

השמידוני חיתו טרף, לא חמלת.
למה עדן לא אראה אור?
ועד אן, שרידי ימקו בבור?
ידיד נפש, מתי יגיע התור?

בהו ותהו, אך מרמה, אך מזימה.
נלאיתי יחל לבן־אדם תולעה ורמה.

ריבה ריבי, גאלני אתה גאולה שלמה.

ידחוני מיום ליום מדחי לדחי רבי העמים
ונדחי בשבי מפרפרים, שוממים נדהמים.
אין מקלט, שערי ארצי סגורים, נעולים.
לך אזעק על מאות אלפי החללים.

לבי כיקוד אש על עקידת זקנים ועוללים.
ימינך נטה, הראה אות, שנה מופת,
בך נושע ובאו לציון שירי התופת.
זכנו וטהרנו, כקדם חדש ימינו,
לבית חיינו חיש מהרה ברנה העלנו.

* * *

הרב ביקר גם בבית הקברות היהודי הסמוך לגיטו, שנשאר בשלמותו ללא פגיעה. השריד היחיד של כל הגיטו הריהו מחצית כותל של החומה אשר הקיפה את הגיטו. ברחובותיו הוצבה מצבה גדולה לזכר המורדים. אין רגל יהודית רגילה לדרוך שם לאחר שקיעת החמה. בלילה באים פרחחים וחופרים מתחת לחרבות ומוצאים שם כסף וזהב ודברים יקרי־ערך אשר נקברו תחת גלי האבנים יחד עם בעליהם.

בערב שבת ביקר הרב בבית הכנסת היחידי ששרד בורשה ושבראשו עמד הרב ש. אפרתי, הרב המקומי.

על יד מצבת הגיטו

לודז היא מרכזם של יהודי פולין ולשם יצא הרב לבקור של יום אחד בא׳ אב תש״ו (11.8.46). שם דו״ש בעניני הלכה בפני שרידי הישיבות, נועץ עם ראשי הצבור ונאם בחצר ״הכנסת אורחים״ של הקהילה בפני אלפי יהודים. בביתו של מר אטלס, יו״ר הקהלה, נתקיימה פגישה עם רבני לודז, ראשי הישיבות ועם מרכז ״המזרחי״ בפולין. בשובו מלודז לורשה עבר הרב בסוכצ׳וב ונטה לבית הקברות היהודי שם, מקום שביקר ליד קברו של הגאון הקדוש הרב ר׳ אברהם מסוכצ׳וב זצ״ל, בעל ״אבני נזר״. מכל קהילת סוכצ׳וב לא שרדה אף נפש יהודית אחת. מצבת ר׳ אברהם נגנבה ורק מצבת אשתו (בתו של רשכבה״ג הרבי מקוצק) נשארה. הרב רצה לעמוד עוד זמן רב על קברו של אותו צדיק, אך השמש כבר

נטתה לערוב והרבה מתושבי העיירה נתאספו לחזות במחזה. אז חזקה על הרב דרישתם הנמרצת של אנשי משמרו כי יעזוב את בית הקברות וישוב להמשיך את דרכו.

בתכנית נקבע בקור גם לקראקא וכבר נעשו הכנות לכך והרב שטיינברג, רבה של העיר, הגיע לורשה כדי ללוות את הרב. אולם לחץ הענינים בבירה לא הרשה יציאה משם.

עם פליטי ישיבות פולין

משא לשרידים

בב' באב תש"ו (12.8.46) נערכה מסיבת קבלת פנים מטעם ועד הקהילות, שאליה באו נציגי כל הארגונים, הקהילות וההסתדרויות היהודיות במדינה, מחוץ לועד היהודי המרכזי המורכב ברובו מיהודים קומוניסטיים. מזכיר ועד הקהילות מסר בידי הרב ספר תורה שנתקדש קדושה נוספת על ידי היותו רווי בדם ישראל, על מנת להעלותו לירושלים בלוית אגרת מאת יהדות פולין אל אחיהם בציון, וזו לשונה:

„בשני בשבת בירח מנחם־אב בחמשה עשר בו שנת חמשת אלפים שבע מאות ושש לבריאת העולם, בווארשה, מטרופולין של פולין, נכתבו דברי האגרת הזאת השלוחה מאת שרידי היהודים בפולין לאחיהם בציון. —

דרכי יהדות פולין אבלות, כל שעריה שוממין, רוב בניה ובנותיה נשרפו בכבשן האש ויהיו לגלי־אפר, אשר זרם הרוח על פני כל הארץ. זכרה יהדות

פולין ימי עניה ומרודיה, כל מחמדיה, אשר היו מימי־קדם, בנפל עמה בידי צר ואין עוזר לה; ראוה צרים, שחקו על משבתיה, ירדה פלאים, אין מנחם לה; ראה ד' את עניינו כי הגדיל אויב.—

כשמונה מאות קהלות פורחות בפולין — פסק קיומן בימי החרום והכליון; רק מתי מעט נשארו — אחד בעיר ושנים במשפחה, עמלנו, עמל שנים ודורות, היה לבז ולמשיסה, בתי כנסיותינו, בתי־מדרשינו, בתי־אולפנא ובתי־העקד שלנו נהרסו ונשרפו; ספרי תורתנו, ספרי קדשנו נרמסו ונמעכו ברגל גאוה של קלגסי הנאצים הארורים; אוצרות רוחנו, שנוצרו ונאצרו במשך דורות רבים, נעשו הפקר לכל איש בליעל לעשות בם כיד המשיסה וההשתוללות הטובה, יהדות פולין נתמעכה בין גלגלי ההיסטוריה המסוערת, אבדה נחלת־רוח גדולה לישראל.

בשעת מסירת ספר התורה

בקרב שרידי אוצרות־הרוח, שרידי קדושה, הזרועים אי־פה ואי־שם במדינתנו, מצוי ספר־תורה אחד, רווי דם־ישראל נקי שנשפך בימי־זעם ועברה על ידי מלאכי־החבלה של היטלר ימח שמו וזכרו, ונבחר בספר זה, החתום בדם־קדושים כבסמל ענוייהם הקשים, ענויי אל־אנוש של יהודי פולין, למסרו לכם לזכרון עולם, אחינו היקרים בציון, בדעתנו את עוצם יגונכם וגודל צערכם לרגלי השואה ובשכול אשר באונו. —

בפני באי־כוחם של יהודי פולין, של ההסתדרויות העבריות שבמדינה,

ועד הקהלות הקדושות בפולין מוסר לכם היום בשם מיליוני קדושים מבני עמנו ספר זה על ידי באי־כוחה של יהדות ארץ־ישראל, הרב הראשי ד"ר יצחק הרצוג שליט"א. —

ספר זה טבול בדם אחים אומללים, נהי־מובלים לטבח מרשרש בגוויליו, הגה נכאים וזעקת־קרב של בני־הגיטו הלוחמים מהדהד בין טוריו; הזינו עיניכם בתעודת־דוי זו ותהי לכם תמונת־מה של מקדש היסורים לעם ישראל בפולין, זכר לחרבן ישראל סבא בפולין, זכר־קדושים חולמים ולוחמים.—

באו על החתום:

הרב ד"ר דוד כהנא	יו"ר הרבנות הראשית
יוסף אטלס	חבר הועד הפועל
הרב משה שטיינברג	יו"ר ועד הקהלות
יוסף ווינברג	חבר הועד הפועל
פנחס רפלוביץ'	חבר הועד הפועל
מיכאל זילברג'ר	מזכיר ראשי

בתשובתו אמר הרב:

„בשבת שעבר קראנו בתורה הקדושה פרשה שנראית מכוונת לתקופה הנוכחית, ‚בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך', וגו'. דומני, שמן היום שחרב בית מקדשנו לא באה שואה על עם ישראל כזו שהיתה בימינו. הנה אני באתי לבקר בפולין ארץ מולדתי את אחינו, השארית הקטנה אשר שרדה משלשה מיליונים וחצי, אוי לעינים שכך רואות! הזאת היא יהדות פולין, על רבי־רבבותיה, מיליוניה, שלשלת זהב של היסטוריה בת אלף שנים, שתפסה מקום בראש בכנסת ישראל כולה, שהיוותה מרכז ומקור עולמי לתורה וליראה, לחכמת ישראל ולרוח ישראל, לשירת ישראל ולזמרת ישראל. אותה יהדות פולין, שבה נחתם ה'שולחן ערוך' שעל פיו מורים כל רבני ישראל עד היום הזה, אותה יהדות פולין שהאצילה מרוחה ומהודה על היהדות העולמית כולה במשך מאות שנים, אותה יהדות פולין שתרמה את התרומה הגדולה ביותר לבנין ציון. נורא החורבן ואיום הוא ולב מי יכילנו! שרדו עצמות יבשות, שירי שירים כבמחזה יחזקאל. התחיינה העצמות האלה? כן, תחיינה! בארץ החיים, בארץ חיי הנצח לישראל, בציון בית חיינו. הנה השרידים המועטים מפחדים יומם ולילה, חייהם תלויים להם מנגד. הממשלה הפולנית היא אמנם עושה את חובתה בתור ממשלה, היא מביאה במשפט את המרצחים, שהמשטרה מצליחה לתפסם, והיא מעניינה

אותם כדי רשעתם, ואולם ארס ההיטלריזם עדיין מחלחל והולך".

הרב המשיך ונגע ביחס הכנסיה הקתולית בפולין לשרידים. הוא התקיף קשות את הקרדינל חלונד על דבריו "שבמקום להמעיט את התבערה עוד גרמו להגדלתה ולהגברתה ולחזוק ידי מחוללי". מאידך שיבח את המחאה כנגד הרציחות של הבישוף מצ'נסטוכוב ד"ר קובינר שלבשתה ולחרפתה של הכנסיה "נשארה עדיין קול קורא במדבר" (אגב: הרב רצה אפילו לטוס לצ'נסטוכוב כדי לברך באופן אישי את הבישוף, גבור הרוח הזה שלא רק מחה בפיו אלא יצא לרחובות בעת הפוגרומים כדי לשמור על יהודי מחוזו. אולם הדבר לא ניתן להעשות מטעמי בטחון, והרב נאלץ להסתפק במברק־תודה לבישוף). הרב סיים בקריאה לכנסיה "לקום ברגע האחרון הלזה לשם מאמץ כביר לבער את הטומאה הפראית מעמם ומארצם".

בפנותו שוב לאחיו קרא הרב:

"ועתה אחינו היקרים, אני חוזר לדברים שקראנו בשבת שעברה בפרשת השבוע, בצר לך וגו'. לא היתה עדיין עת צרה כזאת לישראל במשך אלפים שנות הגלות. ודווקא משום כך אנו מלאים תקות איתן ואמונת חוסן. מובטח להם לישראל, שכאשר תגיע צרת האומה וצערה לרום קצה יצמיח לנו הקדוש ברוך הוא ישועה. והישועה מאין תבוא? כבר פירשו לנו רז"ל, ומי יתן מציון ישועת ישראל', אין הישועה באה אלא מציון. כבר הגיעה השעה שאומות העולם יבינו אותנו. עליהם מוטל להכין ארץ מקלט ומקדש לשארית, בה יוכלו לבנות את חייהם ההרוסים עד היסוד ויד ההשגחה העליונה מראה בעליל, שהארץ ההיא איננה כי אם ציון בית חיינו, אשר עליה יש לנו זכות אלקית, נבואית והיסטורית, שאותה אשרו אחרי המלחמה העולמית הקודמת חמשים ושתים אומות ובריטניה ואמריקה בראשן. היא הארץ שכבר התחלנו לבנותה ולהחיותה מערמות שממותיה. אנו מכריזים ומצהירים חגיגית, כי אין לדרוש מאת אי אלו עשרות האלפים השרידים השבורים והרצוצים בגוף ובנפש לנסות לחדש היסטוריה בת אלף שנים שנפסקה ביד אומה אכזרית בימינו ולעינינו, בתוך אותן הארצות ששימשו גיא תופת, מוקד ענקי, למיליוני יהודים, הוריהם בניהם ובנותיהם, טפם ונשיהם, אחיהם ואחיותיהם, ובפרט שבתוך אותו החלק של אירופה, לא רק בפולין, חייה של השארית האומללה עדיין תלויים לה מנגד!

כבר קבעו רז"ל לדרוש סמוכין בתורה. סמוך לפרשת 'ובצר לך' נאמר 'אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה לנוס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו מבלי דעת', כלומר, משה רבינו הפריש ערי מקלט, כאילו רמז רמז כאן אדון הנביאים לאומות העולם: שמעו עמים כולם, ראו והתבוננו מאד. תורת משה מצוה להכין ערי מקלט בשביל הורג נפש בשגגה להמלט שמה מפני גואל הדם. כלום לא היתה זאת חובתכם הקדושה להכין ארץ

מקלט ומקדש לבני עמי באחרית הימים, בצר להם, לנוס שמה להמלט מפני מרצחים סיטוניים, זדים ארורים? הלוא הדברים קל־וחומר! מיד כשיצא הספר השחור של אותו הרשע ,מלחמתי' אשר בו הוכרז מוות וכליון לעם היהודי זלא שומה היתה עליכם לקיים את החובה התורנית הזאת. אילו עשיתם את חובתכם זאת, הרי רבבות, הרי מאות אלפים, אשר נהיו לגלי אפר ועפר בידי הרשעים הארורים, היו חיים וקיימים אתנו היום! והנה גם היום הזה אתם נועלים את השערים לפני רבבות מישראל, השואפים לעלות לציון ולבנות את בית ישראל יחד אתנו, הישוב העברי הקיים כבר בארץ, אשר הודות לו, ורק לו, נהפכה ארץ האבות והנביאים ממדבר שממה לגן ה'.

כבר עיפה לנו נפשנו, כבר נלאינו לבנות ולחזור ולבנות בתים ומרכזים לכנסת ישראל בגולה, בבבל, בפרס, בספרד, בגרמניה וכו' וכו', ולאחרונה בפולין, אשר בן רגע הפכו לעיי מפלת. כבר הגיעה השעה לבנות את בית־חיינו בציון. מובטח לנו מפי ההשגחה העליונה, שמשם לא יזיזו אותנו שום כוחות של חושך, הרס ואבדון. אלקים דבר בקדשו ,ונטעתים ולא ינתשו עוד מעל אדמתם'. הבנין השלישי הזה יהיה בנין עולם, בנין עדי עד, בו שמור לנצח עתידה של האומה הישראלית בתור עם עולם, בתור עם בעל תעודה נשגבה עולמית מוסרית־רוחנית, בתור עם בנוי מחדש על יסודות הנצח שלו, על יסודות התורה והנבואה לתועלתה האוניברסלית, לאשרה העליון, הרוחני המוסרי, של האנושיות כולה, כמובטח לנו מפי ה' ביד נביאי ישראל, :נביאי האמת והצדק והשלום, כדבר האמור :כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, אמן ואמן!

קהל נכבד, אני מודה לכם על הכבוד הגדול שחלקתם לי בתור נציג התורה בארץ ישראל, ואני מודה לממשלה הפולנית שקיבלה אותי באדיבות רבה.

ועתה אחי, רבנים וראשי ישיבות חשובים, בעלי בתים נכבדים ויקרים, ראשי קהלות ונציגי הסתדרויות צבוריות בפולין. הנה אני מקבל מידכם את ספר התורה הזה הספוג מדם ישראל הנקי, על מנת להביאו ארצה ישראל. אילו זכתה ארץ פולין, היתה התורה שהאירה מכאן לכל בית ישראל בעולם כולו, ממשיכה להבהיק את קרני אורה הגדול והקדוש. עכשיו שפולין לא זכתה, הרי נדעך אור התורה בארץ הזאת ונסתיימה התקופה המזהירה של יהדות פולין תוך מבול של דם ואש ודמע, ואולם כבר מאיר ובא אור חדש בציון, שם כבר התבססו מבצרי תורה אדירים בהר הקדוש בירושלים וגם בישוב החדש, להאיר ולהקרין אורות הקודש לכל בית ישראל! אחינו היקרים, התורה הזאת והדם הטהור הזה שניהם קודש. זכרו את דברי הנביא יחזקאל ,ואעבור עליך וארא מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי, ואומר לך בדמיך חיי! בדם הזה נחיה, הדם הזה שנשפך על התורה, תורת חיים, מקור חיי עולם

של עם ישראל, הוא ייהפך לנו לטל של תחיה, הוא יכפר וירצה על בית ישראל כולו. בדם הזה נשוב לתחיה, לתחית עולמים. כבר נתקיים 'בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים', הבה נקיים אנחנו מה שכתוב להלן: 'ושבת עד ה' אלקיך', והקדוש ברוך הוא יקיים את הבטחתו 'ושב ה' אלקיך וקבצך מכל העמים אשר הפיצך שמה'.

אלקינו ואלקי אבותינו, ברך את שארית ישראל, בפולין, בכל מקום שהם, ברך את בית ישראל כולו בארץ ובתפוצות בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך ה' וישמרך, יאיר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. שים שלום, חיים, טובה וברכה על השארית הזאת, ועל שארית ישראל בכל מקום שהם ועל עם ישראל כולו מסוף העולם ועד סופו. אחינו, נציגי שרידי החורבן השלישי בפולין, הואילו נא למסור את ברכתי היוצאת מעמקי נשמתי לכל אחיכם ואחיותיכם, שומר ישראל ישמרכם וישמרם מכל פגע וצרה. הוא ישמור צאתכם ובואכם וצאתם ובואם מעתה ועד עולם. ה' יברך את עמו בשלום. יברככם ה' מציון וראו בטוב ירושלים במהרה במהרה, אמן ואמן".

* *
*

בהיות כבר הרב בפרג ביקשו ממנו פקידי אונרר"א ואישים יהודיים (אנשי הג'וינט וכו') המטפלים ביציאת יהודי פולין, שיפגש עם מר לה־גורדיה, המנהל הראשי של אונרר"א שסייר אותה שעה באירופה ויברר עמו את עמדת אונרר"א כלפי שאלת יהודי פולין. עד אז נשאה הממשלה הצ'כוסלובקית בעול ההוצאות של הטרנספורט וההזנה של יהודי פולין אשר עברו דרך ארצם לאוסטריה ולגרמניה. דבר זה עלה למעלה מ־100.000 דולר לשבוע. הכסף הזה ניתן מקופת הממשלה על יסוד הבטחה קודמת מטעם אונרר"א כי היא תחזיר את כל הוצאותיה בשטח זה. לפתע התחילה אז הממשלה לפקפק משום מה בקיום הבטחתה של אונרר"א והודיעה לנציגים היהודיים על כוונתה להפסיק את הטרנספורט והאוכל ליהודים הפליטים העוברים דרך ארצה. גם שאלת הקליטה בגרמניה ואוסטריה התחילה שוב להכביד מאד. האיש היחידי שבידו היה לפתור את הבעיות הללו היה מר לה־גורדיה. מתוך כך התחננו נציגי יהודי פולין לפני הרב כי יבקש דרכים להפגש באופן הדחוף ביותר עם מר לה־גורדיה. משלחת אונרר"א בורשה התקשרה עמו בשוויץ והוא הזמין את הרב לבוא אליו לכנוס הכלל־אירופי של אונרר"א שהתקים אז בשוויץ. אבל, לא נסתייע הדבר והפגישה לא יצאה אז לפועל. בינתיים הודיעו לו להרב שמר לה־גורדיה יגיע בעוד שבוע לורשה. הרב רצה

לחכות לו שם, אבל לא מצא את הדבר לאפשרי מטעמי בטחון. ב־ט"ז אב תש"ו (13.8.46) ב־9.30 בלילה, אחרי סיימו את פגישתו עם עתונאים אנגליים ואמריקאיים בה מסר רשמיו על מצבם של יהודי פולין, יעצו לרב יודעי דבר לצאת את פולין תיכף ומיד. ב־10.30 בלילה עלה הרב על הרכבת הנוסעת לפרג ומחוץ לחדרו נמצא המשמר שלו, אשר נשאר ברכבת עד בואה לגבול הצ'כי. למחרת בבקר נודע כי בקרון האחרון של הרכבת נהרגו שני נוסעים בידי ליסטים.

פ ר ג

(בקור שני)

ב הגיע הרב לפרג ב־כ"ד אב (21.8.46) חיכה לו בתחנת הרכבת מר ריס מאונרר"א ובשורות קשות בפיו. הוא הודיע כי פקידי הממשלה הצ'כוס־לובקית מסרבים לתת את הויזות הדרושות לילדים ובני הישיבות לתקופה של ששה שבועות, שכן שאלת כלכלתם בצ'כוסלובקיה מדאיגה אותם וטרם נמצא לה פתרון המניח את הדעת. עד אז החזיקה אמנם הממשלה בעול ההוצאות של כלכלת פליטי ישראל שעברו דרך ארצה, אבל הללו שהו בה רק משך יומיים בלבד ואילו עכשיו הרי זה ענין של ששה שבועות. ועוד: הרי כל שאלת כלכלתם והסעתם של היהודים הפליטים דרך צ'כוסלובקיה תלויה היא ומותנית בשאלה הכללית: אם אונרר"א מוכנה לקיים את הבטחתה מאז לצ'כוסלובקיה להחזיר לה את כל הוצאותיה בשטח זה, אשר עלו למעלה מ־100 אלף דולר לשבוע ושסכומם הכללי כבר נצטרף למליונים דולרים.

פקידי מיניסטריון החוץ של הממשלה הודיעו, כי הם מוכנים לתת את הויזות לתקופה של ששה שבועות וכן פקודה בדבר הזנתם של הילדים ובני־הישיבה, בתנאי שהרב יחתום כי במקרה ואונרר"א לא תמלא את הבטחתה יכסה הוא את הוצאותיה של הממשלה בשטח זה, כלומר: 15.000 לירות. התשובה היתה שאפילו יהא הכסף בידו אין הרב יכול לחתום על התחייבות כזאת, מאחר שזוהי שאלה פרינציפיונית ואם איש או מוסד יהודי יתחיל לתת ערבויות על אונרר"א יצטרך הג'וינט לעשות זאת בכל ארצות אירופה, דבר שהנהו, כמובן, בלתי אפשרי. לנוכח הקושי הזה ובהתחשב עם השמועות כי הממשלה עומדת לסגור את גבולותיה בפני כניסת פליטים יהודים, החלט על פגישה עם ראש הממשלה, מר גוטוולד, נציג המפלגה הקומוניסטית בקבינט. בפגישה נלוה אל הרב מר פרישר, חבר יהודי בפרלמנט הצ'כי, ד"ר רזיק ובנו. בקשר לגבולות אמר הרב כי יש לה לצ'כוסלובקיה מסורת עתיקה מאד של מוסריות ועזרה לנידחים ובתקופה זו של ירידת הערכים החיוניים של התרבות האנושית, אל תתן גם צ'כוסלובקיה את ידה למעל הזה, ואמנם, הגבולות לא נסגרו (חוץ מכמה מקרים בודדים). בהמשך השיחה תאר הרב את גודל השואה של יהדות פולין ואת מצבם העגום של השרידים

כיום הזה. ראש הממשלה גילה אהדה לשאלת יהודי פולין וגינה נמרצות את דברי הקרדינל חלונד שגרמו להחמרת המצב. בתום השיחה הארוכה סיפר הרב לראש הממשלה, כי הוא עומד להתראות כעבור ימים מספר עם מר לה־גורדיה בורשה ולשוחח עמו בקשר לכל הבעיה של התחייבות אונרר"א כלפי הממשלה הצ'כוסלובקית וכן בדבר יחסה של אונרר"א אל בעית יהודי פולין בכלל. אולם עד אשר תסודר הבעיה הכללית דאגתו נתונה כרגע לילדים ובני הישיבה שדבר יציאתם הוכן כבר בפולין ושעבורם מוכנות כבר הויזות לצרפת ויש רק צורך בשהיה של ששה שבועות בצ'כוסלובקיה עד אשר יוכנו מקומות קליטה עבורם בצרפת. אולם למרות הסכנה בישיבתם הנוספת בפולין אינם מקבלים מטעם מיניסטריון החוץ את הויזות הדרושות. ראש הממשלה נתן על המקום הוראה לפקוד על פקידי מיניסטריון החוץ לתת את הויזות המבוקשות וכן שהוצאות החזקתם במשך ששת השבועות לשהותם בצ'כוסלובקיה תהיינה על חשבון הממשלה (בשיחה זו דובר גם על שאלת ארץ־ישראל והציונות).

בטרם נמשיך את דברינו ראוי להזכיר במקום זה את עבודתם המסורה של נציגי הג'וינט בראשות ב. יעקבסון, ועד ההצלה האמריקאי בראשותו של הרב פורהנד, וכן שליחים מארצנו שעזרו ליהודים בצאתם את פולין. היציאה הזאת של רבבות אנשים במשך זמן קצר תרשם בדברי ימי עמנו כאחת הפרשיות הטראגיות ביותר אפילו בתוך ימי חורבן אלה ובעת ובעונה אחת כעדות מפוארה לאחדות ישראל. מי שלא ראה את אחינו שסבלו בשש השנים שעברו ביסורי־גיהנם ממש בצאתם נעקרים מהארץ בה חיו אבותיהם ואבות אבותיהם משך מאות בשנים, בצאתם שבורים ורצוצים, אנשים, נשים וטף, הצעירים נושאים את הזקנים על כתפיהם והללו נאנקים באנקת הגלות הבלתי פוסקת — הרי לא ראה את צרת ישראל מימיו. וכאן תזכרנה לטובה פעולותיו הרבות והברוכות של מר ויטלס, נציג הג'וינט שבא מירושלים בראשית היציאה הזאת וידו היתה מכרעת לסדורה ולהצלחתה.

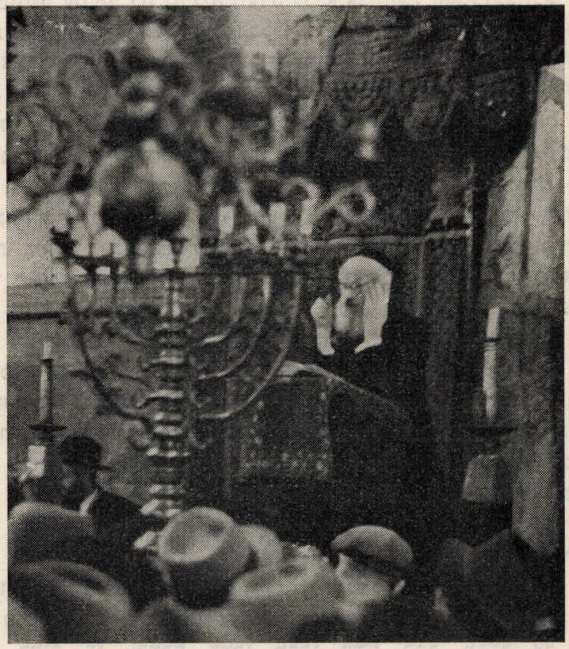
במחנה הגבול נאחוז ששם שוהים אחינו כיום או יומיים נראו מחזות אימים שהרעידו עד עמקי־נפשם אפילו עתונאי־חוץ שראו את המחזה. אכן, כל הכבוד והברכה לאלה שבתחנה זו ובתחנות אחרות בדרך־יסורים זאת הושיטו יד־אחים אל אלה מאחיהם שכבר נשכחה האחוה מלבם. בדבריהם ועזרתם הבטיחו לעומדים על סף היאוש שאם הכל שכחום הרי קיימים עדיין אחים אשר יזכרום ויושיטו להם ישע ופדות.

באחד מאותם הערבים נשאל הרב ע"י כמה מעתונאי־חוץ בפרג על היציאה הזאת ועל העליה „הבלתי ליגאלית" לארץ־ישראל. הרב השיב להם שהתנועות הללו אין בהן אי־ליגליות אלא אדרבה: החוקים שנחקקו נגדן הם הם בלתי־ליגאליים. „מאז צאתו לגולה גורלו של עמי לכפר ביסורי

על חטאות העולם והמהר"ל מפרג הסביר שמטרת היסורים האין־סופיים של גלותו היא: להשריש במעמקי הנשמה הישראלית את הרגשת סבל האדם ע"י רשעת הזולת כדי שבשעת גאולתם ידעו הם לכונן את מלכות ישראל על יסודות היושר והצדק האמיתיים ולא המדומים והמילוליים גרידא. צאו וראו בנתיבות שסלל עם ישראל בדרכו על פני תבל והתבוננו בדרכים האחרונות של דם ושל דמע שהוא סולל כיום לעבר שערי ציון. ציון קמה לתחייתה מתוך קרבנות ומתוך יסורים אין קץ ומתוך המערבולת הזאת, ורק מתוכה יכולה שמש הצדקה לזרוח ולרפא את פצעי האנושיות כולה שנלאתה מתרופות־שוא ומחשבות־אליל המנסרות בחלל עולמה. תנועות־המרי הרבות שקמו בתולדות העולם להלחם על כבוד האדם מה הן לעומת תנועת המרי הלזאת! אומות העולם, פנו דרך, סולו המסילה לגואלי נשמתכן, כי בידי האלמנות והיתומים הדוויים והסחופים הללו מפתחות־הישע לתרבות האנושית המתגלגלת במדרון באין מעצור".

לפני היציאה לפולין נתקיימה מסיבה לכבוד הרב בביתו של מר מ. ויץ, ראש האונרר"א האמריקאי בפרג, בה השתתפו חברי משלחת האונרר"א בבירה וכמה פקידים גבוהים מהצירות האמריקאית. במסיבה הזאת דובר על הגישה למר לה־גורדיה בשיחה הקרובה בורשה.

חוויה גדולה היתה להרב שיעורו בהלכה בפרג בכ"א אב תש"ו. היה זה מחזה מזעזע, כשכמה עשרות של שרידי הישיבות שהספיקו לצאת מפולין שמחו בחדות התורה לשמוע דברי ההלכה ודברי הנחמה של הרב. היתה זו עדות לחיוניותה של תורה ומסירות־נפשם של בעליה, שבהיותם במחנה העקורים בזאבלודה שע"י פרג בתנאים קשים ביותר, נשמע קול תורה בוקע ועולה כל הלילה מצריפיהם הרעועים.

שעור בבית כנסת המהר"ל מפרג

פולין

(בקור שני)

ה פגישה עם מר לה־גורדיה נועדה לכ"א אב תש"ו (21.8.46). וכאן אירעו עובדות מעניינות הראויות להזכר. בבקרו של אותו יום היה צריך אוירון מיוחד מטעם אונרר"א להטיס את הרב לורשה. והנה, אור לכ"א באב נתקבל מברק מאת י. רוקח, ראש־עירית תל־אביב, ובו מסופר על דבר הצעירים היהודים אשר נדונו למות בארץ ישראל וכי עירית תל־אביב כולה קוראת להרב לצאת באופן מידי לפריז, מקום שם ישבה אז המשלחת הבריטית בועידת השלום בראשותו של מר בווין ולטפל בהצלת חייהם של הנדונים למות. מר רוקח הוסיף, כי אם, ח"ו, יוצא פסקי־הדין לפועל הריהו חושש לתוצאות רציניות ביותר. תוכן המברק זעזע מאד את הרב והוא החליט לבטל את נסיעתו לורשה ובמקום זה לבוא לפריז למחרת היום. שליחים אחדים בפרג התנגדו להחלטתו זו, באמרם כי בפגישה עם לה־גורדיה תלויה הצלתם של רבבות משרידי יהדות פולין. בפריז נכחו בימים ההם כמה מראשי הישוב. הרב צלצל איפוא לשם לשאול בעצת כמה מהם וקבל אשור להחלטתו הוא לנסוע לפריז. בבקר הודיעו לאונרר"א על רצונו כי האוירון המיוחד ישנה את כוונו ויטוס לפריז. אונרר"א נתנה פקודה לטייס לצאת לפריז ובינתים צלצלו למשרד אונרר"א בורשה ובקשו להודיע למר לה־גורדיה כי הראיון מתבטל. אולם, בינתים נתאחרה יציאת האוירון עד שעה 1 בצהרים וב־1 הודיע הטייס שמזג־האויר לא ירשה את הטיסה לפריז בו ביום ואולי גם לא למחרת והואיל והודיעו בבקר על בטול הנסיעה לורשה, נתבטל גם רשיונו המיחוד לטוס בשמי פולין. אולם בו ביום בשעה שתים יוצא אוירון רגיל לורשה והרב החליט לטוס בו. (בטרם צאתו מפרג שלח הרב מברק אל הגנרל בארקר בארץ־ישראל, בו ביקש חנינה ל־18 הצעירים הנדונים למות). בינתים נתאחרה השעה ולפי בקשת אונרר"א חיכה האוירון 20 רגע נוספים עד אשר הגיע הרב לשדה התעופה. בשעה 6 בערב הגיע לורשה, ומיד התקשר עם לה־גורדיה. הראיון אשר נקבע קודם לכן לאותו ערב כבר נתבטל על ידי ההודעה הטלפונית של אונרר"א בפרג וממשרדו של לה־גורדיה הודיעו כי הוא קבע אותו ערב ישיבה עם הקבינט הפולני אשר לא תסתיים עד שעה מאוחרת בלילה. גם למחרת היום יהיה תפוס

בישיבת עם הממשלה ולכן הפגישה לא תוכל להתקיים אלא משעה 2.30 אחה"צ ואילך. אולם בשעה 10 בבקר למחרת היום עומד היה לצאת אוירון מורשה לפריז, והרב הודיע ללה־גורדיה שהוא מוכרח לטוס לפריז ולא יוכל להתראות עמו כי אם במקרה שנסיעתו לא תצא לפועל מחמת עכובים טכניים. מר לה־גורדיה הביע את צערו כי לא יוכל להתפנות לפני השעה 2.30 אשר קבע קודם לכן. וכאן אירע דבר מענין: בשעה 8 בבקר, בשעה שהרב התכונן לצאת לפריז, נכנס לחדרו הד"ר קורץ, נציג הסוכנות היהודית בורשה, ובידו בוליטין של הסוכנות הטלגרפית הפולנית ובו ידיעה כי 18 הצעירים הומתו בתליה בערב. הרב הזדעזע עד למעמקיו לשמע הידיעה הזאת, אבל, כמובן, בחשבו כי אין עוד תועלת בנסיעתו לפריז ביטל את מקומו באוירון והודיע ללה־גורדיה על קיום הראיון בשעה 2.30 אחה"צ.

הראיון נתקיים במשרדי המפקדה של אונרר"א ונמשך למעלה משעתיים. (נכחו גם הגנרל דון ראש אונרר"א בורשה והרבנים ולגלרנטר ווסרמן מאמריקה). מרכז הכובד של השיחה היתה השאלה: אם אונרר"א צריכה לכלול את יהודי פולין במסגרת הסוג של "נרדפים". אם ההנחה הזאת מתקבלת, הרי אונרר"א חייבת לשאת בעול כל ההוצאות של הטרנספורט מפולין דרך צ'כוסלובקיה עד אוסטריה וכן לתת להם אוכל בדרכם ולסדר עבורם מקומות־אכסון חדשים. במקרה והיהודים לא יחשבו על סוג ה"נרדפים" הרי לא זו בלבד שאונרר"א לא תוכל לשאת בעול ההוזקתם אלא שצפויה היתה הסכנה כי אונרר"א, או המוסד החדש לעזרת הפליטים אשר יקום במקומה, ידרשו מיהודי פולין הנמצאים בגרמניה לשוב אל ארצם. לה־גורדיה אמר, כי הממשלה הפולנית טוענת שאין מצדה כל רדיפות על היהודים, אלא אדרבה: היא מתיחסת אליהם באדיבות ומשתדלת בכל כחה למנוע התפרצויות נגדם. על כך השיב לו הרב: יש שני סוגים של שופטים, שופטים קטנים המקיימים את החוק ככתבו באופן קפדני ומדויק ולעומתם ישנם שופטים גדולים, שאינם נוהגים לפי הסעיפים היבשים הכתובים על הנייר אלא מבינים את החוק לפי רוחו. מר לה־גורדיה בתורת ראש אונרר"א צריך להיות ולנהוג כשופט עליון המבין את רוח החוק. אמנם, נכון הדבר כי הממשלה אינה רודפת את היהודים, אבל לעומת זאת האוכלוסיה רודפת אותם ובמובן ידוע הרי זה גרוע יותר מרדיפות הבאות על ידי הממשלה. הרב המשיך וסיפר לו, כי הוא שמע ממקורות מוסמכים בזמן ביקורו הנוכחי על מצבם ללא־נשוא של יהודי פולין, ובמדה ידועה ראה גם את המצב בעיניו ושמע באזניו עד היכן העמיקה שנאתם של ישראל. אחרי ויכוח ממושך השיב מר לה־גורדיה שהוא מקבל את דעתו של הרב. אפילו אם הידיעות על רדיפות מצד האוכלוסיה

הן קצת מוגזמות, הרי המציאות היא שיהודי פולין נמצאים תחת רושם פסיכולוגי זה ולכן אם ברצונם לצאת, מן ההכרח לעזור להם. הוא הבטיח:

א) לסדר עם הממשלה הצ'כוסלובקית את שאלת ההוצאות של הטרנספורט וההזנה של יהודי פולין בבואם לצ'כוסלובקיה (הוא ביקש מאת הרב שישפיע על הג'וינט שישתתף גם הוא במדת־מה בכסוי ההוצאות).

ב) להתענין בקשר לפתיחת מחנות חדשים בגרמניה, אעפ"י שהדבר כרוך בקשיים מרובים.

ג) להמשיך את לחצו על איטליה בדבר הכנסת מספר רב של פליטים.

יש לציין שמר לה־גורדיה הוא כמעט היחידי שהרב מצא אצלו הבנה לכך שסידור יהודי אירופה הוא על אחריותן של אומות העולם ושהשאלה הזאת היא אחת הבעיות העיקריות בבנין השלום העולמי.

כתום השיחה נסעו הרב ומלויו ישר אל שדה־התעופה, שם עלו על אוירון ונסעו לקטוביץ. בשעה 10 בלילה הגיעו אל קטוביץ ומיד סרו לתחנת הרכבת, מקום שם חיכתה להם רכבת הצלב האדום הפולני שעמדה להסיע 750 מ„ילדי הרב" לפרג. המחזה שנתגלה היה איום ומחריד. בחשכת הלילה עמד תור ארוך של 500 ילדי ישראל (250 לא הספיקו להגיע לרכבת) ואתם כ־50 מבוגרים, מדריכים ומפקחים. הגב' שטרנבוך, נציגת ועד ההצלה בפולין שאספה עבור הרב 350 ילד, חיכתה גם היא על יד הרכבת.

פרשת הנסיעה

פרשת הנסיעה תוארה במפורט במאמר בעתון „הארץ" שהופיע בכ"ג תשרי, והנו מובא בזה:

500 ילדים יהודים הגיעו מפולין לצרפת
(מכתב מפאריס)

בימים אלה באו לצרפת, למקום מנוחתם הארעי — לאחר תלאות וטלטולים — 500 ילדים יהודים; שרידי רבבות הילדים המושמדים, שנאספו ונקבצו באמצעים רבים ומיגעים מפינות שונות וממקומות שונים בפולין וברחבי רוסיה, מהם — שניצלו ממחנות ההשמדה; מהם, שישבו כל שנות המלחמה אצל גויים וניפדו עתה; מהם — יתומים שהוריהם מתו עליהם כבר בימים שלאחר גמר המלחמה, ויתומים שחזרו מרוסיה. 300 מהם נאספו על ידי שליחים מיוחדים, שנשלחו על־ידי הרב הרצוג. הנה קבוצה של 40 ילדים שהובאו מבוכארה. הם „בחורי ישיבה", כולם בגיל 14 — 16 שבימי גלותם בבוכארה ישבו ולמדו שם ב„ישיבה", שהקימו עוד הוריהם, והם נושאים אתם ספרי תורה, ששמרו עליהם במשך כל הימים. כל הקבוצה חזרה יחד לפולין, וחיכו לגאולתם, ויחד באו עתה, ספרי התורה בידיהם ותקוותם בלבם — להגיע לירושלים עיר הקודש.

והנה ילד... כבן 5, שריד המרד של גיטו ורשה. בעלות הגיטו בלהבות עמדה אמו ושמה אותו בשק והורידה אותו מעבר לחומה. במקרה עבר במקום פולני, ששמע את בכי הילד ולקחהו אליו... עם בוא השחרור מסרו הפולני לידי הרב הצבאי ד"ר כהנא. והנה אח ואחות. ידיהם מחזיקות זו בזו אין הם מרפים אחד מהשני אף לרגע. כך הלכו פעם עם אמם ואביהם, עוד עם שני אחיהם. בתוך מחנה השמד עמדו יחד וכל פעם נותק אחד מהם והובל... רק שניהם נותרו, וביום ובלילה צמודים הם, מחזיקים אחד בידי השני...

בפולין ישבו כולם בבתי מחסה מיוחדים, שסודרו בקאטוביץ, ז'אבז'ה, לודז' וקראקוב בעזרת הג'וינט ובתמיכת הרב הרצוג. ישבו — בפחד מתמיד.

יום אחד קבלה הנהלת בית המחסה בקאטוביץ אזהרה מ„פאטריוטים פולנים", שאם לא יוציאו את הילדים, הבית יפוצץ... הסכנה ריחפה על ראשיהם, כשם שהיא ריחפה ומרחפת על ראשי הפליטה של יהדות פולין

כולה. אמנם הוויזות אושרו, אולם המקומות בצרפת ובבלגיה עדיין לא הוכנו. ברם, בפולין אי אפשר היה עוד לחכות, ואף אם היתה זו רק שאלה של שבועות בלבד! ולאחר מאמצים סודר בעזרת אונרר"א, שהילדים ישוכנו למשך ששה השבועות בצ'כוסלובקיה. שם נתקבלו כאורחיו הפרטיים של ראש הממשלה, גוטוולד.

היתומים בדרכי נודם

עמד ילד בתחנה ומשך בכתפיו: איני מבין מה כל ההתרגשות הזאת ומה כל הדיבורים הרבים הללו על קשיים ותלאות־נסיעה. הוא נסע מבוכארה לווארשא 6 שבועות — והלואי והיו הרכבות, שבהן נסע אז כרכבת זו... ובכל זאת — לא פשוטה היתה פרשת „מסעי" זו, וכדאי לספר בה לשם קבלת תמונה כל־שהיא.

וכמובן, שצריך היה להתחיל הרבה „מאוחר" — איך מוצאים את הילדים, באיזה קשיים עצומים כרוכה פדייתם מידי מיטיביהם — אך זו פרשה לחוד, שמקצתה סופר כבר. ונושא בפני עצמו היא שאלת השגת הוויזות בשבילם, מקומות מגורים, שיכון ועזרה. כל זה — תקצר היריעה מלהעלותו. כל זה — אספקלריה לחורבן ולשואה האיומה, לטרגדיה האיומה, שאין לה שם, המקופלת במלה אחת: ה צ ל ה.

הצעיר שבחבורה...

וסיפר לי אחד מאלה שליוו את הרכבת מפולין לפראג:

הילדים הוצאו מאחת התחנות הצדדיות של קאטוביץ. ההסעה סודרה על־ידי אונרר"א והם נסעו ברכבת של הצלב האדום הפולני, בלוויית הרב הראשי הרצוג ובנו, שני נספחי אונרר"א (יהודים), נציג ועד ההצלה האמריקאי באירופה, הגב' שטרנבוך משווייץ, והרב הצבאי האמריקאי וולגלרנטר. כן היה אתם רופא וכמובן — משמר של 4 קצינים יהודים. בלא זה אי אפשר כיום ליהודים לנסוע בפולין. מה היה יחס הפולנים ברחוב לילדים? נושא לחוד הוא ולא כאן המקום, ולשם דוגמא לקשיים הרבים והשונים: בגלל קלקול באוירון הגיעו המלווים מווארשה באיחור של מספר שעות.

השנים אשר לא יפרדו...

6 שעות רצופות עמדו הילדים בתחנה בלי אוכל, הואיל ומפקד הרכבת סרב לתת להם להכנס. אמנם ידע היטב שלילדים אלה מיועדת הרכבת, כי לשם כך הובאה, אבל מכיון שהגיירות לא היו בידיהם, כמובן, סרב. יחכו בחוץ. ואף אם השעה התקרבה לחצות הלילה... וסביב הילדים — אמהות וקרובים. ואיך לתאר את הפרידה? עם פתיחת הקרונות ניסו רבים להכנס בתוכן, בהשבם אולי... אולי בזכות הרב הנמצא אתם יוכלו ללכת עם הילדים, אולי יצליחו להציל גם את נפשם הם. מחזות קורעים לב. בכי הילדים מתערב עם אנקת ההורים, ולשוא היו הדיבורים וההסברים. שעתיים וחצי ניסו לשדלם

ולהסביר להם, שאין כל אפשרות לצרפם לשיירה וכו' וכו' ולא היתה ברירה אלא להרחיקם בכוח... וכאן, אגב, עלתה בעיה אופיינית: איך יוכלו לחזור הביתה בשעה כה מאוחרת? איך יחזרו יהודים דרך רחובות העיר? והם חזרו במשמר מיוחד, שניתן להם... הרכבת זזה. ובעבור הרכבת על פני התחנה המרכזית של קאטוביץ הוריד המשמר את הוילונות בחלון הקרון, שבו ישב הרב הרצוג — שלא יראו ח"ו בעדו פני יהודי עם זקן... ולילדים נאמר, שלא יפצו פה, שלא תשמע ח"ו מלה יהודית.

הגלמוד מלודז

ליד הגבול התברר, שלמרות הכל הצליחו 10 אמהות וצעירה אחת להכנס לרכבת. ואולי היו מצליחות להמשיך בנסיעה אלמלא צעירה זו, שלאחר שהגיעה הרכבת לגבול, קפצה מרוב פחד ועצבנות מהקרון, נגשה לקצין והראתה לו את דרכייתה — ללא רשיון יציאה וללא וויזות כניסה... וצעירה זו — מדריכה היתה של קבוצת ילדים. ראוה הילדים — קפצו מן הקרון וסובבו את הקצין והחלו בוכים ומתחננים, שיניח לה לנסוע אתם. "אין לנו אם והיא אמנו" — צעקו. ניסה הקצין לשדלם שיחזרו לקרונות ולהבטיחם,

שעוד מעט ותוחזר אליהם הצעירה, אך הם — לא. "אנו יודעים מה זה הבטחות" — אמרו. ולא היתה ברירה אלא לאחוז בתחבולה. הבחורה הוחזרה לקרון ואחריה נהרו הילדים. מיד חתמו את הקרונות והצעירה הוצאה דרך החלון... וגם את 10 האמהות גילו והן כולן נשלחו חזרה. והיתה ביניהן אם עם ילד בן 9 חדשים...

בתחנה בדרך

האנוס

לא קשה לתאר את תלאות המלווים המעטים, שהוצרכו להשגיח על מאות הילדים. אמנם, הילדים המבוגרים יותר שמשו מפקחים ורבים מהם הראו כושר מפליא. "האריי שבחבורה" היה המג'ור וולגלרנטר, שבמשך כל הזמן לא נח אף רגע, כפי שמוסרים, שעם גמר הנסיעה — התעלף מעייפות. וראוי הוא, לציון מיוחד לא רק בשל חלקו בנסיעה זו. אב הוא לנידחים בכל מחנות אירופה, ואף פיזר הרבה מממונו למען הפליטים. אך זה דרך־אגב.

ועוד אחד היה ברכבת, שהפליא עשות. גוי טיפל בילדים במסירות יוצאת מגדר הרגיל, מתוך מסירות נפש ממש. ונתברר — שלא גוי הוא, אלא יהודי. אחד מהיהודים הרבים החיים כיום בפולין כגויים, המפחדים עדיין (ופחדם מבוסס) לגלות את יהדותם. יהודי הוא, שכל משפחתו, אשתו וחמשה ילדיו הובלו למחנות ההשמדה. מהאנוסים המודרניים בפולין המשוחררת... ואגב, ילדה היתה ברכבת, אחת מאלה שגדלה בבית גוי. וכל בוקר כשעמדה קבוצת ילדים בקרונה להתפלל, עמדה אף היא בצדם — והצטלבה...

„לא נחלל שבת"

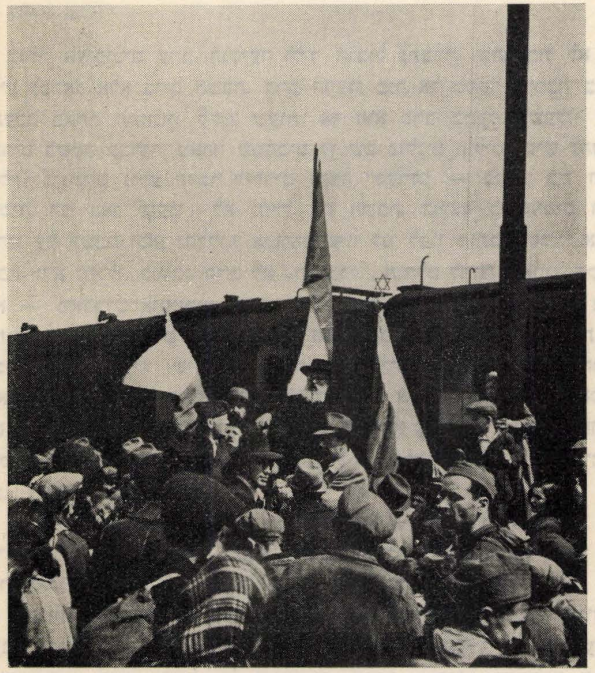
בגלל העיכובים ערב הנסיעה וליד הגבול נתברר, שהרכבת לא תוכל להגיע לפראג אלא ביום השבת. הרב הרצוג פנה אל מפקד הרכבת בבקשה להתעכב באחת התחנות ל־24 שעות, אך הוא סרב בטענה, שעליו להגיע לפאריס בשעה קבועה, מאחר שמחכים לו שם פולנים חולים, שיש להעבירם לפולין. בינתיים נודע הדבר לילדים וקמה „סערה" — ביחוד בין השבים מרוסיה. הם באו וטענו: לא נחלל את השבת. במשך כל הימים המרים שמרנו על השבת וכאן נחללו? אבותינו ציוו לנו לפני מותם: שמרו את יום השבת, ולא נחללו. כמובן, הרב לא „התנגד"... הוחלט לרדת בתחנה הקרובה, והיא — מאהריש־אוסטראו. בחוץ ירד גשם שוטף. הילדים עמדו בצריף התחנה. כוחות המלווים אפסו כמעט. הם נסעו העירה לסדר מקומות לינה ואוכל. הילדים צעקו, שיתנו להם את מטלטליהם וכשאמרו להם שחפציהם יישארו למשך הלילה בתחנה לא אבו לשמוע: אין הם סומכים. „וואס מען האט אין דער האנד, האט מען" — טענו... כן. ולא טוב היה בתחנה מאהריש־אוסטרו לדבר יידיש. ולא — כבקאטוביץ — מפחד להשמיע מלה יהודית, אלא... שמא יחשבוה לגרמנית.

היהודים המקומיים קבלו את הילדים מתוך התרגשות רבה. לראות ילדים יהודים, אמרו, הרי זו נחמה באבלנו הכבד... הילדים שוכנו בבתי מלון שונים בעיר. ואגב, לאחד מבתי המלון הגיעה לפתע בלילה משלחת רוסית, וצריך היה לפנותו. אך גם פה טפלו שליחי אונרר"א וסייעו למלוים סיוע רב. ומעניין לציין, שנציגי הממשלה הצ'כוסלובקית עמדו אחר כך על כך, שהממשלה תשא בעול כל ההוצאות, שהיו כרוכות בהפסקת הנסיעה. ובמוצאי־שבת הגיעה מפראג רכבת מיוחדת. וראויים הדברים שיצוינו.

ודרך־אגב. ביום השבת נכנסו לחדרו של הרב הרצוג 2 אחיות, אחת בת 5, ואחת בת 10, והקטנה — שגדלה בין גויים ולא ידעה אלא פולנית — בכתה שהיא רוצה לחזור. אחותה לא ידעה את נפשה והביאה אותה לרב. ואמה את, אמרה לה הבכירה, הרב בא במיוחד מארץ־ישראל, כדי להביאנו לשם ואת אינך רוצה לנסוע לארץ־היהודים? ואמנם הושפעה...

בתחנת פראג נתקבלה השיירה על־ידי נציגי הממשלה וראשי אונרר"א. הועלו 2 דגלים הצ'כי והעברי. ולאחר שהרב הרצוג נשא נאום ברכה לעם הצ'כי ודבר לפני הילדים, עברו הילדים בסך מתוך שירה...

וילדה אחת קמה להשיב ולהודות בשם הילדים ואמרה: אנו בתחנה הראשונה בדרכנו ארצה ישראל...

בהתנוסס הדגלים מברך הרב את העם הצ'כי

על־יד העיר פראג סודרו המחנות.

ועתה הגיעו לצרפת והם במחנות שטראסבורג ובאקסלאבאן. מכאן יעברו בקרוב 250 ילדים לבאלגיה.

סוף הנדודים — "בתחנה הראשונה לארץ־ישראל".

* *
*

הרכבת הגיעה לפרג בכ"ה מנ"א (25.8.46). הרב נשאר שם יומיים עד ל' מנ"א (27.8.46) כדי להשגיח על הסדורים הארעיים עבור הילדים וכן עבור בני הישיבה שכמעט כולם כבר הגיעו בינתיים ושוכנו במחנה דיאבליצה על יד פרג.

להנהלת המחנה הקים הרב ועד מורכב מנציגי אונרר"א, הג'וינט, ועד ההצלה האמריקאי וקהלת פרג. יש לציין את הטפול המסור מצד כל הגורמים הללו. הרב מסר סכומי כסף חשובים לסדורם הארעי של הילדים וכן עבור בני הישיבה שמספר רב בתוכם נמצא במצב כלכלי קשה ביותר.

ביום השני לפנות ערב שמע הרב בשיחת־אגב מפי עתונאי כי פסק דין המות על 18 הצעירים בארצנו לא הוצא לפועל. הרב התרגש מאד לשמע הידיעה ויצא ללא דיחוי למחרת היום לפריז.

בקרב בני ה"ישיבה קטנה" עם ספרי התורה הגאולים

פ ר י ז

(בקור שלישי)

מיד עם הגיעו לבירת צרפת התראה עם הציר הבריטי מר דף קופר וביקש אותו להעביר טלפונית ללונדון את הפטיציה שלו הדחופה ביותר בדבר בטול גזר־דין המות על 18 הנידונים. מר קופר צלצל לקבינט בלונדון גו ביום וגם הודיע, לפי בקשת הרב, שהרב מוכן בכל רגע לבוא במיוחד ללונדון בקשר לענין זה, אם יהא צורך בכך. אולם לא היה צורך בנסיעה כי כעבור יומיים נודעה הידיעה המשמחת על חנינתם.

בג' אלול (30.8.46) נפגש הרב לשיחה ממושכת עם מר בווין, מיניסטר החוץ הבריטי, ששהה אז בפריז. הרב מסר לו בפרוטרוט את אשר ראו עיניו במשך חמשת חדשי נסיעתו ברחבי אירופה והביא בפניו בכל תוקף את דרישתם של הנדחים לעליה לארצנו. הוא הסביר לו את היסודות האידיאולוגיים של הציונות ואת כיסופי הדורות לשיבת ציון, אך נתקל אצלו בחוסר ידיעה גמור בשטח זה.

על המצב הפוליטי נועץ הרב כמה פעמים עם חברי הנהלת הסוכנות היהודית ששהו אז בפריז.

לפי דרישת הרב שלחה הממשלה הצרפתית לצירותה בפרג את אלף הוויזות עבור הילדים ובני הישיבה שחכו להם. ביחס ל־4000 הויזות הנותרות הודיעה הממשלה להרב שמאז צאתו לצרפת הסכים הג'וינט לקבל על עצמו את כלכלת הפליטים שיבואו לצרפת וכי הוקם ועד יהודי אשר על ידו יחולקו הויזות בפולין. הרב השיב כי הוא מסכים ומאשר את הועד בתנאי מפורש שהאחרון ייצג את כל המפלגות והזרמים של יהודי צרפת ויחלק את הויזות ללא הפליה. ואמנם, כבר הגיעו על יסוד הויזות אלפי פליטים מפולין לצרפת ופריז הנה כיום מרכז גדול לשרידי חרב. הממשלה הצרפתית הגדילה בזמן האחרון את מספר הויזות עד קרוב לרבבה, ותודת עמנו תנתן לארץ זו שלא הקשיחה את לבה לצרת ישראל.

בפריז התקיימו פגישות עם נציגי הג'וינט ונציגי ועד ההצלה האמריקאי בדבר סדורם של הילדים ובני הישיבה, בהגיעם לצרפת. התכנית היתה בראשונה שכ־250 ילד ישארו בצרפת תחת פקוח ועד ההצלה, בעוד ש־250 הנותרים יעברו לבלגיה תחת חסות הג'וינט. הדבר האחרון לא בא לידי בצוע, ו־500 הילדים שהגיעו לצרפת בערב חג הסוכות (הטרנספורט הזה

היה תחת הדרכתו של הרב י. אלינסון — הוא יחד עם מר בנימין מינץ היו עוזריו של הרב מישקובסקי ז"ל באירופה — שטפל במסירות בילדים בפרג ואחר כך בצרפת.) אוכסנו ונתמכים ע"י ועד ההצלה האמריקאי. מאידך אכסונם וכלכלתם של בני הישיבה סודרו בעיקר על־ידי הג'וינט. גם מרכז התורה הלזה עבר לפני כמה חדשים מפרג לפריז. לבם הומה לציון ודרישתם חזקה על הרב שיביאם אל חופי ארץ האבות, כדי שיוכלו להאיר תורה מציון. על הישוב ועל התנועה הציונית לתת את לבם לממוש הענין הגדול והקדוש הזה. ואספה ציון בתוכה את אותיות התורה הפורחות באוירה של הגולה החרבה.

לפני צאתו את פריז מסר הרב סכומי כסף חשובים להקלת מצבם של הרבנים ובני הישיבות הפליטים בהגיעם לצרפת.

בריטניה

(בקור שני)

מ צרפת עבר הרב ללונדון, שם מסר בפני הועד שלו לעניני הצלה דו"ח מפורט על פעולותיו. בלונדון נח הרב, לפי פקודת הרופאים, כשבועיים ימים. בו בזמן ביקר בקור קצר בדובלין, בעיר בה שימש כעשרים שנה רבה הראשי של אירלנד. הרב ביקר בבית הפרלמנט בלווית מר רוברט בריסקו, הציר היהודי בפרלמנט, ומר א. נוימאן, מראשי הקהלה, ושוחח ארוכות עם הנשיא, ראש הממשלה מר די־ואלירו ועם יתר חברי הקבינט, אשר הכירם הכרה אישית זה רבות בשנים. הממשלה האירית הודיעה להרב כי היא מעמידה לרשותו בהמות חיות, אשר לאחר שחיטתן, אפשר יהא לסדר מהן מיליון קופסאות של בשר כשר (כל קופסה תכיל ליטרת בשר), שיחולקו על ידי הרב כמתנת הממשלה האירית ליהודי אירופה. (שויה של המתנה הוא כ־80 אלף לירות שטרלינג!). הוסכם בין הממשלה והרב, כי הד"ר שורץ, מנהל הג'וינט באירופה, יסדר את הסדורים הטכניים עם הממשלה ויחלק את הבשר באירופה ליושבי המחנות היהודיים, בשם הרב הראשי, ובשתוף פעולה עם הצלב האדום הבין־לאומי.

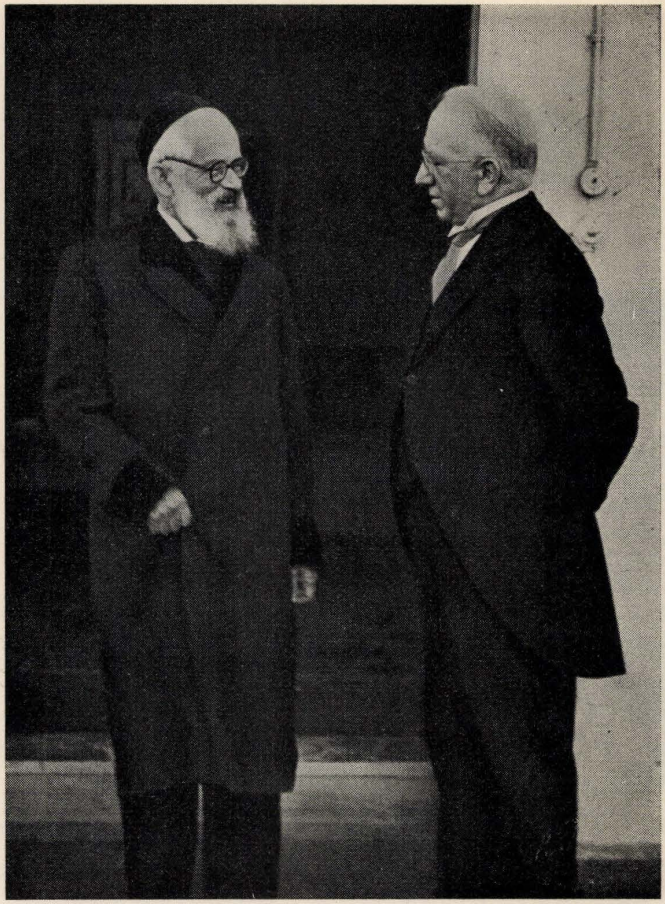
ד"ר שורץ ביקר בדובלין וגמר שם את הסדורים הטכניים עם הממשלה. הג'וינט כבר הביא מאמריקה את הקופסאות ועשרה שוחטים נשלחו מלונדון לדובלין לשחוט את הבהמות כדת וכדין. השחיטה שתארך כעשרה שבועות נעשית תחת השגחת הרבנים מדלי ואלוני.

הממשלה האירית הסכימה גם לחזור מסירובה לבקשה שהוגשה ע"י הרב שנפלד מלונדון להכנסת מאה יתומים יהודיים מפולין לארצה.

בדובלין ערך הרב מגבית למען קרן הילדים שלו בשתוף עם מגבית הקרן הבריטית המרכזית. רבני העיר וחשובי הקהלה הרשיטו עזרה מלאה והמגבית הועברה בהצלחה רבה. בשובו מדובלין ביקר הרב בבירמינגהם לשם העברת מגבית דומה. שם נעזר ע"י רבני העיר, רבינוביץ' וכהן, וע"י חשובי הקהלה.

פגישה בעניני הצלה נערכה בלונדון עם הרב ד"ר יונג מניו־יורק.

בערב ראש־השנה קיבל הרב הודעה טלפונית מפרנקפורט, שהמצב שם בכל רע: אלפי פליטים שהגיעו לפני ימים מספר, חונים בחוץ באין להם מחנות וכו'. הרב החליט לצאת לשם מיד להפגש עם המפקדה בקשר

עם נשיא אייר

הנסיך פיליפ עם נציגי הצופים

למצב. הוא ביקש מאת הרב שכטר, נציג ועד הצלה בפרנקפורט, לקבוע את הראיונות. הלה ניגש ביום ערב ראש־השנה בבקר אל הגנרל מיקלסון, ראש המחנות, אבל עד שעה 12 בצהרים חיכה הרב בלונדון לתשובה, וזו לא באה. לכן החליט הרב לבטל את נסיעתו והוא יצא מלונדון לבורנמות ובה עשה את ימי ראש־השנה. במוצאי ראש־השנה הודיעו להרב כי הגנרל מיקלסון כבר עשה את הסדורים הדרושים שאוירון מיוחד יצא ללונדון להביא אותו לפרנקפורט וכי סודר לו ראיון עם הגנרל אייזנהאור, אשר שהה בימים ההם בגרמניה, אבל לא יכלו — מסיבות טכניות — להשיג קשר טלפוני עם לונדון, ורק בשעות שלאחר־הצהרים הושג הקשר, אבל אז כבר יצא הרב את לונדון.

ביום א' של ראש־השנה נשא הרב בבית הכנסת בבורנמות את משאו לשנה החדשה.

משא לשנה החדשה

„שמעה ה' צדק, הקשיבה רנתי, האזינה תפלתי בלא שפתי מרמה, מלפניך משפטי יצא (תהלים י"ז). בירושלמי ר"ה פרק ד' הלכה ח', דרשו רבותינו ז"ל, שמעה ה' צדק — זוהי קריאת שמע. אם תבדקו בכל הפרשיות של שמע לא תמצאו שם את המלה „צדק", אולם קריאת שמע, היא מיצוי היהדות כולה, אהדות הבורא, קבלת עול מלכות שמים. תעודת ישראל הנשגבה, היא להוציא צדק עולמי. בא מיכה והעמידן על שלש: הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' אלוקיך דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקיך. כל הרשעים שעמדו להכרית את עם ישראל כוונתם היתה להשמיד אומת פלאים זו, שכל קיומה בעולם הוא בהשגחה עליונה מיוחדת ושלה ניתנה תעודה מיוחדת לכונן את הצדק בעולם. והנה קולה של אומה זו יוצא ברגע זה אל העולם כולו: יום הדין הוא זה לכל באי תבל. כולם עוברים לפניו כבני מרון. אתם העמים המתעתדים לשיקום העולם, אחרי החורבן הנורא שעבר על ישראל, כולכם, מובאים בעת לפני כס המשפט העליון. היהדות המוצאת את ביטויה התמציתי בקריאת שמע, היהדות שהצדק העולמי הוא שורש נשמתה, תובעת מכם את הצדק. היא מזמינה אתכם לתת דין וחשבון לפני שופט כל הארץ, היא קוראת אליו בשם הצדק. שמעה ה' צדק זו קריאת שמע, זוהי היהדות. איך התיחסתם אל אומה זו, אומת הצדק, בעת צרתה כשהתיפחה לפניכם בשעה שהיתה מפרפרת בין צפרני החיה הנאצית? כלום עשיתם את חובתכם להציל בשעה שאפשר היה להציל? את, בריטניה הגדולה, נתבעת לפני כסא כבודו של השופט העליון לתת דין וחשבון על מעשיך. דוקא בשעה שהסתערה החיה הנאצית לכלותנו מעל פני האדמה מצאתם לנכון לסגור את שערי ארץ

אבותינו, שערי נחלתנו המובטחת לנו מפי אדון כל הארץ, ואשר עליה נתתם לנו הבטחה חגיגית להקים עליה את ביתנו הלאומי. אלמלי נעלתם אז את השערים, הלא כמה מאות אלפים שנהפכו לערמות עפר ואפר היו ממלטים את חייהם והיו כיום הזה בונים אתנו יחד את ציון בית חיינו המיועדת להיות למגדל אור של הצדק לכל האנושיות כולה! וכיום הזה עדיין אתם נועלים את השערים וחוסמים את דרך החיים לארץ החיים לנדחינו האומללים המפרפרים בין יאוש ותקוה, בין מות לחיים.

הקשיבו רינתי — זו רינון תורה, מוסיפים חז"ל לדרוש שם בירושלמי. עכשיו אני פונה אליכם, אחי ואחיותי, בית ישראל כולו. ראו והתבוננו והכירו כי התורה היא נשמת האומה, אין יהדות בלי תורה, בלי התורה שבכתב ושבעל פה, ואין עתיד לישראל ואין עתיד לארץ־ישראל מבלעדי התורה הזאת שמן השמים. היא היא שקימתנו במשך כל אלפיים שנות גלותנו, היא היא שהמתיקה לנו את מרירות הגלות, היא היא שהרגינה את לבנו ונתנה לנו הכח והעוז להתקיים. ,רנתי, זו רינון תורה'. שובו שובו אל מקור חיינו הרוחניים והמוסריים ואז מהרה תבוא ישועתנו. במשך כמה שבועות קראתי ליהדות בריטניה לתרום תרומות גדולות לשם הצלת השארית, לשם הצלה ממלתעות השמד את יתומינו הצפויים להשמדה רוחנית, לניתוק גמור ממקור ישראל ולהטמע בין הנכרים, במנזרים ובבתים פרטיים של נוצרים.

ברגע זה אני קורא אליכם קריאה גדולה, אך לא תרומות אני דורש מכם אלא תפלה, להתעורר מתרדמתכם הרוחנית בשמיעת קול השופר וכדרשת רז"ל שם בירושלמי: האזינה תפלתי, זו תפלה, תפלה לצור ישראל וגואלו למען השארית האומללה, למען אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה, אך לא תפלה שאיננה אלא עבודה שבפה שעליה אמר הנביא: יען כי נגש אלי העם הזה בפיו ובשפתם כבדוני ולבם רחק ממני, אלא תפלה היוצאת מעמקי הלב ,בלא שפתי מרמה'. תפלה כזו שתהא באמת עבודה שבלב, היא תעלה לפני כסא כבודו יתברך ואז יקוים, ,ומלפניך משפטי יצא', לא מלפני הקבינטים של בריטניה וארצות אחרות, היושבים כסאות למשפט על גורל ישראל וארצו, כי אם ,מלפניך משפטי יצא', עיניך תחזינה מישרים.

אנא, יראה לפניך צדקנו, עיניך תחזינה את העול הנורא הצועק לשמים הנעשה לנו עם ישראל הכושל הרצוץ, העשוק שבעמים, ואתה תוציא משפט צדק, משפט מישרים, כדבר שנאמר, מזמור שירו לה' שיר חדש... הודיע ה' ישועתו, לעיני הגויים גלה צדקתו... זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוקינו... לפני ה' כי בא לשפוט הארץ, ישפוט תבל בצדק ועמים במישרים, אמן ואמן"...

חזרה לירושלים

בין כסא לעשור חזר הרב מלונדון לארץ הקודש. כך נסתיים מסעו שנמשך כמעט ששה חדשים רצופים.

בשובו ארצה, כפי שהוזכר בהקדמה, מסר הרב דו"ח בפני ישיבת הנהלת הועד הלאומי.

זמן קצר אחרי שובו הוזמן הרב ע"י מועצת עיריית תל־אביב למסיבת קבלת פנים, בה נתכבד באזרחות־כבוד של העיר העברית.

ראש העיר מר י. רוקח ציין בברכתו שזו הפעם הראשונה שיש הכבוד למוסד העליון של העיר העברית להפגש עם הרב הראשי בהזדמנות חגיגית. הרב הראשי עשה זה עתה שליחות בשמנו, השתטח על קברות המיליונים, שקידשו את שם ישראל. בגאון ובכח רב נשא את עולו של המסע הזה, עודד את לב השארית, נפח בהם רוח תקוה לעליה לארץ־ישראל וטיפל, בפרט, בהצלת ילדינו. הוא נפגש עם מדינאים, טען בפניהם את טענתנו ודרש את צדקתנו. אין גבול לרגשי התודה שלנו.

"והו כבוד לנו, לעשרים רבבות האזרחים של העיר העברית".

בדברי תשובתו אמר הרב:

„אני מודה ראשית־כל על הכבוד שהנחלתם לי באזרחות הכבוד. אינני ראוי לכבוד הזה, הכבוד הזה ניתן לתורה, שאני נציגה בארץ התורה.

בטרם שאני עובר לסדר היום, יורשה לי להביע את שמחתי הרבה על הידיעה שהעיריה ניגשת להתחיל בפעולות רציניות לשם תיקון המצב המכאיב בקשר עם שמירת שבת קדשנו בעיר הגדולה לאלקים הזאת אשר בה ישראל יתפאר. לראש העיר ולחבריו הנכבדים אני קורא: עיני כל ישראל נשואות אליכם. התרוממו לגובה הדרוש! השבת, קודש־הקדשים, היא מקור חיי נצח לבית ישראל כולו על כל מפלגותיו וזרמיו. שקדו ושמרו על השבת ששמרה את עם ישראל בכל הדורות והשבת תשמור עלינו ועל כל ישראל, ויהי רצון שיבוא היום בקרוב ותל־אביב תשמש למופת, לדוגמה מזהירה לכל ערי ישראל כששכינה של שבת מלכתא תהא חופפת עליה מעתה ועד עולם.

שמעתי מדברים על קרבנות מצדי. אולם אני אומר: כל התלאות וכל הנדודים והקשיים שסבלתי במה נחשבים הם, לעומת יסורי הנפש ומצוקת הנפש שסובל בפולין יום יום ילד יהודי קטן שהגיע לכלל דעת! במשך מסעי בגולה, בכל פגישה, אסיפה ומסיבה אצל אחינו השרידים, השלטונות של אונרר"א וראשי הממשלות, הגדתי וחזרתי והגדתי זאת, שהכבוד שחולקים לי, אני זוקף על חשבונו של הישוב בא"י שנפל בגורלי להיות נציגו הרוחני. הישוב העברי בארץ האבות והנביאים הוא לב האומה והוא הכוכב המזהיר בחשכת ימי הבלהות שעברו על עם ישראל ושעדיין עוברים על שארית ישראל הדווית. כאן אני אומר: לא לי הכבוד הזה אלא לשרידים בפולין הנתונים בפחד מות יומם ולילה, ולפליטים במחנות, לרבות מחנות קפריסין, המפרפרים בין היאוש המר והתקוה לשוב לציון משאת נפשם. עם אחינו אלה קשרתי את חיי במשך תקופה של ששה חדשים. חייתי אתם, מלחמם הצר אכלתי וממימים שתיתי, באשר לנו לנתי אני, אתם התפללתי, אתם חלמתי חלום הגאולה, אתם קויתי את תקות ציון — והם נתנו לי יפוי־כח להשמיע את זעקתם ואת קריאתם לאחינו בציון, לעם ישראל כולו ולאומות העולם. לא לי תנו כבוד כי אם להם!

רטט קודש מרעיד את לבנו כשאנו זוכרים את מיליוני הקדושים, הי"ד, ורגש של כבוד עילאי מתעורר בלבנו כלפי אלה ששרדו בחיים. הם ברובם הגדול והמכריע חומר אנושי מצויין; אילו עברו המוני בני עם אחר דרך שבעים ושבעה מדורי הגיהינום של הסאדיזם הנאצי וסבלו מה שאחינו ואחיותינו אלה סבלו, ועיניהם ראו מה שהם ראו, היו כבר נהפכים לפסולת הכי גרועה של המין האנושי. על אף מצבם המבהיל אין אתה שומע מפי רובם הגדול אלא דרישה אמיצה אחת: ציון, תחיה בארץ התחיה העברית, מתן האפשרות לתרום את תרומתם לבנין הארץ ולתחית האומה.

בשרידים הללו הנמקים בגולה מתגלית לא־רק הטרגדיה של עם ישראל כי אם גם הטרגדיה של הציביליזציה כולה. המשכת היחס ההוא פירושו: פשיטת הרגל של אותם העיקרונים של ההומאניות, של הדימוקראטיה ושל הצדק הסוציאלי והבינלאומי שעליהם הונף הגרזן של הנאצים ושכאילו למען הצלתם הקריבו העמים הדימוקרטיים את מיליוני קרבנותיהם בים, ביבשה ובאויר".

בפנותו אל ראשי אומות העולם ואל השרידים אמר הרב:

„מכאן אני פונה אל מר בידו ואומר: כבר ברכתיך בפאריס, ואני חוזר ומברך אותך בשם עם ישראל כולו, ואני מוסיף: וברוך תהיה. אולם הידיעות האחרונות מפולין כל־כך מחרידות עד שאני מוכרח לפנות אליך שוב מהבמה הזאת בתוכחת תל־אביב, בירת הישוב העברי החדש, בבקשה להמשיך בקו ההוא ולהוסיף לתת מקלט זמני בצרפת לעוד אלפי יהודים אשר חייהם

תלויים להם מנגד וברכת עם ישראל כולו תבוא עליך ועל עמך ועל ארצך.

מכאן אני משדר קריאה גדולה כלפי חוץ, מצד אחד לאונרר"א ולגוף הבינלאומי העתיד לקום תחתיה בקרוב: להמשיך ולהגביר את הפעולות הדרושות למען קיום השארית עד יום פתיחת שערי ציון. ומהצד השני — לממשלת בריטניה ולשאר הממשלות שבהן הדבר תלוי. בשם כל הקדוש והנשגב, בשם הרגש האנושי היסודי אני קורא להן: אל תקשו לבבכן! גלו את החרפה הזאת מעל האנושיות, פתחו שערים לרווחה ליציאת אחינו ואחיותינו שרידי התופת האירופית מבור השבי בפולין ובמחנות, פתחו שערי ציון ויבואו מהרה לציון, יבואו ויחיו!

ולבסוף, הנה מעל במת העיריה של תל־אביב, העיר העברית והקהלה העברית הכי גדולה בישוב, אני קורא לשרידי קהלות ישראל החרבות והשוממות, ורשה, קרקוי, ווילנא, קובנה, ריגא, אמשטרדאם, פראנקפורט וכו' וכו' הקהלות הגדולות והקטנות על מאותיהן, על אלפיהן:

נפש תל־אביב קשורה בנפשכם, היא מתאבלת על חורבנכם והיא מצפה לשמוח בשמחתכם בשוב ה' את שבותכם במהרה, היא מצפה לקבלתכם בראש הישוב כולו בזרועות פתוחות ובדמעות־גיל. למענכם לא תחשה ולא תשקוט, ובעזרת צור ישראל וגואלו היא תעשה יחד עם הישוב כולו כל מה שיש בידה לעשות בכל המובנים עד בוא ישועתכם במהרה בקרוב".

סיכום

בגמר החוברת יצוין שהרב מודיע לבית ישראל כי הפעולות להצלת ילדי ישראל לא זו בלבד שטרם נסתיימו, אלא שקוימו רק במדה מוגבלת. יש עוד אלפי ילדים בבתי נוצרים שבכספים אפשר לפדותם וכן ישנם עדיין אלפים רבים שאינם מקבלים את החנוך הנאמן אשר יכשירם לתפקידם כיהודים בשעת־אימים זו. בכל הארצות קיימים ועדים המטפלים בבעית הצלת הילדים אך ידיהם רפות מחוסר אמצעים ומחוסר התענינות בעבודתם. אל נא יזניח בית ישראל את חובו הכי קדוש הלזה. (לפי ידיעות אחרונות מהולנד חזרה בה הממשלה מעקשנותה שנקטה בה קודם לכן בקשר להחזרת הילדים לחיק אבותם. כתוצאה מהסכם נציגי ה"עזרה לילד" יכנסו לתוך ה"אופיקה" על יסוד קבלת העקרון שכל ילד שהוריו השתייכו לקהלה היהודית — מקומו יכירנו בקרב קהל ישראל. אמנם, נציגי הרב בהולנד הודיעו שפעולת ההחזרה לא על־נקלה תעשה וישנם עדיין קשיים טכניים מצד החוק, אבל כבר מקוים לתוצאות ראשונות. גם בשווייץ הומצאה רשימת הילדים ע"י הממשלה לארגון הקהלות היהודי המתחיל לטפל בהחזרתם לבתי ישראל. ראוי לציין שעם כל ההתפתחות האחרונה לטובה בשתי הארצות הללו, הרי לנוכח האכזבות הרבות בעבר יש להתיחס בהסתייגות גדולה ביחס לעתיד).

לנוכח החורבן של יהדות אירופה רואה הרב תפקידים גדולים וקדושים המוטלים עלינו:

ראשית:

להושיט כל עזרה אפשרית, הומרית ורוחנית כאחת, לשארית הפליטה המתבוססת עדיין בדמיה וביסוריה. וכאן מן החובה לציין את ההסתדרויות הפועלות פעולות של ממש לשם הקלת מצבם של הפליטים והנידחים.

אונרר"א

מוסד זה עשה עבודות־ישע היסטורית כלפי נדחי ישראל, כפי שהתבטא הרב בפריז בפני עתונאי חוץ. קיומה של אונרר"א שמש קו אור בחשכת המציאות היהודית של ימינו והוכיח שקיימת עוד מידה מסוימת של גמילות חסד ביחס לגופו הדווי של עמנו. במהלך־מסעו היתה להרב שעת כושר לעמוד על טיבם של הרבה מראשי אונרר"א ופקידיה. הוא נוכח לדעת כי

בעוד שאחוז ידוע לא הבין כלל את מהות תפקידו הרי היו ביניהם שהתרוממו לגובה הדרוש והרגישו באמת בצערם של אלה הנעזרים על ידם.

על היהדות העולמית לגייס את כל השפעתה בכדי לדאוג לכך שארגון הפליטים הבין־לאומי, אשר יירש את מקומו של אונרר"א יקבל את התמיכה הנדרשת למען אפשר את הקלת סבלם של אחינו עד אשר יבוא מועד גאולתם.

הג'וינט

בעבודתו הענקית ורבת הממדים ראוי הוא לברכה עד בלי די. תחת הדרכתו רבת־הכשרון של מנהלו האירופי הד"ר יוסף שוורץ, נפרשה מצודתו של הג'וינט על פני כל ארצות אירופה, והגדיל לעשות למען הזנתם ואכסונם של נפוחי־רעב ונטולי־קורת־גג. במעשיו הפך הארגון הזה לארגון כלל־ישראלי. בהשפעתו של ד"ר שוורץ ונציגי הג'וינט שיצאו מירושלים, ה"ה ויטליס ופסמן, קבל הג'וינט קו ארץ־ישראלי והוא מקיים שתוף פעולה מלא עם שליחי הארץ. בפי הרב להעיר אי אלו דברי בקורת על כך שבארצות ידועות פועל הג'וינט על־ידי ארגונים ומוסדות הזרים לתורה ולציון ושאחדים מהם אף מנהלים התנגדות חריפה להם וברצונם בימי חשכה אלה להכרית מלבם של ילדינו ושרידינו את אמונת הדורות ואת תקות ציון. עם כל הבנתו של הרב למצב המיוחד של הג'וינט וליחסיו הבין־לאומיים המטילים עליו בהכרח קשרים ידועים הרי דעתו היא שבשטח זה יש ויש לתקן. הרב קורא לג'וינט להגדיל את התעניינותו בעניני הרוח של הפליטים כדי להכשירם מבחינה רוחנית לשיבתם לציון.

מגבית התגייסות והצלה

המגבית מהוה את הצנור המרכזי שעל־ידו מושיט הישוב על כל זרמיו עזרה לאחים בצרה ומכשירם לעלות ארצה. על־ידי המגבית נשלחו גם מאות שליחים מארצנו אשר הביאו דבר ציון ועדוד אחים לאלה אשר נשכחה האחוה מלבם. חוב כבוד הוא לישוב לחזק את המגבית בכל מדת יכלתו.

על ועד ההצלה של אגודת הרבנים בארצות הברית דובר בראשית הדין וחשבון הזה. יש עוד להזכיר את מועצת הרב הראשי של בריטניה לשעת חירום שבהדרכתו של הרב שיינפלד פועלת זה כמה שנים פעולות הצלה חשובות מאד. וכן תזכרנה פעולותיה של הקרן הבריטית המרכזית לעניני עזרה. הקונגרס היהודי העולמי מתערב לטובת האינטרסים הפוליטיים של הנידחים והוא מנסה להסדיר החזרת הרכוש היהודי.

* * *

כולם ראויים הם לעמוד על הברכה ולעסקניהם ולפעיליהם יאמר: חזקו ואמצו וברכת ה' עליכם.

אבל, עם כל אלה העזרה הניתנת איננה מספקת. המציאות המרה היא שיהודי אירופה, ובעיקר יהודי פולין, היוצאים למחנות, אין להם לא הזנה ולא הלבשה במדה מספקת וגם חסרים להם מדריכים אשר ירגיעו את נפשם ויעודדו את רוחם. חרפת דורות תהיה זאת לנו, אם הקומץ הקטן של אחינו אשר נשאר לנו לשריד ולפליטה אחרי אבדן ששה מליון יהודים, אם גם הקומץ הזה יצטרך לסבול ממחסור איזה שהוא, בשעה שכה רבות הקהילות בישראל, אשר זכו לברכת העושר והשפע. עלינו לזכור כי שארית ישראל היא הפרובלימה העיקרית של בית ישראל בימינו. בעיקר מוטלת החובה על הישוב להתעניין ולהתבונן במצבם של אחינו אלה אשר בתפוצות, כי הם־הם הרזרבה העיקרית שלו ועל הצלתם הוא חייב ליתן את נפשו ואת מאדו. בקשר לשארית ישראל זו קיימות פרובלימות סוציאליות, דתיות ואחרות, שמן החובה ומן ההכרח לדון בהם בכל כובד־הראש, כדי להבטיח כי יבואו אלינו אחים גאולים אלה ויוכלו להוות חלק חי ובריא בישוב היוצר והבונה. כדאי וחשוב להקים מחלקות מיוחדות לבדיקת המצב באירופה ולהכין — לפי תוצאות החקירה — תכניות מדוייקות לטפול בהם בבואם ארצה. לפי דברי הרב, הדבר הזה בנפשנו הוא!

שנית:

מחובתנו להקים בארץ ישראל ובארצות החפשיות בגולה, יד ושם ליהדות שנחרבה על ידי תנועה רוחנית אדירה, אשר תשלים במדת־האפשר את החלל הענקי אשר נוצר בנפש האומה.

הרב הראשי פונה בקריאה גדולה לישוב ולתפוצות הגולה: תקופת האימים אשר עברה עלינו על כל מאורעותיה־מוראותיה והשואה הגדולה אשר באה על בית ישראל באירופה קוראות את בית ישראל כולו להתעודד בדבר ה', ואמונתו, אמונת איתן, בבואה של הגאולה השלמה במהרה, להחזיק באותיות התורה הפורחות באויר והמקרינות אורות־קודש בקרב הלבבות ולבנות את הארץ על היסודות הנצחיים של התורה והמצוה הכתובה והמסורה.

הספריה התורתית המרכזית ד'בורו־פארק
CENTRAL TORAH LIBRARY
OF BORO PARK

הרב ח. י. מישקובסקי זצ"ל

עם תום החוברת חוב קדוש הוא להביע דברי אזכרה לזכרו של ראשון מלויו של הרב הראשי יבל"ח, גאון וצדיק, שבלבו בערה אש לא תכבה של אהבת ישראל תורתו וארצו — הרב ח. י. מישקובסקי זצ"ל. כשבוע אחרי שובו ארצה מאירופה פרחה נשמתו הטהורה מרוב סבל ועגמת־נפש.

עוד בשבתו בגולה ידועות היו פעולותיו הכבירות לתורה ולעזרת־אחים בתורת יד ימינו של הגאון האדיר ר' חיים עוזר גרודזנסקי, זצ"ל. בהגיעו ארצה — זמן־מה אחרי פרוץ המלחמה — הטיל את עצמו בכל רמ"ח אבריו לבצור עמדות התורה בישוב ולפעולות עזרה והצלה. ידו היתה פעילה ביותר בהקמת „ועד הישיבות" בארצנו והוא היה הראשון לעורר ולארגן עזרה למאות רבות של רבנים ובני ישיבות שנמלטו מפולין המנואצת לרוסיה הסובייטית. מי שנפגש כיום אתם, עם השרידים הללו באירופה, ישמע באיזו מדה החזיקו חבילות העזרה שנשלחו על ידיו את חייהם ועד כמה מכתביו — שכתבם עד שעות הבוקר המוקדמות — עדדו את רוחם.

בהגיע הידיעות על הטבח באירופה היה בין הראשונים להזעיק את הישוב כולו לחובת־אחים ומאז, למרות חולשת גופו, המשיך ללא הפוגה. הוא היה גורם חשוב ביותר בנסיעתו של הרב הראשי יבל"ח, ואף יצא לפניו להכשיר את הקרקע. פעמיים־שלוש, ברומא, במילאנו ובפאריס — חלה אך סרב להפסיק ועבר גם לאמריקה לעורר שאננים מאדישותם שקרעה את לבו. מי שלא ראה את שבתו יומם ולילה בפאריס ובפרג עם הפליטים, בבכותו על אנקת כל יחיד ויחיד, בריצתו ממקום למקום לעזור להם כשיסורי־גופו מכריעים אותו לארץ — לא ראה מסירות־נפש מימיו. חלומו היה להביא את שרידי הישיבות ארצה ואתם את הילדים הפליטים כדי לכונן כאן דור של תורה, של אהבת ישראל וחיבת הארץ. מותו הדהים את כל חוגי הישוב וביחוד את העוסקים בעבודת ההצלה. העדרו השאיר חלל ריק שאין לו תמורה.

אב ופטרון ליתומי הדור, בין גדולים ובין קטנים, — איננו. הוא, שלבו נשבר על שבר־בת־עמו, יעורר נא רחמי שמים שיבוא קץ לצרותיהם של ישראל ובא לציון גואל.

* *
*

חובה נעימה היא להזכיר בזה לטובה ולברכה את: הרב זאב גולד, יו"ר המרכז העולמי של המזרחי, אשר היה עם הרב הראשי בחלק גדול בדרכו על פני אירופה המערבית; הרב שלום פנחס וולגלרנטר, נצ"ג ועד ההצלה האמריקאי אשר שימש נספח אישי מטעם אונרר"א אצל הרב וידו לא זזה מתוך ידו של הרב במשך כל זמן נסיעתו; ואחרון-אחרון בנו הצעיר של הרב ר' יעקב דוד, ששימש כמזכירו הפרטי בכל דרכו, שתיכן תכניות ועבד ללא ליאות להצלחת המסע.

* *
*

הספריה התורתית המרכזית ד'בורו-פארק
CENTRAL TORAH LIBRARY
OF BORO PARK

בשולי החוברת:

תודתנו נתונה למר יצחק גולדשלג, אשר עזר בעריכת החומר וסגנונו.